

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA CHURCH LAW REVIEW

40
—
2/08

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA, ročník XIV.

Nositel prestižní ceny Společnosti německých, českých, slovenských a rakouských právníků Karlovarské právnické dny za nejlepší odborný právníký časopis vydávaný v České republice za rok 2003 v soutěži českých a slovenských právnických časopisů.

Vydává Společnost pro církevní právo. Vychází třikrát ročně. Adresa redakce: 130 00 Praha 3, Sudoměřská 25, e-mail SPCP@prf.cuni.cz; <http://spcp.prf.cuni.cz>. Šéfredaktor: Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera. Redaktor: Pavel Landa. Redakční rada: JUDr. Miloš Holub; ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.; JUDr. Štěpán Hůlka, Ph.D., LL.M.; ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D.; Mgr. Stanislav Pšenička; Prof. JUDr. Valentin Urfus, CSc. Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler. Sazba: RNDr. Marcela Braunová. Tisk: JPM Tisk, Na Popelce 7, 150 00 Praha 5. Administrace: Ing. Jiří Vaingát. Distribuce: Andrej Urban a Jana Nosková. ISSN 1211-1635, reg. č. MK ČR E 7429. Toto číslo bylo odevzdáno k tisku dne 15. října 2008.

© Společnost pro církevní právo, 2008.

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Konference katolických biskupů Spojených států amerických
a Ministerstva kultury ČR.*

*This issue of Church Law Review was sponsored
by the United States Conference of Catholic Bishops
and the Ministry of Culture of the Czech Republic.*

Finanční podporu Společnosti pro církevní právo
na její ediční činnost směřujte laskavě na běžný účet
u České spořitelny, a. s., 111 21 Praha 1, Na Perštýně 1,
číslo:

1939518309/0800

Toto číslo časopisu Revue církevního práva je věnováno na počest spoluzakladatele Společnosti pro církevní právo a jejího čestného předsedy, kterým je emeritní děkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Prof. JUDr. Valentin Urfus.

K jeho významnému životnímu jubileu, jehož dosahuje dne 22. listopadu 2008, mu přejeme mnoho životního elánu a spokojenosti.

Redakční rada Revue církevního práva

This issue of the Church Law Review is presented in honor of

Professor JUDr. Valentin Urfus,

one of the founders of the Church Law Society, the honorary chairman of the Society, and the Dean Emeritus of the Law School of Charles University in Prague.

We wish him much energy and happiness on the occasion of his birthday on 22 November 2008.

The Editorial Board of the Church Law Review

Diese Nummer der Revue des Kirchenrechts ist eine Festschrift für

Prof. JUDr. Valentin Urfus,

den ehemaligen Dekan der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, der zu den Gründungsmitgliedern der Gesellschaft für Kirchenrecht gehört, sein ehrenamtlicher Vorsitzende ist.

Wir wünschen ihm anlässlich seines wichtigen Jubiläums (22. November 2008) viel Lebenskraft und Zufriedenheit.

Redaktion der Revue des Kirchenrechts

Questo numero della Rivista del Diritto delle Chiese viene dedicato in onore ad uno dei fondatori della Società per il Diritto delle Chiese ed il suo presidente d'onore

Prof. JUDr. Valentin Urfus,

decano emerito della Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga in occasione del suo anniversario che compie il 22 novembre 2008.

Gli auguriamo molta vivacità e soddisfazione.

Il Consiglio editoriale della Rivista del Diritto delle Chiese

OBSAH

Z. Horák: Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990–1991	94
M. Vladyková: Myšlenky spisu De regno ad regem Cypri v kontextu boje o svrchovanost mezi mocí duchovní a světskou ve středověku ...	115
Š. Štástník: Výjimky ze zásady písemnosti v kanonickém manželském procesu	135
ANOTACE A RECENZE	
Jiří Kašný: Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií (S. Příbyl)	143
Vojtěch Novotný: Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století (A. I. Hrdina)	144
Pavel Krafl (ed.): Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV (A. I. Hrdina)	150
INFORMACE	
XIV. sympozium kanonického práva ve Spiši (M. Kolářová)	156
Právní aspekty náboženské svobody na konferenci ve Slovinsku (J. Kříž)	160
XX. kongres Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církví a státu (Z. Horák)	161
ZE SPOLEČNOSTI PRO CÍRKEVNÍ PRÁVO	163
KRÁTKÉ ZPRÁVY	166
NAŠE AKVIZICE	168
UKÁZKY Z PŘIPRAVOVANÉHO SLOVNÍKU CÍRKEVNÍHO PRÁVA (11)	169

CONTENTS

Z. Horák: The Reinstitution of Church Schools in the Czech Lands in 1990–1991	94
M. Vladyková: Ideas Espoused in the Writing <i>De regno ad regem</i> Cypru in the Context of the Medieval Fight for Sovereignty Between the Ecclesiastical and Secular Powers	115
Š. Šťastník: Exceptions to the Principle of Written Proceedings in Canon Law Marriage Proceedings	135

ABSTRACTS AND RECENSIONS

Jiří Kašný: Marriage in the Western Tradition: A Collection of Canon Law Studies (S. Příbyl)	143
Vojtěch Novotný: The Catholic Theological School 1939 – 1990. A Prolegomena to the History of Czech Catholic Theology in the Second Half of the 20 th Century (A. I. Hrdina)	144
Pavel Krafl (ed.): <i>Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status</i> <i>ecclesiae saeculis XIII-XV</i> (A. I. Hrdina)	150

INFORMATION

The XIV th Canon Law Symposium in Spiš (M. Kolářová)	156
Legal Aspects of Religious Freedom at a Conference in Slovenia (J. Kříž)	160
The XX th Congress of the European Consortium for Church and State Research (Z. Horák)	161

FROM THE CHURCH LAW SOCIETY

BRIEF NEWS

OUR ACQUISITIONS

FROM THE PREPARED DICTIONARY OF CHURCH LAW (11)

INHALT

Z. Horák: Die Erneuerung der kirchlichen Schulen in Böhmischem Ländern in den Jahren 1990–1991	94
M. Vladyková: Die Ideen der Schrift <i>De regno ad regnem Cypri</i> im Zusammenhang mit dem hoheitlichen Kampf zwischen der geistlichen und weltlichen Gewalt	115
Š. Štátník: Die Ausnahmen aus dem Schriftlichkeitsgrundsatz im Verfahren betreffend die kanonische Ehe	135
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Jiří Kašný: Die Ehe in der westlichen Tradition. Die gesammelten kanonischen Studien (S. Příbyl)	143
Vojtěch Novotný: Katholische theologische Fakultät 1939-1990. Prolegomena zur Geschichte der katholischen Theologie der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts (A. I. Hrdina)	144
Pavel Krafl (ed): <i>Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV</i> (A. I. Hrdina)	150
INFORMATIONEN	
XIV. Symposium des kanonischen Rechts in Spiš (M. Kolářová)	156
Rechtliche Aspekte der Religionsfreiheit an der Konferenz in Slowenien (J. Kříž)	160
XX. Kongress des Europäischen Konsortiums für Staat Kirche Forschung (Z. Horák)	161
AUS DER GESELLSCHAFT FÜR KIRCHENRECHT	163
KURZE NACHRICHTEN	166
UNSERE AKQUISITIONEN	168
PASSAGEN AUS DEM VORZUBEREITENDEN LEXIKON DES KIRCHENRECHTS (11)	169

INDICE

Z. Horák: Il rinnovamento delle scuole ecclesiali nelle Terre boeme fra gli anni 1990-1991	94
M. Vladyková: I pensieri del scritto De regno ad regem Cypri nel contesto della lotta per la supremazia fra il potere spirituale ed temporale nel Medioevo	115
Š. Štastník: Eccezioni dalla regola di procedimento scritto nel processo canonico matrimoniale	135

ANNOTAZIONI E RECENSIONI

Jiří Kašný: Il matrimonio nella tradizione occidentale. Una selezione di studi canonistici (S. Příbyl)	143
Vojtěch Novotný: La Facoltà di teologia cattolica 1939–1990. Un Prolegomena alla storia della teologia cattolica ceca della seconda metà del '900 (A. I. Hrdina)	144
Pavel Krafl (ed.): Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII-XV (A. I. Hrdina)	150

INFORMAZIONI

XIV. simposio sul diritto canonico a Spiš (M. Kolářová)	156
Gli aspetti legali della libertà religiosa alla conferenza a Slovenia (J. Kříž)	160
XX. congresso del Consorzio Europeo per lo studio delle relazioni Chiesa-Stato (Z. Horák)	161
DALLA SOCIETÀ PER IL DIRITTO DELLE CHIESE	163
NOTIZIE BREVI	166
LE NOSTRE ACQUISIZIONI	168
DAL NASCENTE DIZIONARIO DI DIRITTO CANONICO (11)	169

Obnovení církevních škol v českých zemích v letech 1990–1991

Záboj Horák

V českých zemích, obdobně jako tomu bylo jinde, spravovaly církve, zejména církve katolická, a od dob osvícenské tolerance také církve evangelické a náboženská společnost židovská, jistý počet škol. Byly založeny vedle státních škol jako školy sloužící především dětem příslušníků té konfese, která je zřídila. Tato tradice trvala po staletí.

Jen krátkou dobu – v mezidobí 1856–1868 – měla katolická církev právo ingerence i do státních škol, a to na základě tehdy platného konkordátu z roku 1855. To bylo ukončeno zákonem č. 48 z května 1868, nově upravujícím vztah církvi k obecnému školství. Konkordát jako celek byl ostatně odvolán tzv. Beustovou depeší z roku 1870.

Od církevních škol jako takových je nutno odlišit pouhé vyučování náboženství té či oné konfese ve školách ať již státních, nebo církevních, případně i soukromých.

K přerušení tradice konfesionálních škol došlo v případě židovských škol neblahými událostmi druhé světové války a holocaustu, v případě ostatních církevních škol v důsledku puče z února 1948. Účelem tohoto pojednání je zmínit se o obnově základního a středního církevního školství v revolučním období konce roku 1989 a v průběhu let 1990 a 1991. Nejprve je však třeba se krátce zmínit o historických souvislostech sahajících před pojednávané období.

1. Vývoj do revoluce v roce 1989

Církevní školy existovaly tedy v českých zemích jak v době rakouské a rakousko-uherské monarchie, tak i v československém státě v letech 1918–1939.¹ Nacisté uzavřeli dne 17. listopadu 1939 všechny české vysoké školy, k nimž patřily

¹K tomu cf. HLAVÁČEK, Karel, *Postavení církvi ve školské soustavě v Českých zemích v letech 1918–1938*. Diplomová práce Právnické fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 2000, 65 s.

i státní teologické fakulty,² církevní školy nižších stupňů, včetně některých seminářů a diakonických škol, však uzavřeny nebyly.

Pro postavení církevních škol byl neblahým komunistický puč v roce 1948. Ihned po 25. únoru 1948 zasáhl komunistický režim proti církevním základním a středním školám. Nejprve byli právně pochybnou cestou nasazeni do církevních škol vládní zmocněnci, kteří měli na místě špiclovat a hledat cesty diskreditace školy.³ To se však příliš nedařilo. Posléze došlo k uzavření všech církevních škol.⁴ Poslední z nich přestaly existovat o prázdninách 1949.⁵

Státní teologické fakulty, diecézní semináře a semináře některých reformačních církví existovaly nadále, avšak na jaře a v létě 1950 došlo k několika hlubokým zásahům do jejich organizace a ke zrušení většiny z nich.⁶

Zákon o jednotné škole

Zestátnění škol stanovil zákon č. 95/1948 Sb. ze dne 21. dubna 1948, o základní úpravě jednotného školství (tzv. zákon o jednotné škole). § 4 odst. 1 tohoto zákona určil: „Školy jsou učiliště státní“. § 4 odst. 2 počítal s tím, že výjimky z ustanovení odst. 1 stanoví zvláštní zákon, ovšem k žádným výjimkám nedošlo.⁷

²Jejich činnost byla obnovena ihned po ukončení druhé světové války.

³Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církvi a náboženských společností v roce 1950*. in: HANUŠ, Jiří, STRÍBRNÝ, Jan (eds.), *Stát a církev v roce 1950*. Brno, 2000, s. 28. Autorovi těchto řádků vyprávěl jeho otec MUDr. Ivan Horák, který byl v roce 1948 žákem jedné pražské církevní školy, že ihned po únorovém puči bylo vyměněno vedení jejich školy. Nová ředitelka byla členkou komunistické strany.

⁴Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církvi a náboženských společností v roce 1950*. in: HANUŠ, Jiří, STRÍBRNÝ, Jan (eds.), *Stát a církev v roce 1950*, Brno, 2000, s. 28.

⁵Cf. Kolektiv autorů, *Církevní procesy padesátých let*. Sborník příspěvků z konference. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, Příloha: Oto Mádr, nar. 15. 2. 1917, o svém procesu z r. 1952, s. 3.f

⁶Činnost většiny bohosloveckých učilišť ukončili komunisté v roce 1950, včetně olomoucké teologické fakulty. Pouze třem státním teologickým fakultám bylo v českých zemích dovoleno sloužit výchově duchovenstva jednotlivých církví s tím, že počet posluchačů i učitelů byl omezen. Bohoslovecká fakulta Univerzity Karlovy byla roku 1950 vyloučena ze svazku univerzity a později přemístěna do budovy bývalého diecézního semináře v Litoměřicích na severozápad od Prahy, kde jako jediné katolické teologické učiliště setrvala až do roku 1990. Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 97.

⁷Cf. HRDINA, Antonín Ignác, *Texty ke studiu konfesního práva*. III. Československo, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006, s. 125.

Ústava z 9. května 1948

Zanedlouho poté byla vyhlášena Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948 č. 150/1948 Sb. (tzv. Ústava 9. května). Její § 13 odst. 1 stanovil: „Školy jsou státní.“

Podle § 14 Ústavy bylo určeno:

- „(1) Veškerá výchova a všechno vyučování budťež zařízeny tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřízením.
- (2) Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi přísluší státu.“

Ustanovení Ústavy 9. května hovořila o „výsledcích vědeckého bádání“. Za jediný vědecký světový názor byly však (aniž by to zpočátku bylo výslovně deklarováno) *via facti* uznávány nikoliv v té době dosažené výsledky vědy, ale ve vzdálené minulosti vytvořená politická ideologie, zvaná marxismus – leninismus. A právě součástí této ideologie (nikoliv vědy) byl ateismus, tj. protináboženský světový názor. O tom, že také protináboženský názor je názorem svého druhu náboženským, a že bezkonfesnost je také druhem konfesnosti, nebylo v předcházejícím rozvoji právního vědomí pochybnosti (zejména od prosincové ústavy z roku 1867, květnových zákonů 1868 a následující právní úpravy z roku 1870, která považuje stav bez vyznání čili bezkonfesijní za jedno z vyznání).

Ústava z roku 1960

Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960 č. 100/1960 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů, která nahradila ústavu z 9. května 1948 a byla účinná v době převratu v listopadu 1989, již dokonce marxismus-leninismus výslovně zmiňovala. Čl. 16 odst. 1 stanovil: „Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu“.

Její čl. 24 odst. 3 určoval: „Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu.“

Nová orientace v rámci Českobratrské církve evangelické a nový zákon o rodině

V této souvislosti lze zmínit přípravu nového zákona o rodině v 60. letech. V původním znění jeho návrhu se objevila díkce, podle níž státní orgány by mohly

rozhodnout o odnětí dětí z rodičovské výchovy rodičům, kteří je nebudou vychovávat ve „vědeckém“ světovém názoru, a o jejich předání do náhradní výchovy.

Proti tomu se postavila třináctičlenná skupina, která se již dříve, na počátku šedesátých let, vytvořila uvnitř Českobratrské církve evangelické (dále jen: ČCE) pod názvem Nová orientace. Šlo o reformní skupinu, která nesouhlasila s „přezimovací“ taktikou vedení uvedené církve, a zaujímal v rámci tehdejších možností kritické postoje ke společenské realitě v komunistické diktatuře.⁸ V čele neformálně konstituované a uzavřené organizace Nové orientace stál univerzitní profesor a církevní historik ThDr. Rudolf Říčan, jejími členy byli českobratrští evangeličtí faráři Jan Dus, Jakub Trojan, Miloš Rejchrt, Jan Šimsa, Alfréd Kocáb, dalších pět farářů, a evangeličtí laici – presbyteri prof. Božena Komárková a PhDr. Ladislav Hejdánek.

Nová orientace vyvolala již na jaře 1963 podpisové akce, jimiž byl režim odvrácen od úmyslu stanovit v připravovaném novém zákoně o rodině povinnost rodičů vychovávat děti v tzv. „vědeckém“ světovém názoru (tj. ve skutečnosti ateistickém) se sankční možností odnětí dětí.⁹ Protestní dopisy podepsalo více než jeden tisíc věřících rodin, především z Českobratrské církve evangelické, ale i z některých dalších církví, převážně reformačních.

Výuka náboženství ve školách

Komunistické vedení státu nepřipustilo až do posledního okamžiku trvání režimu jeho reformy; v oblasti vzdělání nepovolilo, v souladu s výše uvedenými ústavně-právními ustanoveními, existenci jakékoliv alternativy v oblasti školství.

Náboženská výchova byla naproti tomu ponechána ve školách i v době komunistické diktatury. Odpovídalo to tradici českých zemí. Náboženství se do roku 1952/1953 vyučovalo jako povinný předmět pro členy církví,¹⁰ od tohoto roku se stalo předmětem nepovinným. Záhy po této změně, nejpozději od roku 1955, bývali žáci za účast na této výuce perzekuováni: měli obtíže s přijetím na střední

⁸Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, s. 51.

⁹Ibid., s. 51. Jednání skupiny Nová orientace na evangelické faře v Litoměřicích se zúčastnil promováný právník Jiří Tretera během výkonu své základní vojenské služby v Litoměřicích v letech 1962–1964. Jde o autora citované knihy *Stát a církev v České republice*. Autor tohoto pojednání s ním o tom vedl rozhovor v červnu 2008. Cf. HÁJEK, Štěpán, PLZÁK, Michal, *Miloš Rejchrt. O něco svobodněji*. Rozhovory. Kalich, Praha, 2002, s. 37.

¹⁰Cf. § 19 a § 69 zákona č. 95/1948 Sb. Viz též ČERNÝ, Daniel, *Právní úprava výuky náboženství v českých zemích od roku 1945 do současnosti*. Diplomová práce, Právnická fakulta UK, Praha, 2008, s. 23–24.

a vysoké školy a někdy i do učení nebo jim a jejich rodičům bylo v tomto směru vyhrožováno.¹¹ Také rodiče byli při pravidelných prověrkách na pracovištích podrobováni zkoumání, jak se „vyrovnali s náboženskými předsudky“, a k tíži nebo k dobru jim bylo přičítáno, zda dali či nedali své dítě zapsat do náboženské výuky.

2. Obnovení církevního školství v roce 1990

Od 17. listopadu 1989, kdy došlo k potlačení pokojné studentské demonstrace v Praze, začaly v Československu probíhat změny vedoucí k pádu komunismu, zvané „sametová revoluce“. V jejich rámci došlo i k obnově církevního školství v naší zemi; první církevní školy a církevní školská zařízení vznikly již v létě 1990 a začaly pracovat od začátku nového školního roku 1990/1991. Těmto změnám však předcházela mnohaletá podzemní intelektuální a organizační činnost křesťanů různých vyznání. Podívejme se na některé osoby a události, které napomohly k obnovení církevních škol.

Činnost podzemní skupiny pod vedením Dr. Oto Mádra

V prostorách katolické fary v Praze-Podolí v ulici Na Podkovce se v posledních letech před pádem komunismu setkávala podzemní skupina pražských právníků pod vedením teologa ThDr. Oto Mádra,¹² dlouholetého vězně komunistických žalářů.¹³ Členy skupiny byli JUDr. Albín Švarc, právník podniku Staviva v Ople-

¹¹Autor tohoto pojednání si pamatuje na vyprávění svého otce, který mu tlumočil rozhovor z počátku osmdesátých let 20. století, který vedl s jedním členem Komunistické strany Československa a pracovníkem oddělení pro zvláštní úkoly jednoho středočeského podniku. Ten otce nabádal, aby své syny nepřihlašoval na náboženství ve škole, jinak prý nebudou moci studovat na gymnáziu ani na vysoké škole.

¹²Informace čerpány v rozhovoru s Prof. JUDr. Jiřím Rajmundem Treterou v lednu a v únoru 2008.

¹³Angažovanost Dr. Mádra v zájmu spravedlnosti a budoucí obnovy náboženské svobody byla o to obdivuhodnější, že tento významný teolog, pedagog a vědec patřil mezi nejpostiženější osobnosti. V červnu 1952 byl totiž odsouzen státním soudem v Praze ve vykonstruovaném procesu na doživotí za údajné podvracení republiky a vyzvědačství (původně mu byl navržen trest smrti). Ve vězení strávil 15 let. Po revoluci byl soudně rehabilitován. Cf. Kolektiv autorů, *Církevní procesy padesátých let*. Sborník příspěvků z konference. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, Příloha: Oto Mádr, nar. 15. 2. 1917, o svém procesu z r. 1952, s. 3. Rovněž tehdejší farář v Podolí, P. František Mikolášek, prokázal značnou míru občanské statečnosti, když dovolil setkání právníků v jím spravovaných prostorách, neboť on sám měl velmi trpké osobní zkušenosti z pronásledování. Stejně jako mnoho dalších duchovních i on byl ve vykonstruovaném procesu (v jeho případě z dubna 1950) odsouzen k devíti letům odnětí svobody. Ibid., s. 16–18.

talově ulici, JUDr. Jan Pavlok, advokát, JUDr. Pavel Zeman, právník podniku Ropovod, JUDr. František Brabenec, pracovník Ministerstva práce a sociálních věcí, JUDr. Josef Plocek, dlouholetý vězeň svědomí v období komunismu¹⁴ a do června 1989 právník Arcibiskupství pražského. JUDr. Jiří Tretera, vedoucí právního útvaru Výstavby hlavního města Prahy, Výstavby inženýrských staveb, byl do skupiny doporučen ThLic. Dominikem Dukou, provinciálem dominikánského řádu, působícího v té době v skrytu.

V září 1989 informoval JUDr. J. Plocek uvedenou skupinu právníků při jejím setkání na podolské faře o svém rozhovoru s JUDr. Mariánem Čalfou, tehdejšími členem vlády Československé socialistické republiky a předsedou Legislativní rady vlády ČSSR.¹⁵ Podle JUDr. Plocka se JUDr. Čalfa zmínil o tom, že část vedení komunistické strany a státu uvažuje o reformách režimu, které by v duchu „glasnosti“ propagované v Sovětském svazu M. Gorbačovem vedly k větší svobodě občanů Československa. Pro případ, že k takovým změnám dojde, by bylo podle JUDr. Čalfy vhodné, aby v návrzích křesťanských kruhů byl obsažen požadavek na obnovení církevních škol. JUDr. Plocek tuto informaci na zasedání sdělil, ale nezbyl již čas se jí hlouběji zabývat. Až v lednu 1990 se JUDr. J. Tretera na shora uvedenou informaci rozpomněl. Posloužila jako inspirace pro vznik Ústředí křesťanských škol v Praze.¹⁶

Iniciativa Rafael

Při úvahách o stavu společnosti ve druhé polovině 80. let došli mnozí zástupci reformačních církví i katolíků k závěru, že mezi oblasti nejvíce zdevastované komunistickým režimem patří vedle školství také zdravotnictví. Založili eku-
menickou iniciativu Rafael, sdružení křesťanských pracovníků ve zdravotnictví. Vedli je neurolog MUDr. Jan Payne, člen ČCE, a psycholog PhDr. Tomáš Halík, podzemně vysvěcený katolický kněz. Účastnil se také RNDr. Petr Heřman, biofyzik zaměstnaný ve fakultní nemocnici v Praze-Motole, člen Jednoty bratrské.

¹⁴JUDr. Plocek byl dne 16. 8. 1951 odsouzen státním soudem v Praze ve vykonstruovaném procesu na 13 let odnětí svobody.

¹⁵JUDr. Marián Čalfa byl ministrem vlády ČSSR od 21. 4. 1988 do 3. 12. 1989; funkci předsedy Legislativní rady vlády ČSSR vykonával od dubna 1988 do února 1990. Od 10. 12. 1989 do 2. 7. 1992 byl předsedou vlády ČSSR resp. ČSFR. Cf. TOMEŠ, Josef a kol., *Český biografický slovník XX. století*. I. díl. A–J. Vyd. Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, Praha, Litomyšl, 1999, s. 180.

¹⁶Informace čerpány z rozhovoru s Prof. JUDr. Jiřím Rajmundem Treterou v srpnu 2006 a únoru 2008.

Iniciativa Rafael se setkávala v kanceláři vršovického sboru ČCE v Žitomířské 38 zvané „katakomby“. Tato činnost přispěla k založení Diakonie ČCE usnesením Synodní rady ČCE z 1. června 1989.¹⁷

Kruh přátel bratrských škol

Kruh přátel bratrských škol založil RNDr. Petr Heřman v lednu 1990. Vycházejí z ideálů Jednoty bratrské a jejího biskupa J. A. Komenského, rozhodl založit Bratrskou církevní školu.¹⁸

Ve svých úvahách se opíral o ustanovení Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z 16. 12. 1966, který byl pro tehdejší ČSSR závazný ke dni 23. 3. 1976 (publikován pod č. 120/1976 Sb.). Čl. 18 odst. 1 Paktu stanoví: „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo v sobě zahrnuje svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, prováděním náboženských úkonů, zachováváním obřadů a vyučováním.“ Svoboda vyznávat náboženství zahrnuje podle Paktu i svobodu vyučování. Pakt tehdy neměl ještě přednost před zákonem, a proto záleželo, zda a nakolik byl transformován do vnitrostátního zákonodárství.¹⁹ Byl však součástí právního řádu tehdejší ČSSR.

Svou ideu založit církevní bratrskou školu sdílel RNDr. Heřman se svou manželkou PhDr. Alenou Heřmanovou, tehdy pracovnící Výzkumného ústavu odborného školství, který sídlil v Praze na Karlově náměstí, a Janou Fellnerovou, která byla tehdy zaměstnána na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a věnovala se předškolní výchově.

RNDr. Heřman získal pro svůj návrh předem podporu některých členů synodu Jednoty bratrské a v září 1989 zaslal synodu svůj návrh, aby byl zařazen na jednání. Zasedání synodu začalo shodou okolností 17. listopadu 1989, v den, kdy komunistické bezpečnostní složky v Praze brutálně potlačily pokojnou studentskou manifestaci u příležitosti připomínky uzavření českých vysokých škol nacisty dne 17. listopadu 1939. Návrh na založení bratrské školy byl

¹⁷Cf. BÁRTA, Zdeněk, *Diakonie*. in: *Církev v proměnách času 1969–1999*, Kalich, Praha, 2002, s. 45. Synodní rada ČCE byla k tomu pověřena 25. synodem ČCE konaným roku 1987. Cf. ROSKOVCOVÁ, Lydie (edit.), *Evangelický kalendář 2008*. Kalich, Praha, 2007, s. 269.

¹⁸Informace čerpány v rozhovoru s RNDr. Petrem Heřmanem a PhDr. Alenou Heřmanovou vedeném v Praze dne 20. srpna 2006 a v říjnu 2008.

¹⁹Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, s. 62.

synodem, který zasedal ve sboru Jednoty bratrské v Hálkově ulici v Praze na Novém Městě, schválen.

RNDr. Heřman vyčkal dne, kdy se v jednáních Občanského fóra²⁰ se zástupci komunistického režimu vytvořila nová vláda. Poté doručil ministerstvu školství oznámení, že synod Jednoty bratrské schválil vytvoření bratrské školy a navrhuje její vznik. Žádal zároveň o finanční dotace pro tuto školu ve stejné výši jako pro školy státní.

RNDr. Heřman podal před Vánoci inzerát do deníku Lidová demokracie a týdeníku Kostnické jiskry, kde informoval o zřízení bratrské školy a o tom, že se v ní bude vyučovat od školního roku 1990/1991. Zároveň vyzýval křesťansky orientované učitele, kteří by měli zájem ve škole vyučovat, aby se přihlásili. V inzerátu oznámil, že první setkání zájemců se bude konat v lednu 1990 v modlitebně Jednoty bratrské v Hálkově ulici v Praze. Na základě odpovědí se zájemci o tuto činnost, členové různých církví v počtu asi dvaceti, tam poté začali scházet. V prvních měsících roku 1990 se tak vytvořil Kruh přátel bratrských škol, nejprve na neformální bázi, později jako občanské sdružení. Předmětem diskusí byly zejména pedagogické záležitosti a podoba osnov jak na Bratrské škole, tak na dalších církevních školách. Mezi účastníky byli PhDr. Eva Bartoňová, která je zakladatelkou první dívčí katolické školy v Praze, Eliška Hranáčová, zakladatelka zdravotní školy blahoslavené Zdislavy v Praze, a RNDr. Jan Weber, pozdější profesor Arcibiskupského gymnázia v Praze.

Důležitou úlohu při zakládání církevních škol sehrál RNDr. Václav Vrána, CSc., člen Československé strany lidové, náměstek ministra školství, který do funkce nastoupil po listopadu 1989. Ten se začátkem ledna 1990 spojil s RNDr. Heřmanem a pozval jej k jednání na ministerstvu školství. Při těchto jednáních se RNDr. Heřman setkal s ostatními zástupci tzv. alternativního, tj. nestátního školství. Mnoho z nich znal již z podzimu 1989, kdy se s nimi setkával při jednáních pedagogické sekce Občanského fóra. Při těchto jednáních se hovořilo o přípravě novely školského zákona, která by umožnila činnost církevních a soukromých škol.

Ústředí křesťanských škol v Praze

Ústředí křesťanských škol vzniklo začátkem roku 1990 v prostorách fary v dominikánském klášteře sv. Jiljí v Praze na Starém Městě. Fara byla ve vlastnic-

²⁰Občanské fórum bylo politickým hnutím sdružujícím zástupce opozice proti komunistickému režimu. Vzniklo v listopadu roku 1989.

tví cirkve, zatímco v některých částech kláštera, který byl ještě ve vlastnictví Obvodního podniku bytového hospodářství Praha 1, již začali v té době pobývat první dominikánští řeholníci.

Myšlenku založení Ústředí křesťanských škol na faře pražského dominikánského kostela projednal tehdejší provinciál dominikánů ThLic. Dominik Duka se zástupci římskokatolického Arcibiskupství pražského. Vedením ústředí byl pověřen JUDr. Jiří Rajmund Tretera.

Ústředí křesťanských škol vzniklo v revoluční době spojením nekomunistických školských aktivit. Zabývalo se školami mateřskými, základními a středními (včetně gymnázií), tedy školami do úrovně maturity. Nezabývalo se školami vysokými; o teologických fakultách a jejich začlenění do univerzit se jednalo na parlamentní úrovni.²¹

Ústředí křesťanských škol tvořily jednotlivé aktivní osobnosti, které zamýšlely založit určitou školu nebo školské zařízení. Koordinátory Ústředí křesťanských škol byli JUDr. Jiří Rajmund Tretera a RNDr. Petr Heřman, zástupce Klubu přátel bratrských škol.²² Zástupci pro jednotlivé typy škol byli: pro mateřské školy Jana Fellnerová,²³ pro základní školy PhDr. Alena Heřmanová²⁴ a RNDr. Jiří Nečas. Zástupkyněmi škol středních odborných byly PhDr. Eva Bartoňová a Eliška Hranáčová, zástupcem pro gymnázia byl RNDr. Jan Weber. Zástupcem uměleckých škol byl František Semerád, organizátor Týnské školy, a PhDr. Ladislav Daniel. Uvedení vedoucí sekcí „koordinují práci jednotlivých vznikajících typů škol a napomáhají plnit zákonné požadavky MŠMT.“²⁵ Činnosti Ústředí se dočasně účastnil i zástupce myšlenky zřízení soukromých škol RNDr. Ondřej Šteffl, pozdější ředitel soukromého gymnázia v Praze-Libni.

²¹Viz zákon č. 163/ 1990 Sb. ze dne 3. 5. 1990.

²²Cf. dopis Ústředí křesťanských škol z 30. března 1990 adresovaný RNDr. Václavu Vránovi, CSc., náměstkovi ministra školství, podepsáni oba jmenovaní. In: archiv Společnosti pro církevní právo, složka Institut konfesního práva – Školství I., desky Ústředí křesťanských škol.

²³Zakladatelka církevní Vyšší odborné školy ve sv. Janu pod Skalou.

²⁴Manželka RNDr. P. Heřmana, ředitelka Bratrské školy.

²⁵Archiv Společnosti pro církevní právo, složka Institut konfesního práva – Školství I., desky Ústředí křesťanských škol, dopis ze dne 30. 3. 1990. V tomtéž dopise je Ústředí křesťanských škol označeno za „poradní orgán“, dává se k dispozici ministerstvu školství a JUDr. Tretera a RNDr. Heřman prosí o potvrzení, zda náměstek ministra RNDr. V. Vrána souhlasí s návrhy uvedenými v tomto dopise.

Ústředí křesťanských škol předalo svou činnost v případě katolických škol nově vzniklé Biskupské konferenci ČSFR, a to na konci června 1990.²⁶ Dne 20. června 1990 bylo Biskupskou konferencí ČSFR na jejím zasedání v Olomouci schváleno jeho katolické oddělení jako Ústředí církevních škol, přičemž jeho činnost od té doby koordinoval biskup František Václav Lobkowicz, O. Praem.²⁷ Ing. Josef Svoboda, tehdy pracovník rektorátu Univerzity Karlovy, byl pověřen Biskupskou konferencí ČSFR, aby vedl připomínkové řízení k tvorbě právních předpisů.²⁸ V průběhu července 1990 se toto ústředí podílelo na připomínkách k vyhláše Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR o zřizování a činnosti církevních škol a škol náboženských společenství, vydané na základě § 57b odst. 3 školského zákona č. 29/1984 Sb., ve znění zák. č. 171/1990 Sb. Tato vyhláška byla vydána až dne 30. září 1991 jako společná vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ministerstva zdravotnictví České republiky č. 452/1991 Sb., o zřizování a činnosti církevních škol a škol náboženských společností.

Na podzim 1990 se Ústředí křesťanských škol zabývalo také připomínkami k návrhu zásad zákona České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství ze dne 13. prosince 1990, který byl publikován pod č. 564/1990 Sb.²⁹

Zákony o navrácení klášterů

Pro obnovení činnosti církevních škol byly rozhodující budovy, v nichž by mohla probíhat výuka žáků a studentů. Na farách, které zpravidla zůstaly i v období komunismu ve vlastnictví církevních institucí, nebyl dostatek místa.

²⁶Biskupská konference ČSFR, právní předchůdce České biskupské konference, vznikla až v dubnu 1990, po návštěvě papeže Jana Pavla II. v Československu. Skládala se tehdy ze dvou autonomně jednajících částí: českomoravského a slovenského sboru biskupů. Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *The Czech Bishop's Conference and the Process of Democratization in the Czech Republic*. in: CHIZZONITI, Antonio G., *Chiesa cattolica ed Europa centro-orientale, Libertà religiosa e processo di democratizzazione, Vita e Pensiero, Milano, 2004, s. 45.* Agendu církevních škol převzal Mons. F. V. Lobkowicz, O. Praem., tehdejší pomocný biskup pražský a biskupský vikář, dnes diecézní biskup diecéze ostravsko-opavské. Mons. Lobkowicz je doposud v rámci České biskupské konference zodpovědný za církevní školy.

²⁷Archiv Společnosti pro církevní právo, složka Institut konfesního práva – Školství I., desky Ústředí křesťanských škol, materiál „Zápis“, nedatováno.

²⁸Cf. Archiv Společnosti pro církevní právo, složka Institut konfesního práva – Školství I., desky Ústředí křesťanských škol, materiál „Připomínkový návrh Ústředím církevních škol ze dne 18. 7. 1990 – Návrh“. Byl odeslán Ing. Josefem Svobodou dne 30. 7. 1990 (viz poštovní razítko).

²⁹Archiv Společnosti pro církevní právo, složka Institut konfesního práva – Školství I., desky Ústředí křesťanských škol, průvodní dopis Ing. Josefa Svobody ze dne 28. září 1990, adresát neuveđen, v příloze „Poradní sbor církevní školy Praha 22. září 1990“.

Pro existenci katolických církevních škol mělo velký význam schválení dvou restitučních výčtových zákonů o navrácení klášterů z let 1990 a 1991. V těchto budovách, případně přímo v budovách klášterů, mohly začít fungovat církevní školy.

Podívejme se na události vedoucí ke schválení zákonů o navrácení klášterů. K první iniciativě došlo 23. ledna 1990, kdy delegace Konference vyšších řeholních představených (dále jen: KVŘP) navštívila sekretariát náměstka federální vlády Josefa Hromádky.³⁰ Delegaci přijal vedoucí sekretariátu JUDr. Pavel Šimek³¹ a informoval přítomné, že J. Hromádka právě odůvodňuje ve federálním shromáždění návrh na zrušení § 7 zákona č. 218/1949 Sb.³² Delegaci tvořili o. ThLic. Dominik Duka, předseda KVŘP a provinciál dominikánů, představitelé řádu jezuitů a salesiánů a tajemník JUDr. Jiří Tretera. Na této schůzce byl projednán způsob, jakým bude proveden soupis mužských a ženských klášterů v ČSSR, jejichž přednostní navrácení je řeholemi žádáno. Soupis vzápětí sekretariát KVŘP provedl podle dokumentů, které předložily desítky zástupců a zástupkyň jednotlivých řádových provincií z celé ČSSR, včetně výpisů z pozemkových knih a zápisů středisek geodézie, a odevzdán na předsednictvu federální vlády dne 23. 2. 1990.

Dne 19. července 1990 byl Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky na základě těchto podkladů schválen zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého. Tehdy bylo vráceno v Československu celkem 72 klášterů, z toho 57 v českých zemích. V budovách vrácených tímto zákonem se dnes nacházejí četné církevní školy a církevní školská zařízení. Jde např. o Dívčí katolickou školu v Praze 1, umístěnou v prostorách kláštera Řádu křižovníků s červenou hvězdou v Platněšské ulici v Praze na Starém Městě. Domov pro dívky sester dominikánek v Praze je v budově řeholního domu v Praze 2, Černé ulici, vrácené České kongregaci sester dominikánek. Církevní střední odborná škola v Bojkovicích se nachází v budově s názvem Klášter Bojkovice, vrácené tímto zákonem jako položka č. 54 České kongregaci sester dominikánek. Základní škola sester Voršilek pracuje v budově v Ostrovní ulici v Praze, která byla navrácena Řádu svatě Voršily.

³⁰Informace čerpány v rozhovoru s Prof. JUDr. Jiřím R. Treterou, vedeném v červenci 2008 v Praze.

³¹JUDr. Pavel Šimek (1917–2003), bývalý synodní kurátor Českobratrské církve evangelické, později zakládající člen Společnosti pro církevní právo, od roku 2000 čestný člen.

³²Tedy ustanovení o státním souhlasu k duchovenské činnosti. Toto ustanovení bylo skutečně zrušeno.

Druhý zákon o navrácení klášterů byl schválen dne 18. července 1991 a publikován pod č. 338/1991 Sb; jednalo se o novelu předcházejícího zákona č. 298/1990 Sb. Tímto zákonem bylo vráceno 193 klášterních objektů v celém Československu, z toho k 113 na území českých zemí.³³ Tímto zákonem byl Kongregaci Školských bratří vrácen např. řeholní dům ve Sv. Janu pod Skalou u Berouna, v němž se dnes nachází Církevní vyšší odborná škola.³⁴

K základům vnitřní organizace církevních škol

Při obnovení církevních škol vycházel jejich církevní zřizovatel ze skutečnosti, že nemá v dané chvíli k dispozici dostatek pedagogů, kteří by byli křesťany.³⁵

Zřizovatel jmenoval ředitele, ale ponechal ve škole dosavadní učitele, a jen postupně do školy přijímal také křesťansky orientované pedagogy, a v některých případech, např. u sester voršilek, i pedagogicky vzdělané řeholnice, které se mezitím připravily na své působení doma i v zahraničí. Tento model byl přijat na počátku fungování církevních škol a je do velké míry určující dodnes s tím, že se předpokládá základní loajalita učitelů – křesťanů, jiných věřících i těch, kdo jsou bez vyznání – k církevnímu zřizovateli.³⁶

3. Právní úprava v letech 1989–1991

Novely ústavy

Podívejme se nejprve na novely Ústavy z roku 1960, které umožnily obnovení církevního školství po revoluci.

Ústavní zákon č. 135/1989 Sb. ze dne 29. listopadu 1989, kterým došlo ke změně Ústavy z roku 1960, byl prvním ústavním zákonem, schváleným po 17. listopadu 1989.³⁷ Z textu Ústavy vypustil článek 4, který upravoval vedoucí

³³Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, s. 125.

³⁴Vlastníkem bylo do té doby Federální ministerstvo vnitra a nacházelo se v něm školící středisko Sboru národní bezpečnosti.

³⁵„Učitelé byli ‚kněžími ateismu‘, věřící nebyli až na nepatrné výjimky připouštěni ke studiu pedagogiky.“ TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, s. 9.

³⁶Cf. HORÁK, Záboj, *Sytuacja prawna szkół wyznaniowych w Republice Czeskiej*. Praca magisterska – licencjacka, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Lublin, 2006, s. 35–36.

³⁷Cf. GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír, *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Prospektrum, Praha, 2002, s. 58.

úlohu Komunistické strany Československa: „Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek neaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.“ Oblasti vzdělání se přímo týkala změna čl. 16 odst. 1. Místo dosavadní dikce „Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu“ bylo užito následující nové znění: „Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého poznání a v souladu se zásadami vlastenectví, humanity a demokracie.“

Ústavní zákon č. 161/1990 Sb. ze dne 3. května 1990, který měnil a doplňoval Ústavu z roku 1960, obsahoval pouze dvě ustanovení, která se obě týkala školství a vzdělávání. Do článku 24 odst. 2 byla vložena věta: „V soukromých a církevních školách se může právo na vzdělání zajišťovat za úplatu.“ Zároveň bylo v odst. 3 tohoto článku také vypuštěno ustanovení „Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu.“ Nové znění čl. 24 tedy bylo následující:

„ (1) Všichni občané mají právo na vzdělání.

(2) Právo na vzdělání se zajišťuje bezplatně soustavou základních, středních a vysokých škol. Školní docházka veškeré mládeže je povinná po dobu, kterou stanoví zákon Federálního shromáždění. V soukromých a církevních školách se může právo na vzdělání zajišťovat za úplatu. Školní docházka veškeré mládeže je povinná po dobu, kterou stanoví zákon Federálního shromáždění. K dalšímu prohloubení vzdělání slouží organizace studia pracujících při zaměstnání a bezplatného odborného školení v závodech a v jednotných zemědělských družstvech i kulturní a osvětová činnost státu a společenských organizací.“

Návrh tohoto ústavního zákona předložili poslanci Federálního shromáždění Blanka Hyková a Jiří Ládr.³⁸ V důvodové zprávě k němu se uvádí: „Návrh ústavního zákona byl vypracován v souvislosti s přípravou novely zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), která právně zakotví možnost zřízení soukromých škol. Předpokládá se, že vzdělání bude v soukromých školách poskytováno alespoň za částečnou úplatu, i když

³⁸Cf. Federální shromáždění Československé socialistické republiky 1990, V. volební období, tisk 312, Návrh poslanců Federálního shromáždění Blanky Hykové a Jiřího Ládra. In: FS ČSSR, VI. návrhy 1990, Tisk č. 302–339, Volební období V.

tyto školy budou součástí výchovně vzdělávací soustavy. Vzhledem k tomu je třeba upravit článek 24 odst. 2 ústavního zákona. ...³⁹

Tento ústavní zákon poprvé v porevolučním právním řádu užívá termín „církevní školy“, a to evidentně jako termín odlišný od pojmu „soukromé školy“. Jde tedy o zvláštní druh škol veřejných, s výjimkou v tom směru, že se připouští, aby na nich bylo vybíráno školné. Pokud jde o církevní základní školy, není této výjimky využíváno vůbec, na církevních středních školách je používána jen v nepatrném rozsahu.

Novela školského zákona

Již následující návrh poslanců Blanky Hykové a Jiřího Ládra⁴⁰ se týkal změn a doplnění školského zákona č. 29/1984 Sb. V obecné části důvodové zprávy k tomuto návrhu se říká: „... dosavadní školská soustava se v souladu s politickým a ideovým pluralismem doplňuje o soukromé školy a církevní školy.“⁴¹ Ve zvláštní části důvodové zprávy se uvádí: „K § 57a a § 57b: Umožňuje se zřizovat soukromé školy, školy církevní a školy církevních společenství. Jsou to školy základní, střední školy, školy pro mládež vyžadující zvláštní péči a odborná učiliště. Soukromé i církevní školy jsou školami podle školského zákona a ve věcech všeobecně pedagogických postupují v dohodě s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Soukromé i církevní školy poskytují obecně platné stupně vzdělání.“

Vláda Československé republiky stanoví podmínky a výši dotace pro činnost soukromých škol. Soukromé i církevní školy budou zřizovány ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy podle požadavků od 1. 9. 1990.“⁴²

Novela školského zákona byla schválena dne 3. května 1990 a vyhlášena pod č. 171/1990 Sb., s účinností od 1. června 1990.⁴³ Do stávajícího školského zákona byla vložena samostatná část, která upravovala postavení soukromých

³⁹Ibid.

⁴⁰Cf. Federální shromáždění Československé socialistické republiky 1990, V. volební období, tisk 313, Návrh poslanců Federálního shromáždění Blanky Hykové a Jiřího Ládra. In: FS ČSSR, VI. návrhy 1990, Tisk č. 302–339, Volební období V.

⁴¹Ibid. Důvodová zpráva, Obecná část.

⁴²Ibid. Důvodová zpráva, Zvláštní část.

⁴³Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 93–94; HRDINA, A. I., *Texty je studiu konfesního práva*. III. Československo, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006, s. 304–305.

a církevních škol.⁴⁴ Postavení církevních škol upravoval § 57b s tím, že nejprve vyjmenoval jejich typy a určil, že se na ně vztahují ustanovení školského zákona s výjimkou vyjmenovaných stanovení (odst. 1). Církevním školám tím byla dána jistá právní autonomie. Působnost při zajišťování povinné školní docházky a ve věcech pedagogických byla svěřena republikovým ministerstvům školství (odst. 2). V odst. 3 bylo stanoveno, že bližší podmínky pro zřízení a činnost církevních škol stanoví ministerstva školství, ministerstva zdravotnictví a ministerstva sociálních věcí republik vyhláškou. Podle § 57c bylo vzdělání v církevních a soukromých školách postaveno naroveň vzdělání v ostatních školách zřízených podle školského zákona (v té době ve školách státních).

Zákon o státní správě a samosprávě ve školství

Dne 13. prosince 1990 byl schválen zákon České národní rady č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství. Na základě § 10 odst. 1 tohoto zákona školské úřady ekonomicky zabezpečovaly předškolní zařízení, školy a školská zařízení zřizované církvemi nebo náboženskými společenstvími a zařazené do sítě škol a školských zařízení, kontrolovaly efektivnost hospodaření s prostředky a prováděly s nimi finanční vypořádání. Školské úřady byly rozpočtové organizace řízené ministerstvem školství, které vykonávaly státní správu ve školství.⁴⁵ Finanční prostředky vyčleněné ze státního rozpočtu pro předškolní zařízení, školy a školská zařízení jiných než státních zřizovatelů, tedy i pro školy církevní, rozepisovalo ministerstvo školství.⁴⁶

Další důležitou normou byl zákon České národní rady č. 76/1978 Sb. ze dne 26. června 1978, o školských zařízeních, po roce 1989 často novelizovaný, který upravoval základy právního postavení církevních mateřských škol a církevních školských zařízení.

Listina základních práv a svobod

Dne 9. ledna 1991 byl Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky schválen ústavní zákon, kterým se uvozovala Listina základních

⁴⁴Ustanovení jsou uveřejněna v knize HRDINA, A. I., *Texty je studiu konfesního práva*. III. Československo, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006, s. 304–305.

⁴⁵Cf. § 5 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb.

⁴⁶Cf. § 12 odst. 4 písm. c) zákona č. 564/1990 Sb.

práv a svobod, vyhlášený pod č. 23/1991 Sb. s účinností k 8. únoru 1991.⁴⁷ Listina má základní význam pro zakotvení náboženské svobody v naší zemi,⁴⁸ a to zejména její články 15 a 16.

Čl. 15 odst. 1 věta první zní: „Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena.“

Čl. 16 odst. 1 stanoví: „Každý má právo svobodně projevat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.“ Vyučování, tedy nepochybně rovněž oblast církevního školství, je uvedeno jako ústavně zakotvený projev náboženství nebo víry.

Čl. 16 odst. 3 určuje: „Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.“ Povinnost vyučovat náboženství na školách zřizovaných státem a jinými veřejnými institucemi (obcemi, kraji) vyplývá tedy v českém právním řádu od února 1991 až dosud přímo ze znění ústavního předpisu.⁴⁹

V době schválení Listiny základních práv a svobod určoval bližší podmínky vyučování náboženství ještě předrevoluční školský zákon č. 29/1984 Sb. Jeho § 5 odst. 1 stanovil, že základní škola „umožňuje též náboženskou výchovu“, § 7 odst. 2 určil, že střední školy „umožňují též náboženskou výchovu.“ Tato ustanovení o výuce náboženství byla ovšem včleněna do školského zákona až novelou z 3. května 1990 č. 171/1990 Sb.⁵⁰ Zmínka o vyučování náboženství se do školského zákona vrátila po více než čtyřiceti letech. Posledním zákonem, který ji upravoval, byl zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (tzv. zákon o jednotné škole).⁵¹ Později vydané předpisy o této materii měly jen podzákonný charakter.

V čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je stanoveno: „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu

⁴⁷Cf. GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří, ZOUBEK, Vladimír, *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. 4. aktualizované vydání. Prospektrum, Praha, 2002, s. 62.

⁴⁸Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, s. 54.

⁴⁹Na školy soukromé se tato povinnost nevztahuje. Vedení školy však nic nebrání v zavedení výuky náboženství.

⁵⁰Podrobnější ustanovení obsahoval Pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k organizaci výuky náboženství na školách vydaný ministrem školství 24. 8. 1990, s účinností od 1. 9. 1990. Cf. TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, s. 102, pozn. 141.

⁵¹Cf. § 19 a § 69 zákona č. 95/1948 Sb. Srov. ČERNÝ, Daniel, *Právní úprava výuky náboženství v českých zemích od roku 1945 do současnosti*. Diplomová práce, Právnická fakulta UK, Praha, 2008, s. 23.

a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“ Tím jsou garantována základní práva rodičů na výchovu dětí. Jde o výchovu, která by byla v souladu s náboženským přesvědčením rodičů. V to lze, domníváme se, zahrnout i právo na výběr školy, světské nebo církevní; škola je institucí jak vzdělávací, tak výchovnou.

Čl. 33 odst. 3 věta před středníkem určil: „Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; ...“. Tím Listina základních práv a svobod vymezila základní právní rámec pro existenci církevních škol.⁵²

Zákon o církvích č. 308/1991 Sb.

Právním předpisem, kterým byla v duchu Listiny základních práv a svobod utvrzena v Československu náboženská svoboda, byl zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, ze dne 4. 7. 1991, účinný od 1. září 1991.

Tento zákon stanovil oprávnění věřících, tj. osob vyznávajících náboženskou víru,⁵³ ve vztahu ke vzdělávání následujícím způsobem: „Věřící mají právo se sdružovat a tyto církve a náboženské společnosti zakládat, jakož i vstupovat do již existujících církví a náboženských společností, zejména: ... c) v náboženském duchu být vychováváni, popřípadě po splnění podmínek stanovených vnitřními předpisy církví a náboženských společností a obecně závaznými předpisy náboženství vyučovat;“.⁵⁴

§ 6 odst. 1 zákona č. 308/1991 Sb. vymezoval oprávnění církví a náboženských společností jakožto institucí. Oblast vzdělávání a výchovy upravil takto:

„Církve a náboženské společnosti mohou k plnění svého poslání zejména: ...

d) vyučovat náboženství;

e) vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách a jiných zařízeních i na vysokých školách bohosloveckých a bohosloveckých fakultách za podmínek stanovených obecně závaznými právními předpisy; ...

h) zřizovat a provozovat účelová zařízení; ...

j) zakládat a provozovat vlastní kulturní instituce a zařízení.“

⁵²Cf. k tomu FLEGL, Vladimír, *Listina základních práv a svobod v aplikační praxi*. C. H. Beck, Praha, 1997, s. 166.

⁵³Cf. § 1 odst. 4 zák. č. 308/1991 Sb.

⁵⁴§ 5 odst. 1 písmeno c) zák. č. 308/1991 Sb.

O obecném právu církví a náboženských společností zakládat vlastní školy všech stupňů nebyla v tomto zákoně učiněna výslovná zmínka, avšak toto právo bylo již předtím upraveno shora zmíněnou novelou školského zákona, tj. zákonem č. 171/1990 Sb.

Vyhláška č. 452/1991 Sb.

Posledním právním předpisem, který uzavřel porevoluční legislativní činnost v oblasti církevních škol a upevnil jejich postavení, byla vyhláška Ministerstva školství ČR a Ministerstva zdravotnictví ČR č. 452/1991 Sb., ze dne 30. září 1991, o zřizování a činnosti církevních škol a škol náboženských společností. Byla vydána na základě § 57b odst. 3 školského zákona a podle § 13 písm. f) zákona o státní správě a samosprávě ve školství. Upravovala podrobně zřizování církevních škol, zařazování do sítě (registru) škol vedeného ministerstvem školství, vyřazování z něho, otázky názvu, zajišťování plnění povinné školní docházky, hodnocení a klasifikace.

Resumé

Článek se zabývá obnovou církevních základních a středních škol v českých zemích po více než čtyřiceti letech komunistické vlády (1948–1989). Všímá si vývoje před revolucí v listopadu 1989 a připomíná některé osoby, které na konci tohoto období přispěly k formování myšlenek církevních škol, jako byla podzemní skupina právníků kolem Dr. Oto Mádra a pan RNDr. Petr Heřman z Prahy, zakladatel Bratrské školy. Článek dále popisuje činnost Ústředí křesťanských škol v Praze na začátku roku 1990, které vedl právník a kanonista JUDr. Jiří Rajmund Tretera, připomíná první církevní školy a věnuje se právní úpravě v letech 1990–1991 a jejím myšlenkovým zdrojům. Článek vychází rovněž ze soukromých archivů a rozhovorů s účastníky popisovaných událostí.

Summary

The Reinstitution of Church Schools in the Czech Lands in 1990-1991

The article discusses the reinstatement of Church elementary schools and high schools in the Czech lands following more than 40 years of communist rule (1948–1989); it focuses on developments before the November 1989 revolution and presents some of the individuals who contributed to the conceptualization of the ideas concerning Church schools during this period. For instance, it describes the underground group of lawyers

organized around Dr. Oto Mádr and RNDr. Petr Heřman from Prague, the latter being the founder of the Fraternal School. The article also discusses activities of the Center of Christian Schools in Prague at the beginning of 1990, led by lawyer and Canon law expert JUDr. Jiří Rajmund Tretera; it recalls the first Church schools and analyzes the relevant law in 1990–1991 and its ideological sources. In addition to utilizing publicly available sources, the article draws from a study of private archives and interviews with participants in the events.

Zusammenfassung

Die Erneuerung der kirchlichen Schulen in Böhmisches Ländern in den Jahren 1990–1991

Der Artikel befasst sich mit der Erneuerung der kirchlichen Grund- und Fachschulen in Böhmisches Ländern nach mehr als 40 Jahren der kommunistischen Herrschaft (1948–1989). Es wird auf die Entwicklung vor dem November 1989 hingewiesen und manche Persönlichkeiten werden erwähnt, die am Ende dieses Zeitabschnitts die Idee der kirchlichen Schulen maßgebend geprägt hatten, wie z.B. die Dissidentengruppe der Juristen geleitet von Dr. Oto Mádr oder Herr RNDr. Petr Heřman aus Prag-Gründer der Brüderschule. Ferner beschreibt der Artikel die Tätigkeit der Zentralstelle der christlichen Schulen geleitet vom Kanonist JUDr. Jiří Rajmund Tretera anfangs der 90er Jahren, erwähnt die ersten kirchlichen Schulen und widmet sich der rechtlichen Regelung vom 1990–1991 und ihrem Hintergrund. Artikel benützt auch Privatarchiven und Gespräche mit den Teilnehmern der betreffenden Ereignissen.

Riassunto

Il rinnovamento delle scuole ecclesiali nelle Terre boeme fra gli anni 1990–1991

L'articolo si occupa del rinnovamento delle scuole ecclesiali elementari e medie nelle Terre Boeme dopo più di quaranta anni del governo comunista (1948–1989). Fa notare lo sviluppo prima della rivoluzione del '89 e ricorda alcuni personaggi che hanno contribuito alla formulazione del concetto delle scuole ecclesiali, per esempio un cerchio di giuristi formatosi clandestinamente attorno al Dr. Oto Mádr e RNDr. Petr Heřman, fondatore della Scuola Fraternal. L'articolo continua descrivendo le attività della Centrale delle Scuole cristiane a Praga agli inizi del 1990, guidata dal canonista JUDr. Jiří Rajmund Tretera. Ricorda inoltre le prime scuole ecclesiali e si concentra alla legislazione sul merito, vigente fra 1990–1991 e le sue fonti d'ispirazione. L'articolo si basa anche

sulle informazioni contenute negli archivi privati e avute dai colloqui con partecipanti degli eventi descritti.

O autorovi

ICLic. JUDr. Zábaj Horák, Ph.D., LL.M., odborný asistent na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Absolvent magisterského studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy (1998), doktorského studia na téže fakultě v oboru teoretické právní vědy (Ph.D., JUDr., 2002, 2003), Vestfálské Wilhelmovy Univerzity v Münsteru, oboru soukromé právo (LL.M., 2001) a Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublinu, oboru kanonické právo (ICLic., 2006). Věnuje se římskému právu, právním dějinám a právu církevnímu a konfesnímu. Je místopředsedou Společnosti pro církevní právo a členem redakční rady Revue církevního práva.

ICLic. JUDr. Zábaj Horák, Ph.D., LL.M., is a Senior Lecturer in the Legal History Department at the Law School of Charles University. He holds master's degree from the Law School of Charles University (1998), doctoral degree from the same School in the field of Theoretical Legal Science (Ph.D., JUDr., 2002, 2003), master's degree from the Westphalian Wilhelm University of Münster, in the field of Private Law (LL.M., 2001), and a degree from the John Paul II Catholic University of Lublin, in the field of Canon Law (ICLic., 2006). He focuses on Roman law, legal history, Church law and state law on Churches and religious societies and is vice-chairman of the Church Law Society and a member of the Editorial Board of the Church Law Review.

ICLic. JUDr. Zábaj Horák, PhD. LL.M, wissenschaftlicher Assistent am Lehrstuhl der Rechtsgeschichte der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, an der er Magister- (1998) und Doktorandenstudium in der theoretischen Rechtswissenschaft (2003, 2002 - JUDr.) abgeschlossen hat. Darüber hinaus absolvierte er Magisterstudium (LL.M 2001) and der Westphälischen-Wilhelms-Universität in Münster und Studium and der Katholischen Universität Johann Pauls II in Lublin (ICLic 2006). Er widmet sich dem römischen Recht, der Rechtsgeschichte, dem Kirchen- und Staatskirchenrecht. Er ist der Vizepräsident der Gesellschaft für Kirchenrecht und Mitglied des Redaktionsrates der Revue des Kirchenrechts.

ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., assistente specializzato alla Cattedra della storia di diritto della Università Carolina, laureato della medesima in programma magisteriale (1998) e del corso di ricerca orientato alle scienze teoriche di diritto (Ph.D., JUDr., 2002, 2003), laureato della Università Wilhelm di Westfalia a Münster in diritto privato (LL.M., 2001) e della Università Giovanni Paolo II a Lublino (ICLic., 2006). Si dedica al diritto romano, storia di diritto, diritto canonico e confessionale. Fa parte del Comitato della Società per il diritto delle Chiese e del consiglio editoriale di questa Revue.

Myšlenky spisu *De regno ad regem Cypri* v kontextu boje o svrchovanost mezi mocí duchovní a světskou ve středověku

Markéta Vladyková

Úvod

Práci na spise *De regno ad regem Cypri* zahájil Tomáš Akvinský někdy v průběhu šedesátých či sedmdesátých let 13. století. Dílo zůstalo nedokončeno a později se často objevovalo v doprovodu jiného spisu zvaného *De regimine principum*, jehož autorem byl Tomášův osobní sekretář Tolomeus z Luccy. Vzhledem k této skutečnosti se kolem vzniku obou děl objevilo mnoho dohadů. Dnes je stav bádání o jejich původu a určení přibližně následující:

Kompletní dílo tvoří dva celky: 1. *De regno ad regem Cypri* (první a část druhé knihy), za jehož původce či autora je považován Tomáš Akvinský; 2. *De regimine principum* (část druhé knihy, třetí a čtvrtá kniha), které sepsal Tolomeus z Luccy. Pokud jde o *De regimine principum*, není jasné, zda se původně nejednalo o samostatný spis, jenž byl k *De regno ad regem Cypri* připojen pouze na základě podobnosti tématu, nebo zda se Tolomeus z Luccy pokusil dokončit původní dílo Tomášovo. V případě *De regno ad regem Cypri* panuje mezi odborníky dvojí pochybnost, první se týká datování, druhá míry Tomášova autorství.

V podstatě existují dvě možnosti: 1. Spis *De regno ad regem Cypri* byl určen kyperskému králi Hugovi II. (1253–1267), když tento panovník zemřel, Tomáš své dílo opustil, aniž by je dokončil. Tomášovy „pracovní“ náměty byly později nalezeny v jeho pozůstalosti a kýmsi neznámým, možná i Tolomeem z Luccy, dodatečně uspořádány. Tomáš je proto původcem myšlenek, ale autora samotného spisu neznáme; 2. Spis měl být věnován kyperskému králi Hugovi III. (1267–1284), práci na něm přerušila Tomášova smrt.¹ Šlo o začátek většího díla,

¹Tomáš Akvinský zemřel 7. března 1274. K jeho životu a učení srov. např. CHENU, Marie-Dominique, *Tomáš Akvinský*, Praha, 2000; PIEPER, Josef, *Tomáš Akvinský*, Praha, 1997.

pevně strukturovaného, jež ale bylo realizováno jen z části. Autorem myšlenek i spisu je Tomáš Akvinský.²

V další části se můj zájem bude soustředit pouze na spis *De regno ad regem Cypri*, a to na jeho využití ve středověkém sporu o svrchovanost papežské či státní moci. Z Tomášova díla vycházeli v pozdější době autoři propapežských i prostátních politických teorií.³ Řešený problém tedy představuje, do jaké míry je spis *De regno ad regem Cypri* využitelný pro obranu teorií obou stran.

Dříve než se pustím do rozboru díla, dovolím si předestlat dvě krátké poznámky:

1. V *De regno ad regem Cypri* je možné jasně rozlišit tři různé myšlenkové zdroje: 1. Aristotela, a to ve větší míře Etiku, v menší pak Politiku; 2. Svatého Augustina, hlavně v místech, kde se jedná o zisk cti, slávy a pozemských statků, dále pak v okamžiku hříchu, pokání a odpuštění; 3. Písmo, většinou pro příklady spravedlivých či nespravedlivých panovníků, případně panovníků napravených.

2. Středem Tomášova zájmu se zdá být především obec; jednotlivce, ať poddaný či panovník, ustupuje do pozadí. Pravděpodobně jde o inspiraci Aristotelovou Etikou, kde se objevuje odkaz na nauku o politice, které jsou podřízeny všechny nauky ostatní. Politik sleduje dobro jednotlivce i obce, dobro obce je však přednější. Nauka o politice je přitom „jakýsi druh nauky o obci“.⁴ Zároveň se domnívám, že Tomáš převzal Aristotelovu myšlenku o problematičnosti etického chování jednotlivce, a proto nejsou garantem dobra lidé, resp. panovník (pro svou morální bezúhonnost), ale zákony, a to ve formě *lex naturalis*, *lex divina*, *lex mosaica* (Desatero, vztah člověka k bližním a Bohu), resp. *lex evangelica* a *lex humana positiva*. To by vysvětlovalo, proč se v *De regno ad regem Cypri* neobjevuje výčet povahových vlastností dobrého panovníka. Podrobněji se tomuto problému budu věnovat v dalším textu.

²SOUSEDÍK, Stanislav (ed.), *Texty k studiu dějin středověké filosofie*, Praha, 1994, s. 25–26; MIETHKE, Jürgen, *De potestate papae*, Die päpstliche Amstkompetenz im Widerstreit der politischen Theorie von Thomas von Aquin bis Wilhelm von Ockham, Mohr Siebeck Tübingen, 2000, s. 28–30; Osobně se přikláním spíš k druhé možnosti, domnívám se totiž, že smrt panovníka není důvodem k přerušení práce (pokud ovšem nejde o spis, který nelze nabídnout nikomu dalšímu).

³Jako příklad je možno uvést: 1. pro obranu církve již zmiňovaného Tolomea z Luccy nebo Aegidia Romana; 2. pro obranu státu Johanna Quidorfa. Srov. MIETHKE, Jürgen, *De potestate papae*, s. 44–45; MIETHKE, Jürgen, Johannes Quidorf von Paris: *De regia potestate papali*. Anlaß und Charakter einer Streitschrift, in: Prague papers on history of international relations, Praha 2000, s. 15–31.

⁴ARISTOTELES, *Etika*, 1094 b, s. 4.

Cíl lidského bytí

Tomáš Akvinský vychází z přesvědčení, že člověk je od přírody rozumem nadaná bytost, kterou přirozenost vede k tomu, aby žila spolu s ostatními lidmi v jedné společnosti, a rozum k tomu, aby sledovala nějaký cíl.⁵ Co je oním cílem?

Aristoteles uvádí, že všechno směřuje k nějakému dobru, a zároveň je přesvědčen, že ono dobro není jen jedno.⁶ Proto je možné, aby bylo cílem lidského jednání více různých dober, stejně tak jako dobro jediné.⁷ Pokud existuje nějaký cíl, „jež chceme pro něj sám a ostatní věci pro něj“, pak jde o nejvyšší dobro.⁸ Nejvyšší dobro ze všech vykonaných dober se nazývá blaženost. Podle většiny znamená „býti blažen“ totéž, jako „dobře žítí, dobře jednati a dobře se míti“.⁹ U Aristotela je proto blaženost spojena s určitou úrovní pozemského života.

Podle Tomáše Akvinského představuje pro každého jedince nejvyšší dobro blaženost, jež spočívá v obcování s Bohem. Základním předpokladem k jeho dosažení je ctnostný život.¹⁰ Ctnostnému životu předchází život dobrý.¹¹ Blaženost je posledním cílem lidského bytí, dosáhnout ji však lze až na onom světě.¹² Cestu k poslednímu cíli lemují mnoho menších – časných – cílů, které jsou mu podřízeny.¹³ Cíl jedince je totožný s cílem celé společnosti.¹⁴ Nejvyšší dobro lidské společnosti představuje zachování jednoty, která se nazývá mír.¹⁵

⁵AKVINSKÝ, Tomáš, in: *Texty k studiu dějin středověké filosofie*. SOUSEDÍK, Stanislav (ed.), Praha 1994, Cap. 740, s. 27.

⁶ARISTOTELES, *Etika* I 1 1094 a s.3; *Tamtéž*, I 4 1096a, s. 7.

⁷„... v každém oboru něco jiného, v každé činnosti však a záměru účel a cíl; neboť pro něj všichni konají to ostatní. A tak, je-li nějaký cíl všeho, co máme konati, ten bude tím skutečným dobrem, je-li jich více, tyto.“ ARISTOTELES, *Etika* I 5 1097a, s. 9–10.

⁸*Tamtéž*, I 1 1094a, s. 3–4.

⁹*Tamtéž*, I 2 1095a, s. 4.

¹⁰AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 817, s. 56–57.

¹¹*Tamtéž*, Cap. 822, s. 58.

¹²*Tamtéž*, Cap. 815, s. 56.

¹³*Tamtéž*, Cap. 819, s. 57.

¹⁴*Tamtéž*, Cap. 816, s. 56.

¹⁵*Tamtéž*, Cap. 750, s. 30–31; Mír je možné chápat také jako svornost obcí. K tomu srov. „Podobá se také, že obce udržuje přátelství, a zákonodárci usilují o ně více než o spravedlnost; neboť se zdá, že svornost jest něco podobného přátelství, k ní tedy co nejvíce směřují, a nesvornost jako nepřítelství hledí co nejdále vypuditi.“ ARISTOTELES, *Etika* VIII 1 1155a, s. 178; „Druhem přátelství se zdá býti také svornost; ... svorné jsou obce, když mají stejné smýšlení o věcech prospěšných a stejně se rozhodují a jednají tak, jak se společně usnesly. Jsou tedy svorné ve věcech, které patří k tomu, co se má konati, a to v takových věcech, které jsou důležité a mohou náležeti oběma nebo všem ...; neboť býti svorný neznámá pouze, aby každý měl na mysli totéž, ať je to cokoli, nýbrž totéž v téže osobě, na příklad když lid i vynikající mužové jsou za jedno, aby vládli lidé nejlepší; tak zajisté všichni dosáhnou toho, po čem touží.“ *Tamtéž*, IX 6 1167a, s. 213–214.

Lidskou společnost tedy tvoří lidé, kteří prostřednictvím ctnostného života v míru směřují k dobrému životu a tím k Bohu.

Základními předpoklady k dosažení posledního cíle jsou podle Tomáše život v pospolitosti, později v obci či ve státu, a její jednotné vedení.

Život v pospolitosti

K životu v pospolitosti vede člověka lidská přirozenost či přirozená nutnost. Příroda dala každému jedinci rozum, aby si za jeho pomoci opatřil vše, co potřebuje k životu. Člověk má však pouze obecnou znalost věcí, a i když k poznání jednotlivostí dokáže dospět vlastním rozumem, není schopen poznat je všechny sám.¹⁶ Stejně tak platí, že by si sám nestihl zajistit všechny životní potřeby, protože jeho život je příliš krátký. Musí proto spolupracovat s ostatními lidmi.¹⁷ Doklad toho, že je člověk určen k životu v pospolitosti, představuje podle Tomáše také dar řeči, kterým v podobném rozsahu jako on nedisponuje nikdo jiný.¹⁸

Lidská pospolitost vznikla pro zachování života, jako obec pak trvá za účelem života dobrého.¹⁹ Pro správný chod pospolitosti – obce je třeba, aby ji někdo vedl, a to stejným způsobem jako cosi vede všechny části lidského či živočišného těla. Lidské tělo řídí duše, přičemž všechny její složky jsou ovládnány rozumem.²⁰ Tělesné údy řídí buď srdce nebo hlava.²¹

Podle Aristotela má duše dvě složky, rozumnou a nerozumnou. Rozumná složka duše nabádá k tomu, co je nejlepší. Nerozumná složka je dvojí: 1. rostlinná, jež nemá podíl na rozumu; 2. žádavá a touživá, která se rozumu vzpírá,

¹⁶Na tomto základě by snad jednotlivé cíle bylo možné označit jako stupně poznání.

¹⁷AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 741, s. 27–28; Tamtéž, Cap. 742, s. 28; K tomu srov. ARISTOTELES, *Etika* V 8 1333b, s. 111. Tamtéž VIII 11 1160a, s. 192.

¹⁸AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 743, s. 28.

¹⁹ARISTOTELES, *Politika* I 2 1252b 27.

²⁰AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 744, s. 28; tamtéž, Cap. 745, s. 28–29; tělo jako obraz časného státu se poprvé objevilo ve spise Policraticus, který v polovině 12. století sepsal Jan ze Salisbury, existovaly však i jiné představy. Platon použil srovnání s tělem, aby popsal neviditelnou duši, církevní otcové představovali lidskou společnost jako neviditelné tělo Kristovo (corpus Christi mysticum). Srov. SIVERS VON, Peter, VON SALISBURY, John, *Königtum und Kirche in England*, in: *Respublica Christiana*. List Hochschulreihe. Geschichte des politischen Denken, München 1969, s. 66–67; Podle mého názoru používá Tomáš obraz lidského těla pro řízení státu a obraz Kristova těla pro lepší znázornění úloh jednotlivých typů lidí, resp. stavů, uvnitř společnosti.

²¹AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 745, s. 28–29.

„jest ho (však) v jisté míře účastna, pokud ho poslouchá a jest mu poddána“.²² Z toho vyplývá, že i rozumná složka duše je vlastně dvojí.²³

Tomáš Akvinský rozlišuje vnitřní a vnější lidské jednání. Vnitřní jednání se odvíjí od vlastních schopností, jež mají různou povahu. Dobré jednání směřuje k dobrému a představuje mravní zdatnost neboli ctnost. Vnější povaha jednání vyplývá z mravního zákona.²⁴

Ve veškerém dění, konání, stavech a přirozenosti rozeznává Aristoteles dvojí dobro, dobro prostě a dobro pro někoho.²⁵ To je příčinou, proč může být pospolitost vedena dvěma směry, dobrým a špatným. V Tomášově pojetí směřuje dobře vedená společnost ke společnému dobru, špatně vedená společnost k soukromému dobru toho či těch, kdo vládnou.²⁶

Formy vlády

Jak už bylo výše řečeno, základními předpoklady k dosažení posledního cíle je život v pospolitosti, později v obci či ve státu, a její jednotné vedení. Pospolitost vznikla za účelem zachování života. Jednotného vedení je jí třeba proto, aby byla správně organizována, a to směrem k prosazení společného dobra. Otázka zní, jaké vedení, resp. která vláda, je pro tento účel nejlepší.

Existují dvě formy vlády: spravedlivá a nespravedlivá. Spravedlivá vláda směřuje ke společnému dobru, nespravedlivá k soukromému dobru toho či těch, kdo vládnou. Uvnitř každé z vládnoucích forem lze rozlišit tři její různé typy: 1. vládu jednoho; 2. vládu několika; 3. vládu mnoha. Spravedlivou vládu představují král, aristokracie (optimáti) a politia, nespravedlivou vládu tyran, oligarchie a demokracie.²⁷

Při výběru vhodné formy a typu vlády je třeba mít stále na paměti sledovaný cíl a nově vhodné prostředky k jeho dosažení.

Lidé postupují k zamýšlenému cíli různými způsoby, což je dáno za prvé výší snahy a za druhé rozdílným přístupem k řešení. A tak i v případě, že všichni

²²ARISTOTELES, *Etika* I 13 1102b, s. 24.

²³Tamtéž, I 13 1102 ab a 1103a, s. 22–24.

²⁴AKVINSKÝ, Tomáš, *O zákonech v Teologické sumě*, Praha 2003, s. 8–9.

²⁵ARISTOTELES, *Etika* VII 13 1152b, s. 170.

²⁶AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypru*, Cap. 746, s. 29.

²⁷AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypru*, Cap. 747, s. 29.; tamtéž, Cap. 748, s. 29–30; tamtéž, Cap. 756, s. 32; k tomu srov. ARISTOTELES, *Politika* III/7 1279a 25– b 10.

sledují jeden cíl, mohou k němu dojít odlišnými způsoby.²⁸ Podle Tomáše je při výkonu vlády nejdůležitější jednotka. Pokud spolu mnozí lidé zásadním způsobem nesouhlasí, nemohou zachovat pospolitost a proto je lépe, když celou společnost řídí jen jeden z nich. Jeden sleduje jen jednu cestu k cíli a má tedy nejlepší předpoklady k nalezení vhodných prostředků k jeho dosažení.²⁹

Pro podporu svého tvrzení uvádí Tomáš příklady z přirozeného řízení věcí a ze zkušenosti.

Přirozené řízení věcí je dvojitý, univerzální a částečné. Univerzální řízení věcí představuje všeobsahující vláda jediného Boha, částečné řízení věcí je obdobou univerzálního a nachází se v člověku. Z toho důvodu je člověk někdy nazýván mikrokosmem. A protože v člověku „jen jeden úd hýbe všemi ostatními, a to je srdce, a mezi složkami duše má jen jedna zásadně navrch, a to je rozum“, pochází přirozená vláda z jednoho. Rozum působí v člověku podobně jako Bůh ve světě, proto nacházíme v přirozeném vzor k jednání v souladu s rozumem. Člověk je živočich společenský, žijící v pospolitosti. Podobnost univerzálního a částečného řízení věcí pak spočívá v tom, že stejně jako je člověk řízen rozumem, totiž jeden jedním, je celá pospolitost řízena vládcem, čímž se nejvíce blíží univerzálnímu řízení všech věcí Bohem.³⁰

Ze zkušenosti je známo, že ve státech a obcích, které nemají jednoho vládce, spolu lidé často bojují. Není zde tedy možné zachovat mír, cíl společnosti. Z toho důvodu Pán skrze své proroky slíbil lidu, že mezi nimi bude jen jeden vládce.³¹

Pokud Pán slibuje lidu jednoho vládce skrze své proroky, nabízí se otázka, koho tím myslí. Existují dvě možnosti: 1. jedná se o řízení časného státu, tedy je tím vládcem král nebo lépe císař (pro Tomáše přichází v úvahu král); 2. jedná se o dosažení posledního cíle skrze zvěstování evangelia, tedy je tím vládcem Kristus, resp. jeho vikář. Tomáš sleduje druhou možnost, zde to ale ještě není tak zřejmé.

Na základě uvedených skutečností je možné rozlišit dvě varianty vztahů mezi jednotlivými typy spravedlivé a nespravedlivé vlády. První je charakterizována výší snahy o prosazení dobra společnosti (cíle), druhá zachováním cesty k dosažení tohoto cíle (prostředky).

²⁸AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 740, s. 27.

²⁹Tamtéž, Cap. 751, s. 31; tamtéž, Cap. 755, s. 32.

³⁰AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 752, s. 31; tamtéž, Cap. 806, s. 53.

³¹Tamtéž, Cap. 753, s. 31.

Dobro ve věcech má svůj původ v jediné dokonalé příčině, zlo pochází z jednotlivých nedostatků. Díky tomu je dobro silnější než zlo. Spravedlivá vláda by proto měla náležet jednomu, aby byla o to silnější, nespravedlivá vláda mnohým, aby byla o to slabší. Jinými slovy, spravedlivá vláda je tím lepší, čím méně osob se na ní podílí, nespravedlivá vláda je tím lepší, čím se na ní podílí osob více. Z hlediska snahy o prosazení dobra společnosti proto vypadá řada vlád od nejhorší k nejlepší takto: 1. král; 2. aristokracie; 3. politia; 4. demokracie, 5. oligarchie; 6. tyran.³² Ovšem vzhledem k tomu, že mnoho lidí hledá pro různost svých názorů obtížně shodu, z hlediska zachování cesty k cíli je možné, aby řada vlád od nejhorší k nejlepší vypadala i takto: 1. vláda jednoho (monarchie, tyranie); 2. vláda několika (aristokracie, oligarchie); 3. vláda mnoha (politia, demokracie). Jak k tomu dojde?

Nejlepší možnou formou vlády je monarchie, tj. vláda krále. Existuje však určitý problém - jak při volbě odlišit krále od tyрана či budoucího tyрана a zamezit tomu, aby se z nejlepší vlády stala nejhorší. Podle Tomáše hrozí společnosti dvojí zlo, buď nejlepší vládu zavrhne jako nevhodnou, nebo riskuje, že se zvrhne v tyranii. Ze dvou zel je samozřejmě třeba zvolit to menší. Tyranie může vzejít stejně tak z monarchie, jako z ostatních typů vlád. Tyran zpravidla neohroží dobro celé společnosti, spíše omezí zájmy jednotlivých lidí. Mnohem více je dobro ohroženo nesvornou vládou aristokracie nebo politie, protože jejich spor zasáhne celou společnost a znamená válku.³³ Tehdy se tyranie stává druhou nejlepší vládou po monarchii a obava z monarchie jako předpokladu tyranie je tím pádem neopodstatněná.

Pokud platí, že tyranie je lepší formou vlády než nesvorná vláda aristokracie nebo politie, pak je pravděpodobné, ačkoli tento příklad Tomáš neuvádí, že jsou v takové situaci lepšími vládami i oligarchie a demokracie (nepřináší válku, pouze omezují zájmy většího či menšího počtu jedinců). Řada vlád od nejhorší k nejlepší se tedy do jisté míry mění, resp. existují vlády ještě horší než vlády nespravedlivé, a to nesvorná politia, nesvorná aristokracie a zvrácená monarchie. Pro dobro společnosti, představuje nejmenší zlo zvrácená monarchie, totiž tyranie, a to proto, že tyran jen málokdy vystupuje proti všem svým poddaným, a také je většinou nezatáhne do války (je zachován mír). Monarchu, který se

³²Tamtéž, Cap. 755, s. 32; Tamtéž, Cap. 757, s. 32.

³³Zde je jasně vidět, že prosazení dobra společnosti jsou podřízeny nejen použité prostředky, ale i dobro jednotlivce. AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 763, s. 35; tamtéž, Cap. 764, s. 35–36; Tamtéž, Cap. 765, s. 36; tamtéž, Cap. 766, s. 36.

stal tyranem, oproti tomu čeká ten nejtěžší trest. K tyranii, zvrácené monarchii a jejím představitelům, se ještě vrátím.

Král a tyran

Král vládne nad lidem jedné obce nebo státu v zájmu společného dobra, tyran sleduje pouze dobro vlastní.³⁴ Jelikož se monarchie může zvrhnout v tyranii, měl by být vládcem zvolen král a nikoli tyran. Dále má být vláda v říši uspořádána tak, aby král nemohl nastolit tyranii, a to definováním jeho pravomocí. Když se monarcha i přesto stane tyranem, je proti němu možné, ale ne nezbytně nutné, zakročit.³⁵

Tomáš nikde nedefinuje morální vlastnosti monarchy, klade však důraz na zabezpečení výkonu jeho úřadu, a to tak, aby bylo znemožněno jeho zneužití. Monarcha se může stát tyranem, a proto vlastně není možné, aby byl sám zárukou spravedlivé vlády. Jinými slovy, protože není možné spolehnout se na morální vlastnosti monarchy, je třeba, aby byl za spravedlivou vládu odpovědný jiný, vnější činitel.³⁶

Pak se ale vynořuje další otázka, a to do jaké míry stojí monarcha s dokonalými morálními vlastnostmi pod nebo nad ve své podstatě nedokonalým lidským zákonem.

Každý zákon je ustanovení dané rozumem. Tomáš rozeznává tři zákony a jim odpovídající zákonodárce: 1. *lex divina* (Bůh); 2. *lex aeterna et naturalis* (věčnost či přirozenost, možná by se sem hodilo Slovo – Logos); 3. *lex humana positiva* (člověk). Nejvýše stojí *lex aeterna et naturalis*, který představuje plán Božího rozumu a z kterého jsou větší či menší měrou odvozeny všechny ostatní zákony. Nerozumná stvoření sledují *lex aeterna et naturalis* instinktivně, člověk tak činí na základě svých znalostí, a to svobodně, z lásky k Bohu.³⁷

V každém člověku je něco přirozeně dobrého, a proto je v něm přítomen i předpoklad k ctnostnému životu.³⁸ K naplnění ctnostného života je třeba určitá disciplína zaručená pomocí *lex humana positiva*.

³⁴„Obě jsou monarchiemi, ale velmi se různí. Tyran si totiž hledí toho, co prospívá jemu samému, král však toho, co prospívá poddaným. Není zajisté králem ten, kdo sám sobě nedostačuje a nevyntiká všemi dobro; takový nepotřebuje ničeho; nebude si tedy hledětí toho, co by prospívalo jemu, nýbrž toho, co prospívá poddaným; ...“ ARISTOTELES, *Etika VIII* 12 1160b, s. 193.

³⁵AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 767, s. 36–37.

³⁶MIETHKE, Jürgen, *De potestate papae*, s. 36–37.

³⁷AKVINSKÝ, Tomáš, *O zákonech*, s. 5; DEMPFF, Alois, *Die Politik des Thomas von Aquin*, in: *Respublica Christiana. List Hochschulreihe. Geschichte des politischen Denken*, München 1969, s. 81–83; K tomu srov. AUGUSTINUS AURELIUS, *O Boží obci*, Praha 1952, V, 24, s. 285.

³⁸„Také ve špatných jedincích jest asi něco přirozeně dobrého, co jest lepší než oni sami, co směřuje k jejich vlastnímu dobru.“ ARISTOTELES, *Etika X* 2 1173a, s. 230.

Existují různé názory o tom, jak se člověk stane dobrým: 1. přirozenou vlohou; 2. zvykem; 3. učením.³⁹

Pomineme-li vrozené předpoklady, je třeba, aby byl člověk k správnému jednání vychován a veden. Aristoteles předpokládá, že správné výchovy bude „nejspíše dosaženo životem podle jistého rozumu a správného řádu, jenž by měl dost i síly“.⁴⁰ Tím je jediné zákon, „poněvadž jest řečí rozumnosti a rozumu“ a „přikazuje to, co jest po právu“.⁴¹ A proto ten, „kdo chce svou péčí učiniti lidí lepšími, ať již mnoho jich nebo málo, musí se pokusiti o schopnost zákonodárnou, když se zákony můžeme státi dobrými“.⁴² Zákonodárná činnost je jednou z povinností monarchy.⁴³ Jak ale dále uvidíme, podle Tomáše je jistý „právní“ zásah i v kompetenci člověka, resp. lidí, nebo Boha.

Pokud tyranie nepřekračuje veškeré meze, je lépe ji snášet, a to ze tří důvodů:

1. Odstranění tyrana sebou nese jistá rizika. Celá akce může skončit nezdařením, pokud skončí úspěšně, pak záleží na tom, zda ji provedl jednotlivec nebo skupina osob. U jednotlivce hrozí, že pouze nahradí svého předchůdce. Každá nová tyranie je však horší než ta předešlá. Pokud se na akci podílelo více lidí, pravděpodobně mezi nimi propuknou spory (v krajním případě povedou k válce) a také je možné, že jeden z nich získá veškerou moc pro sebe. Pak zde ovšem opět vzniká hrozba nové tyranie;⁴⁴

2. Každý zákrok proti tyranovi odporuje apoštolské nauce, neboť svatý Petr jasně řekl: „Služebníci, podřizujte se ve vši bázni pánům, nejen dobrým a mírným, nýbrž i tvrdým.“;⁴⁵

3. Podle Písma učinil Bůh králem „člověka pokrytce pro hříchy lidu.“⁴⁶ Podle Tomáše je největším pokrytce ten, kdo se nechá zvolit králem, aby se stal tyranem. Proto je tyranie Božím trestem za lidské hříchy a kdo by se chtěl Bohu protivit?⁴⁷

³⁹Tamtéž, X 10 1179b, s. 250.

⁴⁰Tamtéž, X 10 1180a, s. 251.

⁴¹Tamtéž, X 10 1180a, s. 251.

⁴²Tamtéž, X 10 1180b, s. 252–253.

⁴³AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 826, s. 59–60. Tamtéž, Cap. 827, s. 60.

⁴⁴Tamtéž, Cap. 768, s. 37; tamtéž, Cap. 769, s. 37–38; tamtéž, Cap. 770, s. 38.

⁴⁵1 Pt 2,18. Srov. AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 769, s. 37–38.

46 Jb 34, 30.

⁴⁷Srov. AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 800, s. 50.

Pokud je tyranie nesnesitelná, je třeba proti ní zakročit. Tyran bude buď napraven nebo odstraněn. Zásah provede člověk, resp. lidé, nebo Bůh.

Lidé mohou tyrana napravit či odstranit dvojitým způsobem: 1. soukromou akcí jednotlivce nebo skupiny osob; 2. veřejnou autoritou. Soukromé akce sebou nesou mnohá rizika (viz výše), proto je lépe zakročit veřejnou autoritou.⁴⁸ Zde se situace odvíjí podle postavení tyrana ve společnosti. „Především, je-li právem nějaké pospolitosti ustavit si krále, může jej tato pospolitost stejným právem svrhnout nebo zkrotit jeho moc, zneužívá-li jí tyranským způsobem.“⁴⁹ Jako příklad je uvedeno vyhnání Tarquinia Superba Římany a zabití císaře Domitiána z rozhodnutí senátu. A dále: „Je-li právem výše postaveného starat se o to, aby pospolitost měla krále, očekává se od něho také zákrok proti tyranské zvrůti.“⁵⁰ Z toho důvodu omezil císař Augustus moc judejského krále Archeála a když to nestačilo, nechal ho Augustův nástupce Tiberius poslat do vyhnanství.

Pokud není možné zakročit proti tyranii lidskou silou, je třeba obrátit se k Bohu. Tyran představuje Boží odplatu za hříchy lidu, je výrazem Božího hněvu.⁵¹ Ten, kdo se stal králem z Božího hněvu, ale nemůže panovat dlouho, neboť Bůh je milosrdný, brzy se mu lidu zželi a tyrana, po dovršení díla zkázy, buď sám svrhne nebo promění krutost jeho srdce v mírnost a tím ho napraví.⁵²

Povinnosti krále

Cílem časného života je nebeská blaženost. K povinnostem krále proto náleží „zajistit dobrý život pospolitosti v souladu s tím, co přispívá k dosažení nebeské blaženosti; aby totiž nařizoval to, co k ní vede, a pokud možno zamezoval tomu, co by bylo s jeho nařízeními v rozporu.“⁵³

Král by měl být v království tím, čím je v těle duše a ve světě Bůh.⁵⁴ Bůh ve světě působil či působí dvojitým způsobem, prvním je stvoření světa, druhým řízení stvořeného. Stejně tak duše utváří a zároveň řídí a vede tělo. Králi proto

⁴⁸Při soukromé akci nejde o právní zásah, ten představuje pouze institucionální zakročení. Proto je třeba hovořit o dvou různých aktech: 1. zabití nepřítele lidu; 2. odstranění tyrana. MIETHKE, Jürgen, *De potestate papae*, s. 37.

⁴⁹AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 770, s. 38.

⁵⁰Tamtéž, Cap. 771, s. 38.

⁵¹Jb 34,30; Oz 13, 11.

⁵²AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 772, s. 39; Tamtéž, Cap. 800, s. 50; Napravenými vládci jsou Achašvéroš a Nebúkadnesar. Tamtéž, Cap. 772, s. 39.

⁵³AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 823, s. 58–59.

⁵⁴Tamtéž, Cap. 807, s. 53.

přísluší, aby založil obec či stát a poté jim spravedlivě vládl. Ne všichni králové však mohou být zakladateli, a tak často pouze přebírají vládu nad obcí či státem ustanovenými již jejich předchůdci.⁵⁵ V tom případě je úkolem monarchy zachovat to, co mu bylo svěřeno a užívat toho v souladu s cílem, k němuž to bylo ustanoveno.⁵⁶

Vládu nad pospolitostí lze přirovnat k řízení lodi. Obec – loď směřuje k nějakému cíli – přístavu. Úlohou vládce – kormidelníka je ji tam dovést, a to pokud možno nepoškozenou. Každý člověk – účastník plavby přitom plní svěřené úkoly, a to podle svého postavení a schopností. Pokud loď dopluje do přístavu, obec dosáhne svého cíle. A v tomto okamžiku se nám situace poněkud komplikuje. Pokud by obec skutečně dosáhla svého cíle, neležel by již tento cíl mimo ni, ale v ní samé. To ovšem nejde, protože „jediný Bůh je cílem všeho i sebe sama“.⁵⁷

Obec se tedy může ke svému cíli pouze neustále více a více přibližovat, nemůže ho však dosáhnout. Obec, která dosáhla svého cíle, je obcí ideální, jinými slovy lidskými silami nedosažitelnou. Král vládne obci (státu), časným cílem obce je mír, posledním cílem života v obci je přivést lidi k obcování s Bohem. To je ale možné až na onom světě, nikoli na zemi. Kam až může vést lidi král, který vládne na zemi? Zdá se, že tu chybí určitý spojující článek, zprostředkovatel mezi nebem a zemí. Jak Tomáš později ukáže, jsou oním zprostředkovatelem kněží, resp. Kristův vikář.

Odměna vládců

Každá práce zasluhuje odměnu. Jde o to, co je odměnou vhodnou pro krále.

V podstatě existují dvě možnosti, buď bude král odměněn na zemi nebo v nebi. K pozemským odměnám patří čest, sláva a pozemské statky, k nebeským věčná blaženost. Cílem každého řádného člověka a tím také krále, je dosažení nebeské blaženosti, po časných statecích a uznání touží tyran. Přesto je možné, aby král čest, slávu a pozemské statky získal.

Čest a sláva závisí na lidské přízni a mínění. Ty jsou velmi proměnlivé a tak se ten, kdo jich chce dosáhnout, musí přizpůsobit vůli lidu. Proto se slávychtivost často pojí s přetvářkou. Člověk hledající slávu se stává otrokem ostatních, jeho duch je zbaven svobody a ztrácí velkodušnost.⁵⁸ Každý jedinec hledá především

⁵⁵Tamtéž, Cap. 808, s. 54.

⁵⁶Tamtéž, Cap. 809, s. 54.

⁵⁷Srov. Tamtéž, Cap. 813, s. 55–56; Tamtéž, Cap. 814, s. 56.

⁵⁸AKVINSKÝ, Tomáš, De regno ad regem Cypri, Cap. 774, s. 40; Tamtéž, Cap. 775, s. 40.

vlastní dobro. Pokud vládci nestačí jako odměna čest a sláva, snaží se získat pozemské statky – začne olupovat poddané, svévolně prolévat krev a porušovat zákony, stane se tyranem. A pokud ten, kdo baží po moci, dokonce postrádá touhu po slávě, nebere vůbec ohledy na mínění druhých a páchá skutky o to horší.⁵⁹ Proto je pořád lépe, pokud člověk usiluje o slávu, než o pozemské statky, neboť „sláva po níž lidé baží, jak praví Augustin, není nic jiného než úsudek lidí, kteří mají dobré mínění o jiných lidech.“⁶⁰ Slávy lze dosáhnout buď ctnostnými skutky nebo lstí a klamem. Pro velkodušného člověka jsou podle Aristotela čest a sláva pozemským osvědčením o jeho ctnosti.⁶¹ Přesto nejsou pro krále dostatečnou odměnou. Král je Božím služebníkem a proto očekává odměnu od Boha, svého pána.⁶² Bůh někdy odměňuje vládce, dobré i špatné, pozemskými statky, jen spravedlivým králům však slibuje věčnou odměnu v sobě.⁶³

Co se týká časných statků, pokud je král náhodou získá, přináší mu větší prospěch než tyranovi, který o ně usiloval. Nejvyšší pozemskou hodnotou je přátelství.⁶⁴ Tyran sledující jen své vlastní dobro nemůže získat přátele, i když by rád.⁶⁵ Spravedlivý král hledající společné dobro je svými poddanými milován.⁶⁶ Tyranie se většinou lidí protíví, a že není udržována láskou, nemůže se spoléhat na věrnost poddaných. „Nezbývá tedy, než aby se tyranovláda udržovala

⁵⁹Tamtéž, Cap. 758, s. 33; Tamtéž, Cap. 759, s. 33; Tamtéž, Cap. 774, s. 40; Tamtéž, Cap. 779, s. 42; K tomu srov. AUGUSTINUS AURELIUS, O Boží obci V, 13, s. 263; Tamtéž V, 19, s. 277.

⁶⁰AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 778, s. 41–42.

⁶¹Tamtéž, Cap. 779, s. 42.

⁶²Tamtéž, Cap. 780, s. 42.

⁶³Tamtéž, Cap. 781, s. 42–43.

⁶⁴„Jest zjevno, že jest lépe žíti s přáteli a s lidmi ctnostnými, než s lidmi cizími a s jakýmikoli; tudíž i blažený člověk potřebuje přátel.“ ARISTOTELES, *Etika* IX 9 1169b, s. 220.

⁶⁵„Bez přátel by si nikdo nepřál žíti, byť i měl všechna ostatní dobra – vždyť se i zdá, že přítel jest nejvíce třeba lidem bohatým, vládnoucím a mocným; neboť k čemu by člověku byla taková přízeň osudu, kdyby mu byla odňata možnost dobrodiní, které se prokazuje přátelům způsobem nejlepší a chvály nejhodnější? Anebo jak by byla střežena a chráněna bez pomoci přátel? Neboť čím jest větší, tím jest méně bezpečná –; v nouzi a v ostatních nehodách za jediné útočiště se pokládají přátelé; mládeži přátelství pomáhá k bezúhonnému životu, starcům poskytuje ošetření a zastání v pracích, s které oni nejsou pro svou slabost, a mužům v plné síle přispívá ke krásným činům ...“ Tamtéž, VIII 1 1155a, s. 177.

⁶⁶AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 794, s. 48; tamtéž, Cap. 795, s. 48; tamtéž, Cap. 796, s. 48–49; k tomu srov. „Snad se to stane zřejmé, poznáme-li, co jest hodno lásky; zdá se totiž, že není milováno všechno, nýbrž jenom to, co jest hodno lásky, a to jest buď to, co jest dobré nebo příjemné nebo užitečné. Zdá se pak, že užitečné jest to, čím vzniká nějaké dobro ...“ ARISTOTELES, *Etika* VIII 2 1155b, s. 179.

pouhým strachem, a proto je tento strach u poddaných všemožně pěstován.⁶⁷ Člověk ovládaný strachem snadno povstane proti jeho původci, a to když se mu naskytne vhodná příležitost nebo když propadne zoufalství.⁶⁸ Ochranu před poddanými lze zajistit množstvím stráží, ty však stojí hodně peněz a tyranův užitek z časných statků se tím pádem zmenšuje.⁶⁹

Tyranovi hrozí za jeho skutky nejpřísnější tresty, podle lidského soudu si zaslouží smrt, podle Božího soudu věčné zatracení. Bohužel, málokdy činí pokání.⁷⁰ Krále čeká odměna v podobě nebeské blaženosti, čest, sláva a pozemské statky. Další důvod k tomu, aby se ti, co na sebe vzali královský úřad, snažili být králi a nikoli tyrany.⁷¹

Blaženost, dokonalost a plné dobro

Král vede pospolitost ke ctnostnému životu. „Ctnost kterékoli věci je definována jako to, co svého majitele a jeho dílo činí dobrým.“⁷² Odměnou ctnosti je blaženost.⁷³ Blaženost znamená dokonalost a plné dobro. Dokonalost a plné dobro kterékoli věci závisí na něčem vyšším. Pozemské věci stojí níže než lidský duch, nemohou proto člověka učinit blaženým. Každá věc směřuje ke svému počátku, jenž je příčinou jejího bytí. Příčinou lidského ducha není nic jiného než Bůh, který jej učinil k svému obrazu. Blaženým tedy člověka může učinit jen Bůh. Jen v Bohu pak nacházíme univerzální dobro, které lidský duch poznává rozumem a touží po něm vůlí. Jelikož však toto dobro není pozemské, nemůže ho člověk na zemi nalézt.⁷⁴

Jestliže je blaženost odměnou ctnosti, pak čím větší ctnost tím větší i dosažený stupeň blaženosti. Existuje jedna ctnost, díky níž může člověk řídit nejen sebe, ale i ostatní. Chvályhodnější jsou vždy ti, kdo dobře řídí jiné, než ti, kdo dobře prospívají pod cizím vedením. Čím větší je pak počet lidí, které dotyčný řídí, tím větší je jeho ctnost. Proto je dobrý král hoden větší odměny než kterýkoliv

⁶⁷AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 798, s. 49.

⁶⁸Tamtéž, Cap. 797, s. 49; tamtéž, Cap. 798, s. 49–50.

⁶⁹Tamtéž, Cap. 801, s. 50–51.

⁷⁰Srov. tamtéž, Cap. 803, s. 51–52; tamtéž, Cap. 804, s. 52.

⁷¹Tamtéž, Cap. 793, s. 47–48; tamtéž, Cap. 805, s. 52.

⁷²Tamtéž, Cap. 782, s. 43.

⁷³Tamtéž, Cap. 782, s. 43.

⁷⁴Tamtéž, Cap. 782, s. 43–44; tamtéž, Cap. 783, s. 44; tamtéž, Cap. 784, s. 44–45.

z jeho poddaných, neboť on řídí a onen je jím veden. A protože král vede celou společnost, je hoden nejvyšší odměny.⁷⁵

Jestliže se působením ctnosti stává lidské dílo dobrým, pak se působením větší ctnosti musí stát ještě lepším. Důležitější je dobro pospolitosti než dobro jednotlivce (proto je někdy možné způsobit zlo jednotlivci, pokud na tom záleží dobro společnosti). Královou povinností je dbát o dobro celé společnosti, proto mu za dobrou vládu náleží větší odměna než poddanému za dobrou práci.⁷⁶

Jestliže soukromá osoba pomáhá potřebným, uklidňuje znesvářené a vůbec jakkoli pomáhá radou či skutkem, lidé ji chválí. Pokud někdo v míru spravuje celý kraj, zasluhuje lidskou chválu o to více. „Velikost královny ctnosti vysvítá také z toho, že se připodobňuje Bohu tím, jak působí v království podobně jako Bůh ve světě: proto jsou u Mojžíše⁷⁷ soudci lidu zvaní bohy. Také římstí císařové byli zvaní bohy.“⁷⁸ Čím více je něco podobné Bohu, tím je mu to milejší. Proto je dobrý král Bohu nejmilejší a získá největší odměnu.⁷⁹

Dále se zde opět nabízí podobenství s lodí. Za klidného počasí je řízení lodi snadné, za bouře může mít problémy i zkušený mořeplavec. Pokud ten, kdo se dostane na vrchol moci povolí ve své ctnosti, tj. nepovede společnost tak jak by měl, může promarnit užitek získaný v pokojných dobách. Proto náleží králi, který vydrží být ve svém úřadu stejně ctnostným jako v dobách, kdy ho nezašťával, nejvyšší blaženost. A kdyby snad pro svou slabost přesto někdy zhřešil, lid i Bůh mu snáze odpustí, pokud bude činit pokání.⁸⁰

Cesta k pravé blaženosti

Jak vypadá cesta k pravé blaženosti a jaké jsou její překážky „lze poznat z Božího zákona, jehož výklad náleží kněžskému úřadu.“ Král „vyučení v Božím zákoně“ musí dbát o to, aby zajistil nejen řádný život společnosti, ale také řádný život každého jednotlivce. Ve společnosti je třeba nastolit dobrý život, uchovat jej a dále zlepšovat. Jednotlivci je třeba zajistit dostatek hmotných

⁷⁵Tamtéž, Cap. 786, s. 45; tamtéž, Cap. 787, s. 45–46.

⁷⁶AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 788, s. 46.

⁷⁷Ef 5,1.

⁷⁸AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 789, s. 46; Také pohané se domnívali, že se jejich vládcové proměňují v Bohy. Podle Tomáše získali svou představu na základě tušení Božího záměru či rozhodnutí. Srov. tamtéž, Cap. 792, s. 47.

⁷⁹AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 789, s. 46.

⁸⁰Tamtéž, Cap. 790, s. 46–47; tamtéž, Cap. 791, s. 47; text je skoro doslovnou citací z AUGUSTINUS AURELIUS, *O Boží obci* V, 24, s. 285–286.

statků, jejichž užívání je podmínkou pro konání ctnostných skutků.⁸¹ „Jednota člověka jako jedince je dána jeho přirozeností; jednota pospolitosti, nazývaná mírem, však závisí na příčinnivosti vlády.“ Proto je nutné, aby byla pospolitost ustanovena v jednotě, zajištěna dostatkem hmotných prostředků a vedena v míru k dobrým skutkům. V okamžiku, kdy společnost dosáhne dobrého života, následuje snaha o jeho další zachování.⁸²

Dobrý život pospolitosti mohou ohrozit tři věci, povinnosti krále je zabránit jim.

První hrozbu představuje skutečnost, že dobro pospolitosti má být trvalé, ale lidé jsou smrtelní. Kromě toho, není možné, aby člověk vykonával svou práci po celý život se stále stejným nasazením, neboť jeho schopnosti, ať tělesné či duševní, se neustále mění. Prvním úkolem krále je tedy starat se o vhodné střídání a náhradu těch, kdo stojí v čele úřadů. Druhý problém spočívá ve zvrácené vůli, „kdy jsou lidé liknaví činit to, co vyžaduje zájem státu nebo přímo ohrožují mír pospolitosti.“ Z toho důvodu je druhou starostí krále odvracet své poddané prostřednictvím zákonů a nařízení, resp. trestů a odměn, od páchání bezpráví a vést je ke ctnostným skutkům.⁸³ Třetí překážkou dobrého života se může stát útok vnějších nepřátel, při němž hrozí zničení obce nebo státu válkou. A tak musí král zajišťovat také bezpečnost svých poddaných před nepřáteli.⁸⁴

Poslední povinností krále je usilovat o další rozkvět ustanovené pospolitosti, a to napravováním různých nepřístojností, doplňováním chybějícího a všeobecným zlepšováním stávajícího.⁸⁵

Nejvyšší blaženost – nedosažitelné dobro

Jak už bylo řečeno, jednoho dobra člověk za svého života nemůže dosáhnout a tím je nejvyšší blaženost – posmrtné obcování s Bohem. „Proto křesťan ...

⁸¹„Zároveň jest zjevno, že potřebuje také zevnějších dober, jak jsme řekli; jest totiž nemožno nebo nesnadno, aby jednal krásně ten, kdo nemá nutných prostředků.“ ARISTOTELES, *Etika* I 9 1099a, s. 15; „... nejlepší život jak pro každého jednotlivce zvlášť, tak pro obce vůbec jest zevnějšími dobry opatřen tolik, že se čině může účastniti ctnostného jednání.“ TÝŽ, *Politika* VII 1 1323b 41.

⁸²AKVINSKÝ, Tomáš, *Cap. 824*, s. 59; tamtéž, *Cap. 825*, s. 59; srov. ARISTOTELES, *Politika* I/2 1252a 26 – 1252b 29.

⁸³Srov. „To, podobá se, dosvědčují i jednotlivci soukromě i zákonodárci; kárají totiž a trestají lidi, kteří páchají špatnosti, mimo ty, kteří tak činí z násilí nebo z neznalosti, již sami nezavinili, avšak ty, kteří jednají krásně, zahrnují poctami, aby tyto povzbudili, ony odstrašili.“ ARISTOTELES, *Etika* III 7 1113b, s. 56.

⁸⁴AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, *Cap. 826*, s. 59–60; tamtéž, *Cap. 827*, s. 60.

⁸⁵Tamtéž, *Cap. 828*, s. 60.

potřebuje duchovní péči, která by ho dovedla do přístavu věčné spásy. Tuto péči věrně poskytují služebníci církve Kristovy.⁸⁶

Kněží jsou jedním ze tří společenských stavů. Příslušnost k jednotlivým stavům je dána osobním právem. Jistá „výjimečnost“ kněží tkví v tom, že vykládají Boží zákon, jehož přijetí je nutné pro dosažení posledního cíle lidského bytí.⁸⁷

Pokud by bylo možné dosáhnout nejvyšší blaženosti lidskými silami, pak by k ní společnost vedl král, neboť je to on, komu přísluší svrchovaná moc nad lidskými záležitostmi. Člověk však nemůže dosáhnout Boha vlastními silami, ale pouze Božím působením, resp. Kristovým příkladem. Svrcovaná moc v této oblasti proto přísluší Kristu.⁸⁸ V Písmu je Kristus nazýván nejen knězem, ale také králem. A dále Tomáš píše: „... všichni Kristovi věrní, nakolik jsou jeho údy jsou nazýváni králi a kněží. Správa tohoto království, aby bylo zřetelně odděleno pozemské od duchovního, tedy není svěřena králům, ale kněžím“, na prvním místě pak římskému biskupovi, následníku svatého Petra a Kristovu vikáři. Jinými slovy, Kristus je králem v duchovní oblasti, je zde král i kněz. A v tom smyslu jsou Kristovi, resp. římskému biskupovi, poddáni všichni křesťanští králové, protože on má starost o poslední cíl a oni jen o cíle předchozí.⁸⁹

Řekněme, že v tuto chvíli představitelé obou sfér spolupracují, zatímco oblasti jejich výkonné moci zůstávají rozděleny. Kněz je poradcem ve věcech spásy (a jeho rad by mělo být dbáno), pozemskou společnost však řídí král.

Kněží Starého zákona vedli z Boží vůle lid k pozemskému dobru, které je součástí dobra společného. Starost o společné dobro přísluší králi, a proto mu byli pohanští kněží podřízeni. Podle Nového zákona však kněží vedou lid k nebeskému dobru, které součástí společného dobra není. Starost o nebeské dobro přísluší Kristu, proto mají být všichni křesťanští králové podřízeni jeho vikáři.⁹⁰

Zde už v podstatě nejde o spolupráci, ale o situaci, kdy je jeden z protagonistů podřízen druhému, a to na základě sledovaného cíle. Při snaze o dosažení pozemského dobra jsou kněží podřízeni králi, při snaze o dosažení nebeského dobra je král podřízen kněžím. Stále je však zřejmě oddělena výkonná moc, tj. v případě Starého zákona, král nařídí, kněží vykonají, v případě Nového zákona kněží nařídí a král vykoná.

⁸⁶Tamtéž, Cap. 815, s. 56.

⁸⁷Srov. DEMPf, Alois, *Die Politik*, s. 75-76 a 83.

⁸⁸AKVINSKÝ, Tomáš, *De regno ad regem Cypri*, Cap. 818, s. 57.

⁸⁹Tamtéž, Cap. 819, s. 57.

⁹⁰Tamtéž, Cap. 820, s. 57-58.

Díky Boží prozřetelnosti se pak v Římě již v předkřesťanské době ujal zvyk, že byli vládcové města podřízeni kněžím. A stejně tak v Caesarově Galii, kde měl v budoucnu nastat veliký rozkvět křesťanství, vykládali právo a rozhodovali pře pohanští druidové.⁹¹

A poslední fáze. Představitel duchovní sféry má jasnou převahu nad svým protějškem. Díky pohanským druidům už není jen tím, kdo vykládá zákon, ale i tím, kdo rozhoduje spory. Získává tedy přinejmenším část výkonné moci, a to na úkor krále.

Králové jsou papeži podřízeni proto, že jsou podřízeni lex evangelica. Tomáš rozeznává v průběhu trvání lidské společnosti trojí status: 1. lex naturalis; 2. lex mosaica; 3. lex evangelica. Lex naturalis vychází z Božího rozumu a z lidského hlediska představuje poznání, které vede člověka k náležitému, resp. přirozenému, jednání. Příkazy vycházející z lex naturalis, které jsou jako předstupeň lex evangelica závazné pro všechny lidi, objasnil lex mosaica. Jde o Desatero a vztah, který má každý člověk ke svým bližním a k Bohu. Lex evangelica doplnil lex naturalis a lex mosaica o mravní zákony, kterými jsou víra, naděje a láska. Protože lex naturalis nedává přesné odpovědi na všechny otázky je doplněn ještě skrze lex humana positiva.⁹² První představy o lex naturalis nalezneme u Platona, do středověké společnosti však přešly v podobě, které jim daly závěry prvních čtyř křesťanských koncilů, tj. Kristus je vtělené Slovo (Logos). Logos je jako původce poznání věčné pravdy a přirozeného zákona pro všechny lidi hlavou a soudcem, a to jako lidský syn, který je ale zároveň Božím zákonodárcem.⁹³

Podstatnou roli zde hraje to, že Kristus je viděn nejen jako vtělené Slovo, ale také jako Boží zákonodárce, který zprostředkuje lidem lex divina, resp. lex evangelica, jenž je nutný pro dosažení konečného cíle, tj. posmrtného obcování s Bohem.

⁹¹Tamtéž, Cap. 821, s. 58.

⁹²Stejně tak je ale pravidelně korigován i přijatý lex humana positiva. Srov. „Nesnáz působí to, že slušnost jest sice právem, ale ne zákonným, nýbrž jest opravou zákonného práva. Důvod toho jest v tom, že každý zákon jest povšechný, kdežto o některých případech není možno správně mluvit povšechně. Tam tedy, kde jest nutno mluvit povšechně, není však možno činiti tak správně, má zákon zření k většině případů, ač dobře ví, že jest to chyba. Ale přece jest to správné; neboť chyba není v zákonu, ani v zákonodárci, nýbrž v povaze věci; taková totiž právě jest látka v oblasti jednání. Kdykoli tedy zákon mluví povšechně, ale při tom se přihodí něco mimopovšechného, tehdy jest správné tam, kde zákonodárce, poněvadž mluvil všeobecně, něco opominul a pochybil, opominutí opraviti, jak by řekl i sám zákonodárce, kdyby tu byl přítomen, a jak by byl ustanovil, kdyby byl o tom věděl. Proto jest to právo, a to lepší než některé právo, nikoli než právo vůbec, nýbrž než to, které jest pochybeno proto, že mluví všeobecně.“ ARISTOTELES, *Etika* V 14 1137b, s. 123.

⁹³Srov. DEMPFF, Alois, *Die Politik*, s. 97–100.

Závěr

Pokud vše shrneme, zdá se, že spis *De regno ad regem Cypr* vyhovuje spíše obraně církevních než státních zájmů. Hlavním důvodem je vazba posledního lidského cíle, posmrtného obcování s Bohem, na správný výklad *lex evangelica*, jenž je v Tomášově podání monopolem církve, resp. její hlavy, Kristova vikáře. Možnost špatného výkladu není zmíněna.

Druhou překážkou využití Tomášova učení ve prospěch světské moci je skutečnost, že představitel obce, tj. panovník, stojí do jisté míry pod *lex humana positiva*, a to v případě, že se stane nesnesitelným tyranem. Míru tyranie určuje člověk nebo lid, není však jasné, na jakém principu. V tomto ohledu je zajímavé, že tyran může být sesazen pospolitostí (Římané, senát), tj. zezdola, ale také výše postaveným (císař), tj. zeshora. Buď tedy připustíme, že zde Tomáš v nějaké formě uznal „práva“ císaře, nebo měl v případě onoho výše postaveného na mysli jinou autoritu. Pak se ovšem opět nabízí představa církve zasahující do světských záležitostí, možná ve smírčí či rozhodčí roli (je třeba mít na paměti, že Tomáš není zastánce myšlenky císařství, obce či státy existují nezávisle vedle sebe, univerzální charakter má církev).

Dále Tomáš považuje monarchii za nejlepší možnou formu vlády, nedefinuje však vlastnosti jejího představitele. Jediným kritériem spravedlivé či nespravedlivé vlády tak zůstává sledování společného dobra.

Z hlediska obrany státních zájmů je pozitivem oddělení duchovní a světské sféry vlivu. Tomáš sice umožnil církvi „zasáhnout“ do světských záležitostí, ale pouze s ohledem na dosažení cíle, který se nachází v duchovní sféře. Mimoto klade Tomáš poměrně veliký důraz na Boží milosrdenství, resp. přímý zásah Boha do pozemské sféry vlivu. Především Bůh seslal lidem Krista, vtělené Slovo, jako zprostředkovatele *lex evangelica*, dále pokud někdo pro svou slabost zhřeší a bude činit pokání, Bůh mu pravděpodobně odpustí. A konečně, pokud Bůh uzná tyrana za hodna obrácení, promění krutost jeho srdce v mírnost. Co platí pro tyrana (Boží trest uvalený na lidskou společnost za lidské hříchy), platí pak zřejmě i pro kohokoli jiného.

Na základě všech výše uvedených poznatků je tedy možné konstatovat, že Tomášův text je využitelný pro obě strany středověkého konfliktu o svrchovanost, duchovní i světskou. Umožňuje to především jeho značná variabilita v jednotlivých pasážích, z nichž je možné vyvozovat příslušné argumenty pro oba typy teorií, propapežskou i prostátní.

Resumé

Jedním z velkých témat středověké společnosti byl spor o svrchovanost duchovní či světské moci. Za dobu jeho trvání vzniklo velké množství děl, která svým obsahem podporovala buď jednu nebo druhou stranu, a to na základě argumentů, které měly velmi často stejný původ, tj. pocházely od jednoho a téhož autora. Stejný osud postihl do jisté míry i dílo Tomáše Akvinského, také jeho myšlenky byly využívány pro podporu nároků jak papežských, tak světských. Příspěvek se soustředí na možnost podobného využití v případě Tomášova spisu *De regno ad regem Cypri*.

Summary

Ideas Espoused in the Writing *De regno ad regem Cypri* in the Context of the Medieval Fight for Sovereignty Between the Ecclesiastical and Secular Powers

One of the prominent features of medieval society was the fight over sovereignty between the ecclesiastical and secular powers. During the period of the fight a number of works were written that supported either side of the conflict based on arguments often originating from the same source, often even from the same author. To a certain extent such was the case of the work of Thomas Aquinas; his thoughts were used to support both Papal and secular demands. The article analyzes the ways in which Thomas's writing *De regno ad regem Cypri* could have been utilized by both sides.

Zusammenfassung

Die Ideen der Schrift *De regno ad regem Cypri* im Zusammenhang mit dem hoheitlichen Kampf zwischen der geistlichen und weltlichen Gewalt

Eines der großen Themen der mittelalterlichen Gesellschaft war der Streit zwischen geistlichen und weltlichen Gewalt um die Hoheit. Während dieses Streites entstand eine ganze Menge von Werken, die entweder eine, oder die andere Seite unterstützen wollten, und zwar aufgrund der Argumente, die häufig desgleichen Ursprungs waren, d.h. von einem und demselben Autor stammten. Das war auch Thomas von Aquin der Fall. Auch seine Ideen wurden zugunsten der päpstlichen Ansprüchen als der weltlichen Ansprüchen ausgenutzt. Der Beitrag konzentriert sich auf ähnlichen Anwendung der Schrift von Thomas *De regno ad regem Cypri*.

Riassunto**I pensieri del scritto *De regno ad regem Cypri* nel contesto della lotta per la supremazia fra il potere spirituale ed temporale nel Medioevo**

Uno dei maggiori argomenti della società medioevale era la lotta per la supremazia del potere spirituale o temporale. Sono state scritte molte opere di supporto per una o l'altra parte che comunque avevano la stessa origine, provenendo da uno solo autore. Anche per l'opera di Tomaso d'Aquino vale in parte il suddetto perché anche i suoi pensieri furono adoperati per supportare sia le pretese papali sia quelle temporali. Alla possibilità di un tale uso si concentra questo argomento.

O autorce

Mgr. Markéta Vladyková (nar. 1977) pracuje ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. V roce 2006 zahájila doktorské studium na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se vztahem mezi středověkou církví a státem, resp. církevně-politickými teoriemi 13. a 14. století.

Mgr. Markéta Vladyková (born 1977) works in the State Regional Archive in Litoměřice. In 2006 she began studies at the Philosophical School of Charles University in Prague. She focuses on the relationship between medieval Church and state and ecclesiastical political theories of the 13th and 14th centuries.

Mgr. Markéta Vladyková (geb. 1977) arbeitet im regionalen Staatsarchiv in Litoměřice. Im Jahre 2006 hat sie das Doktorandenstudium an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag angefangen. Sie befasst sich wissenschaftlich mit der Beziehung zwischen der Kirche und dem Staat im Mittelalter, bzw. mit den kirchenpolitischen Theorien aus dem 13. und 14. Jahrhundert.

Mgr. Markéta Vladyková (1977) lavora al Archivio di Stato regionale a Litoměřice. Nel 2006 ha cominciato gli studi di ricerca nella Facoltà delle Lettere della Università Carolina a Praga. Si occupa delle relazioni fra la Chiesa e lo Stato medioevali, e delle teorie politico-ecclesiali del '200 e '300.

Výjimky ze zásady písemnosti v kanonickém manželském procesu

Štěpán Šťastník

České procesní právo, ať už civilní trestní nebo správní (soudní), stojí (mimo jiné) na zásadě ústnosti a bezprostřednosti. Tyto principy jsou na celoevropské úrovni vyvozovány z čl. 6 odst. 1 (evropské) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, podle kterého má každý právo na projednání své věci soudem veřejně (public hearing). Jinými slovy - zásada ústnosti a bezprostřednosti je chápána jako dílčí ve vztahu k zásadě veřejnosti.¹ Kořeny těchto zásad lze však nalézt už v právní úpravě starozákonní justice.² Není překážkou zásady ústnosti, že jak iniciační procesní úkony, tak veškeré ostatní procesní úkony stran prováděné mimo ústní jednání jsou v písemné formě, stejně jako jsou písemná všechna zásadní procesní rozhodnutí a rozhodnutí o věci samé.

Pro výkon justice je tedy v českém prostředí chápáno jako zásadně nezbytné, aby měl soud osobní a bezprostřední zkušenost s procesními postoji stran a jejich bezprostředními reakcemi na prováděné dokazování s tím, že je tato přímá konfrontace hybatelem procesu a napomáhá soudu k dosažení správného úsudku o věci, kterou má rozhodnout.

Kanonický proces, tedy i proces manželský [kán. 1671 a násl., CIC/1983 (dále jen „CIC“), resp. instrukce *Dignitas conubii* (dále jen „instrukce DC“)], je postaven na zásadě neveřejnosti a písemnosti.³ Nelze říci, že by kanonický proces popíral pozitivita iniciativ stran pro dynamiku procesu, ani že by odmítal osobní setkání soudu s osobami, o jejichž věci má být rozhodováno. Zejména kanonické manželské procesní právo klade jen jiný důraz na tato pozitivita ve

¹Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Malhous proti České republice* ze dne 12. července 2001, č. 33071/96, in <http://www.echr.coe.int/echr/>; aj.

²Dt 17, 2–7.

³POLÁŠEK, F., *Procesní právo*. Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2003, s. 48.

světle toho, že manželství je veřejným dobrem církve a manželský proces je pastoračním prostředkem, tedy slouží v konečném důsledku ke spáse každé jednotlivé duše. Je tedy respektována přirozenost člověka, jejímž zhojení či zrání zpravidla způsobuje více nepříjemností než užítku, když je přinucena veřejně přiznat své bolesti, nepříjemnosti či přímo selhání. V praktické podobě k přímé osobní konfrontaci mezi stranami v kanonickém manželském procesu nedochází zejména s ohledem na to, že jak výslechy stran, tak i výslechy svědků či provádění dalších důkazů jsou prováděny odděleně (kán. 1560, § 1 CIC) a jen za účasti osob, které jsou k provádění těchto úkonů nezbytné. V případě výslechů se konkrétně jedná vedle vyslychaných osob o soudce (resp. auditora podle kán. 1428, § 1 CIC), notáře pořizujícího protokol (kán. 1567, § 1, pokud se nejedná o výslech za použití prostředku pro záznam zvuku podle kán. 1567, § 2 CIC), obhájce svazku a advokátů anebo prokurátorů stran (kán. 1559 CIC a čl. 175 instrukce DC). Jen výjimečně může dojít ke konfrontaci vyslychaných (kán. 1560, § 2 CIC).

Jak je zřejmé již z názvu tohoto článku, existuje i z této zásady výjimka, přesněji výjimky dvě. V prvním případě se jedná podle kán. 1507, § 1 CIC v iniciační fázi o jednání *ad dubiam concordandam* před stanovením předmětu sporu (formulace pochybnosti), a ve druhém případě se podle kán. 1604, § 2 CIC jedná o jednání v diskusní fázi po směně písemných podání (námitek a obhajob).

V obou případech je výjimečnost ústního jednání umocněna tím, že je vázáno na uvážení soudce. V obou případech se jedná o uvážení předsedy senátu (kán. 1507, § 1 CIC) nebo alternativně o uvážení zpravodaje (čl. 47, § 2 ve spojení s čl. 46, § 2, 8° instrukce DC). To je dáno tím, že vedení řízení je zásadně svěřeno pouze jedinému soudci, ačkoliv o důležitých otázkách včetně věci samé rozhoduje senát. Po přijetí žaloby zákonně přecházejí na zpravodaje (*ponens seu relator*) oprávnění předsedy v taxativně vymezených případech, včetně předmětných, při zachování práva předsedy vyhradit si jakoukoliv záležitost. Logiku je možno spatřovat v efektivitě takového řešení, neboť iniciátorem ústního jednání je vždy ten soudce, který má nejvíce vědomostí o věci, resp. o procesním průběhu, a který je schopen vést řízení bez zbytečných průtahů. Smysl alternativy mezi předsedou a zpravodajem, kterou CIC výslovně nezná, lze pak spatřovat v tom, že předsedou je podle kán. 1426, § 2 CIC zásadně soudní vikář nebo pomocný soudní vikář (*vice-official*). Ačkoliv instrukce DC dává v čl. 46, § 1 možnost ustanovit předsedou jiného jimi určeného duchovního ze senátu, zpravidla bude u konkrétního soudu větší variabilita mezi zpravodaji než mezi předsedy senátů, a posledně uvedení tedy tak jako tak budou pracovně vytíženi více.

V žádném případě se nejedná o nárok stran a pokud ústní jednání není nařízeno, nemůže to představovat procesní pochybení způsobilé odůvodnit odvolání (ve smyslu kán. 1628 CIC), žalobu nebo námitku neplatnosti rozsudku (ve smyslu kán. 1620, 7° nebo kán. 1622, 2°CIC), či jiný opravný prostředek, tedy jakékoliv opravné prostředky nemohou být v takovém případě úspěšné. Nenařízení ústních jednání v situacích, v nichž je to potřebné pro dosažení účelu řízení, tj. nalezení pravdy o posuzovaném manželství, je však v rozporu s principem kanonické umírněnosti se zřetelem na spásu duší, která musí být nejvyšším zákonem v Církvi (kán. 1752 CIC, resp. čl. 308 instrukce DC).

Ve vztahu k ústnímu jednání *ad dubiam concordandam* Lüdicke⁴ uvádí, že je namístě tam, kde lze očekávat, že nikoliv obě strany budou srozuměny s vyšetřováním platně uvedených žalobních důvodů, např. v případech tvrzené neschopnosti k manželství podle kán. 1095 CIC, anebo pokud může soudce usoudit existenci kontroverze o formulaci pochybnosti, která by mohla ztížit úspěšné vedení řízení. Jako cíl ústního jednání přitom zmiňuje možnost omezení formulace pochybnosti (předmětu sporu). Podle mého názoru obě takto uváděné situace mají ve svém základu pro další řízení neužitečnou potenciální kontroverzi mezi stranami, a to často osobního charakteru. Proto se domnívám, že v takovém případě je ústním jednáním především vytvářen prostor pro poučení stran soudcem, které je obecně vymezeno v kán. 1446, § 1 CIC, resp. konkrétně v čl. 65 instrukce DC.

Tato ustanovení dávají soudcům příkaz k pastoračnímu působení na znesvářené manžele. Jde přitom v procesu o první možný případ, kdy je takové působení ze strany soudce možné, protože předtím nemá soudce žádný zákonný důvod se se stranami osobně setkat. To je právě důsledkem zásady písemnosti kanonického manželského procesu, a taxativně vymezených podmínek pro přijetí nebo odmítnutí žaloby (kán. 1505 CIC). Ani to však nevylučuje, aby soudce v této fázi zapojil do pastoračního působení na znesvářené manžele jiné osoby, zejména místní či specializované duchovní.⁵

Na prvním místě zde jde o úsilí o usmíření manželů a o obnovení jejich soužití, což nemůže být pouhou formalitou.⁶ Lüdicke⁷ v této souvislosti pregnančně hovo-

⁴LÜDICKE, K., „*Dignitas connubii*“ *Die Eheprozeßordnung der katholischen Kirche*. Text und Kommentar. Essen: Ludgerus Verlag: 2005. s. 159 bod 2.

⁵BEAL, J. P., CORIDEN, J. A., GREEN, T. J., *New Commentary on the Code of Canon Law*. Mahwah (N. J., USA). Paulist Press, 2000, s. 1769.

⁶Přímluva papeže Jana Pavla II. k soudcům Římské Roty z 18. ledna 1990 *AAS* 82 (1990) 876

⁷LÜDICKE, K., Op. cit. s. 85, bod 1.

ří o tom, že zde nejde o prosté vyřešení sporu, ale o sprovození ze světa důvodu neplatnosti manželství uvedeného v platně podaném návrhu. Takové působení však odpadá jednak v případě, že neexistuje žádná naděje na úspěch, a dále v případě, že je tvrzen neodstranitelný důvod neplatnosti, jako je nevyléčitelná impotence nebo obdobně beznadějná duševní choroba. I v takovém případě však je soudce povinen strany motivovat ke spoluúčasti na hledání pravdy *sine ira et studio* na základě faktů. Přitom má usilovat o to, aby strany proti sobě nebojovaly, nebyly vedeny animositami, neučinily řízení polem k osobním střetům, nenechali se vést tím, zda druhé polovičce nové uzavření manželství přejí či nikoliv. Je zřejmé, že alespoň minimální respekt a dobrá vůle mezi stranami, mající základ v křesťanské víře, jsou naprosto nezbytné k tomu, aby se na řízení plnohodnotně účastnili, a aby bylo řízení i v tomto ohledu úspěšné. Motivace k takovému postoji však bude zbytečná tam, kde je z odpovědi žalované strany zřejmé, že animozitu vůči straně žalující přenesla i na soud, a že s jeho řízením nechce mít nic společného. Přiměřeně totéž lze uvést o „mlčení“ žalované strany. Oba uvedené případy totiž spíše než k nařízení ústního jednání vedou k prohlášení žalované strany za nepřítomnou v řízení (kán. 1592, § 1 CIC).

Formálním cílem jednání *ad dubiam concordandam* má být jasná představa soudce o tom, co má být stanoveno jako předmět sporu. Může se jednat o omezení stranami původně formulovaných pochybností o platnosti manželství, jak bylo uvedeno výše. Tak tomu bude zejména v případě, že z postojů obou manželů zcela zřetelně vyplyne určitý co do podstaty shodný důvod neplatnosti, resp. více důvodů neplatnosti manželství. Pokud však nedojde k výslovné či implicitní shodě stran, nemůže to rozhodně znamenat, že by soudce nebyl vázán návrhem žalobce, nebo že by nebyl povinen respektovat stanovisko strany žalované. Bude se spíše jednat o vyvážení práva strany žalující disponovat platně učiněným nárokem s právem nežalující strany na efektivní vyjádření, tak aby bylo zamezeno zbytečnému pnutí mezi stranami.⁸ V opačném případě by totiž nařízení jednání mohlo být stranami vnímáno jako obtěžování ze strany soudu, na jehož chod nemají podstatný vliv. Jako vedlejší produkt tohoto ústního jednání může být také jasnější představa soudce o tom, v jakém pořadí mají být důkazy prováděny, resp. co by měly přesně obsahovat otázky na vyslychané osoby.

Ve vztahu k ústnímu jednání v diskusní fázi Lüdicke⁹ uvádí, že se jedná o přída-vek písemné diskuse tvořící svébytný prostředek, jak přesvědčit senát o určitém

⁸LÜDICKE, K., Op. cit. s. 169 bod 4.

⁹LÜDICKE, K., Op. cit. s. 302 bod 2.

hledisku ve vztahu k výsledkům dokazování a k neplatnosti manželství, přičemž tato diskuse nepatří k důkazními materiálu, neboť jde jen o argumenty. Zatímco v případě jednání *ad dubiam concordandam* se předpokládá účast stran, implicitně tedy i jejich prokurátorů, v tomto případě je namísto účasti advokátů stran, coby zásadně rovnocenných partnerů k odborné diskusi se soudci a obhájcem svazku. To je dáno tím, že předpokladem pro funkci advokáta je určitá úroveň znalosti kanonického práva, ať už formálně završená vědeckým titulem či nikoliv, zatímco u stran a prokurátorů se nic takového zásadně nepředpokládá (kán. 1483). Tím však není řečeno, že by strany nebo prokurátoři nemohli být odborně zdatní na požadované úrovni. Účast advokátů sice nevyplývá přímo z kán. 1604, § 2 CIC. Z kán. 1598, § 1 a kán. 1604, § 1 CIC a z čl. 245, § 1 instrukce DC, je však zcela zřejmé, že těžiště účasti advokáta v řízení, pokud ho strana zmocnila, se nachází právě v diskusní fázi, jehož je předmětné ústní jednání součástí.

Cílem ústního jednání má být totiž vyjasnění sporných nebo jinak složitých otázek hmotněprávního nebo procesněprávního charakteru, které mají zásadní důležitost pro rozhodnutí o věci samé. Nejde přitom ani tak o to, aby se strany v těchto věcech shodly. Spíše jde o vyjasnění procesní kontroverze, která má soudu usnadnit rozhodnutí. Účelnost takové diskuse nemusí být s ohledem na její odborný charakter bez dalšího pochopitelná stranami. Je tedy úkolem advokátů či prokurátorů, a pokud si je strany ne zvolily, je úkolem soudu, aby stranám přiměřeně vysvětlil význam ústního jednání pro rozhodnutí o věci samé. I v tomto případě je „vedlejší“ produktem ústního jednání větší zapojení stran do řízení a tím i větší sounáležitost s tím, jak soud jedná a rozhoduje. Ústní jednání tedy nebude namísto jednak tam, kde mezi stranami neexistuje kontroverze, ani tam, kde kontroverze nepotřebuje bližšího objasnění. Stejně jako v případě ústního jednání *ad dubiam concordandam* není stanoven průběh jednání, a lze tedy předpokládat neformální diskusi pod vedením předsedy senátu v sídle soudu.

Ačkoliv má být výstupem ústního jednání formálně jen zápis notáře (kán. 1605), je vhodné, aby se rozhodnutí o podstatných otázkách, o kterých bylo ústně jednáno, nalézalo na vhodném místě odůvodnění rozsudku o věci samé. Na rozdíl od stanovení předmětu sporu přitom nemá jít o vyvážení procesních požadavků stran, ale spíše o splnění úkolu soudu, kterým je nalezení pravdy o posuzovaném manželství. Ta přitom může být bolestivá, a to i pro obě strany, i v případě většího časového odstupu od rozpadu soužití, i v případě zohlednění procesních postojů obou stran ve *fair procesu*, i konečně v případě afirmativního rozhodnutí ohledně tvrzeného důvodu neplatnosti manželství. Jen pravda však může osvobodit a aktivní spoluúčast na řízení o neplatnost manželství za to stojí.

Oba výjimečné případy k ústnímu jednání v kanonickém manželském procesu lze tedy chápat jako cestu, jak zapojit nebo více zapojit strany do řízení, resp. jak jim řízení přiblížit, a to jak k dobru manželů, tak i k dobru soudu.

Resumé

Autor se zabývá zásadou ústnosti coby výjimky v kanonickém manželském procesu, na rozdíl od situace českého civilního procesu v kontextu evropského práva. Zmiňuje podmínky vhodnosti nařízení nenárokového ústního jednání před stanovením předmětu sporu, zejména jeho pastorační rozměr a možný průběh. Svě pojednání uzavírá úvahami o cíli a účelu za nějž nepovažuje jen pouhé stanovení předmětu sporu, ale také stanovení procesní taktiky v důkazní fázi řízení. Vedle toho pojednává o podmínkách nařízení a účelu nenárokové ústní diskuse o věci. Ta může být odbornou pomocí k vydání spravedlivého rozsudku, stejně jako možností hlubšího zapojení stran do sporu, který se jich bytostně týká.

Summary

Exceptions to the Principle of Written Proceedings in Canon Law Marriage Proceedings

The author discusses the principle of oral proceedings as an exception to Canon law marriage proceedings and contrasts it with the situation in Czech civil proceedings in the context of European law. He analyzes to what extent it is suitable to order an optional oral proceeding before the object of the dispute is determined, particularly in its pastoral dimensions and possible course. He concludes by providing thoughts about the goal and purpose of oral proceedings, which in his opinion should not only lead to the sole determination of the object of the dispute but also generate decisions concerning procedural tactics to be used during the evidence stage of the proceedings. He touches upon the conditions for the order and the purpose of the optional oral discussion about the case and suggests that such discussion may be helpful in reaching a just judgment and allowing more active participation by parties to the case.

Zusammenfassung

Die Ausnahmen aus dem Schriftlichkeitsgrundsatz im Verfahren betreffend die kanonische Ehe

Autor befasst sich mit dem Grundsatz der Mündlichkeit, der die Ausnahme im Verfahren betreffend die kanonische Ehe, ganz im Gegensatz zur Situation der zivilrechtlichen

und unter dem Einfluss des europäischen Rechts stehenden Verfahrensregelung, darstellt. Er erwähnt die Bedingungen für die Anordnung der mündlichen Verhandlung, auf die kein Anspruch entsteht, noch bevor der Festlegung der Streitsache, und vor allen Dingen deren pastorale Dimension und möglichen Vorgang. Artikel wird mit den Überlegungen über die Ziele und Zwecke der mündlichen Verhandlung, zu denen nicht nur die Festlegung der Streitsache, sondern auch der Verfahrensstrategie bei der Beweisvorlegung gehöre. Des weiteren werden die Bedingungen einer Anordnung und die Zwecke der mündlichen Diskussion, auf die kein Anspruch entsteht, über die eigene Sache. Diese Diskussion kann eine professionelle Hilfe für eine gerechte Rechtsprechung als auch einen Anlass für eine tiefere Einbeziehung der wesentlich betroffenen Streitparteien darstellen.

Riassunto

Eccezioni dalla regola di procedimento scritto nel processo canonico matrimoniale

L'autore si occupa del principio procedurale di oralità inteso come una eccezione nel processo matrimoniale canonico a differenza del processo civile ceco considerato nell'ambito di diritto europeo. Elenca le condizioni per l'idoneità di procedimento orale prima che sia formulato il dubbio, innanzitutto la sua dimensione pastorale e il suo possibile sviluppo. Il trattato si conclude contemplando lo scopo e la fine per i quali non considera una mera formulazione del dubbio ma anche una determinazione della tattica procedurale per la fase istruttoria. Accanto a quello parla anche sulle condizioni per stabilire un dibattito orale della causa e il suo scopo, il che può essere d'aiuto per emettere una sentenza giusta o per rendere possibile un maggior coinvolgimento delle parti nel contenzioso che li riguarda notevolmente.

O autorovi

Mgr. Štěpán Šťastník (nar. 1974 v Třebíči), člen Společnosti pro církevní právo, absolvent Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, v letech 2001–2004 advokát v Opavě, od roku 2004 asistent soudce Ústavního soudu v Brně, v období 2003–2008 auditor Interdiecézního soudu v Olomouci, v letech 2005–2007 stálý prokurátor Diecézního soudu v Brně, od roku 2007 stálý advokát Diecézního soudu v Brně.

Mgr. Štěpán Šťastník (born 1974 in Třebíč), a member of the Church Law Society, graduated from the Law School of Masaryk University in Brno, worked

as an attorney in Opava in 2001–2004, and since 2004 has worked as an assistant to a justice of the Constitutional Court in Brno. In 2003–2008 he served as an auditor to the Interdiocesan Court in Olomouc, in 2005–2007 he was a permanent procurator of the Diocesan Court in Brno, and since 2007 he has been a permanent attorney at the Diocesan Court in Brno.

Mgr. Štěpán Šťastník (geb. 1974 in Třebíč), Mitglied der Gesellschaft für Kirchenrecht, absolvierte Juristische Fakultät der Masaryk Universität in Brno, arbeitete in den Jahren 2001–2004 als Rechtsanwalt in Opava, seit 2004 als Mitarbeiter des Richters des Verfassungsgerichts in Brno. In den kirchlichen Strukturen: 2003–2008 der Auditor des Interdiözesengerichts in Olomouc, 2005–2007 – der ständige Prokurator des Diözesengerichts in Brno, seit 2007 – ständiger Advokat des Diözesengerichts in Brno.

Mgr. Štěpán Šťastník (1974, Třebíč), membro della Società per il Diritto delle Chiese, laureato della Facoltà di Giurisprudenza della Università Masarikiana a Brno, fra 2001–2004 avvocato a Opava, dal 2004 assistente del Giudice della Corte Costituzionale a Brno, nel periodo 2003-2008 auditore del Tribunale Interdiocesano a Olomouc, fra 2005–2007 procuratore permanente del Tribunale Diocesano a Brno, dal 2007 avvocato permanente del medesimo tribunale.

**Jiří Kašný: Manželství v západní tradici.
Soubor kanonických studií**

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích – Teologická fakulta,
České Budějovice, 2006, 103 s., ISBN 80-7040-921-5

Marriage in the Western Tradition: A Collection of Canon Law Studies
Die Ehe in der westlichen Tradition. Die gesammelten kanonischen Studien
Il matrimonio nella tradizione occidentale. Una selezione di studi canonistici

Jak jsme čtenáře informovali již v čísle 34 – 2/06 Revue církevního práva, na s. 164–165, vyšla před nedávnem, v roce 2006, monografie předního olomouckého odborníka na kanonické právo dr. Damiána Němce OP pod názvem *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, a to v rozsahu 215 stran. Tým rok byla právnícká literatura v tomto oboru obohacena o další, shora uvedenou publikaci, z pera doc. Jiřího Kašného.

Jiří Kašný jako děkan Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích viděl před sebou úkol dát studentům čtivou studijní pomůcku, která by doprovázela přednášky základního kurzu kanonického práva. Ostatně publikace vznikla právě na základě autorových zkušeností v přednášení kanonického práva již na teologické fakultě v americkém městě Columbus (Ohio), prohloubených jeho následujícím pedagogickým úsilím na teologické fakultě v Českých Budějovicích.

Autor ovšem neslevuje z požadavků vědeckosti. U vědomí potřeby stručného a čtivého výkladu totiž velmi originálně doplňuje svou publikaci o seznam použité literatury nebo literatury určené k dalšímu prohloubení, a to seřazený podle tématického členění. Tím se student nebo jiný čtenář nezahlí přílišným množstvím informací, pokud chce získat ze samotné knihy základní přehled o problematice; avšak pokud ho naopak některá z předestřených tematik zajímá hlouběji, může si v seznamu literatury vyhledat příslušné publikace v selektovaných oddílech: historie uzavírání manželství, cíle a podstatné vlastnosti manželství a manželský souhlas, manželské překážky, právní forma sňatku, smíšená manželství a projednávání neplatnosti manželství, tj. kanonický proces ve věci neplatnosti manželství. Tím je vlastně v závěru zpětně dána struktura celé publikace.

Podle Komenského zásady „všemu se uč pro užití“ se autor snaží především zdůraznit pastorační prvky kanonického manželského práva hmotného a zejména pak procesního. Vždyť samo procesní právo je zde označeno jako „Pastorační výzvy během projednávání neplatnosti manželství“.

Kanonické právo, obdobně jako kterýkoli jiný právní obor, má v sobě nejen prvky spekulativní a normativní, nýbrž také prvky práva živého, užívaného v každodenní praxi. Je zřejmé, že oba prvky napomáhají, aby se věda kanonického práva nevzdálila běžným problémům, které řeší pastýři duší ve svých farnostech a budoucí absolventi teologických fakult ve své nastávající praxi. Tyto lidi nelze zahlcovat neúnosně nepřehlednou snahou o vyčerpávající zvládnutí podrobností. Je třeba jim dát základní příručku, která jim dostačí k základu jejich studia a praxe, a která je zároveň odkáže na eventuelní prohloubení v tématice, o kterou by měli zájem. Je zřejmé, že soubor studií doc. Jiřího Kašného splňuje právě tento požadavek. Za to mu patří upřímný dík.

Stanislav Příbyl

Vojtěch Novotný: Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století

Univerzita Karlova v Praze, Karolinum 2007, Praha, 524 s.,
ISBN 978-80-246-1369-7.

*The Catholic Theological School 1939 – 1990. A Prolegomena to the History
of Czech Catholic Theology in the Second Half of the 20th Century*

*Katholische theologische Fakultät 1939-1990. Prolegomena zur Geschichte der
katholischen Theologie der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts*

La Facoltà di teologia cattolica 1939 – 1990. Un Prolegomena alla storia della teologia cattolica ceca della seconda metà del '900

Publikace učitele na Katedře fundamentální a dogmatické teologie Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (dále jen „KTF UK“) Vojtěcha Novotného *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20 století* je rozsáhlou syntézou několikaletého autorova mapování české teologie minulého století. Její součástí je

i podstatná část autorovy disertační práce Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století, obhájené v akademickém roce 2006/07 na KTF UK. Autor sám je moderátorem Centra dějin české teologie, jež bylo v roce 2006 na KTF UK zřízeno.

Autor svou monografii rozdělil do jedenácti kapitol.

První kapitola (Pražské teologické studium v letech 1939–1945), následující po úvodu, zachycuje katolické teologické studium v období Protektorátu Čechy a Morava. Teologickou fakultu UK sice postihl stejný osud jako ostatní fakulty této univerzity a jako české vysoké školy vůbec, nicméně jsme svědky fenoménu, který tehdy mezi ostatními vědními obory neměl přímou obdobu: studium bez velkých změn (třebaže s velkými obtížemi) pokračovalo jinde (nejprve v „arnoštárně“ na Novém Městě pražském, později na arcibiskupském zámku v Dolních Břežanech, dnes okres Praha-západ, jakoby pod přímou ochranou tamní Brokoffovy Nejsvětější Trojice) a pod jinou „firmou“ (Arcidiecézní bohoslovecké učiliště). Jestliže obsazení budovy dejvického semináře a fakulty nacisty je celkem známo, už málo se ví o tom, že bezprostředně po osvobození tuto budovu zabral československý stát pro ministerstvo pošt a uvolnil ji až v říjnu následujícího roku. Prorocky zněla slova z listu arcibiskupského ordinariátu, že „vláda křivdy neodčिňuje, ale hromadí“.

Druhá kapitola (Stav teologického studia na počátku komunistické diktatury) se zabývá studiem teologie (zejména katolické) v tehdejším Československu po období tzv. limitované demokracie. Nejprve zmiňuje jednotlivé školy (teologické fakulty, diecézní bohoslovecká učiliště a řádová bohoslovecká učiliště), jejich učitele a počty jejich posluchačů, následně analyzuje jejich právní status.

Třetí kapitola (Počátky postupu proti teologickému studiu /1948–1950/) je věnována období, kdy proticírkevní likvidační politice komunistického režimu byl dán „právní“ základ tzv. církevními zákony z roku 1949, které podřídily teologické fakulty (i další bohoslovecká učiliště) dozoru Státního úřadu pro věci církevní; jejich vyloučení ze svazku univerzit bylo konsekvantní. Současně s tím zanikla všechna řádová bohoslovecká učiliště (v rámci „akce K“ – likvidace klášterů) a také řeckokatolická Vysoká škola bohoslovecká v Prešově (v rámci „akce P“ – likvidace řeckokatolické církve a její násilná agregace k pravoslavné církvi).

Ve **čtvrté kapitole** (Reorganizace teologického studia /květen – září 1950/) se autor věnuje organizačním a právním otázkám, které doprovázely státem prováděnou „reorganizaci“ bohosloveckého studia. Ta byla odstartována vládním nařízením o bohosloveckých fakultách z července roku 1950, které mělo za

následek zrušení Cyrilo-metodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci a všech diecézních učilišť a současně „posvětilo“ zrušení učilišť řeholních. Pro celou českou a moravskou církevní provincii pak bylo tímto nařízením vytvořeno jediné katolické učiliště, a sice Římskokatolická cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze (obdobná samostatná bohoslovecká fakulta pro katolíky byla na Slovensku vytvořena v Bratislavě). Od této chvíle jsou dějiny legální výuky katolické teologie v Čechách a na Moravě až do konce sledovaného období prakticky identické s dějinami této bohoslovecké fakulty. Doba studia byla zkrácena na čtyři roky. Autor se dále zabývá problematickým kanonickým statutem této fakulty (i k ní přidruženého kněžského semináře) a nekoordinovaným a váhavým postojem biskupů k ní; co to znamenalo pro kandidáty kněžství a jejich svědomí si lze představit. Závěrem kapitoly je zmíněno vyčkávací stanovisko Svatého stolce, představen profesorský sbor a popsán tragikomický nábor na novou bohosloveckou fakultu, prováděný orgány komunistického režimu.

Pátá kapitola (Počátky Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty /1950–1954/) zachycuje existenci jediné teologické fakulty v Čechách a na Moravě od počátku její činnosti v akademickém roce 1950/51 do jejího nuceného vysídlení do „okresu na severu“ – do Litoměřic, jež bylo iniciováno tehdejším ministrem národní obrany Alexejem Čepičkou. Na fakultě byly založeny odbočky Revolučního odborového hnutí (ROH), Československého svazu mládeže (ČSM) a Svazu československo sovětského přátelství (SČSP), vyučovaly se tam „společenské vědy“ (rozuměj: marxismus-leninismus), byli přijímáni uchazeči i bez maturity, bohoslovci měli být podle statutu vychováváni „v řádné občany lidově demokratického zřízení“ apod. Na druhé straně na fakultě vedené poněkud problematickými děkany Šandou a po něm Hronkem nadále působili někteří vynikající učitelé, a také v semináři až do roku 1952 dělal spirituála pozdější pražský světící biskup Jan Lebeda. A sami bohoslovci nebyli ve své většině zdaleka tak tvárným materiálem, jak si tehdejší státní správa představovala a jak by si to přála; to se ukázalo zvláště v následujících obdobích, jmenovitě za tzv. normalizace.

Šestá kapitola (V mezích možného /1954–1967/) mapuje pražsko-litoměřickou bohosloveckou fakultu od roku 1954, kdy po zesnulém Hronkovi nastoupil jako nový děkan profesor Merell, až do „předjaří“ Pražského jara. A byla to právě jeho osobnost, která formovala fakultu v období tak výstižně označeném v názvu, v níž se jeho smysl pro realitu snoubil s neúnavnou snahou po povznesení fakulty. V té době se opět prodloužilo studium na pět let a konsolidovaly se vztahy fakulty s Posvátnou kongregací pro semináře a univerzity. Povzbuzením

pro učitele i studenty byl tehdy probíhající II. vatikánský koncil. Ministerstvu školství a kultury byl děkanem Merellem předložen „výhledový plán práce CMBF v nejbližší budoucnosti“, který měl fakultu po všech stránkách pozvednout – její společenskou prestiž i vědeckou a pedagogickou úroveň; výsledky však byly – zejména s ohledem na následující vývoj – velmi hubené. Fakulta také přes veškeré jeho úsilí zůstala nadále v Litoměřicích.

Nadpis **sedmé kapitoly** (Naděje a zklamání /1968–1974/) dobře ilustruje atmosféru, která tehdy byla charakteristická nejen pro fakultu a seminář, nýbrž pro celou společnost. Na počátku sledované etapy stojí období tzv. Pražského jara, které i ve vývoji fakulty přineslo nadějná pozitiva. Tím nejvýznamnějším zřejmě bylo přechodné otevření pobočky litoměřické fakulty v Olomouci, jemuž autor věnuje samostatnou osmou kapitolu. Zmínit je třeba i přechodné zrušení „směrných čísel“ pro přijímání na fakultu (ve skutečnosti šlo o numerus clausus) a stejně přechodné svěření přijímacího řízení fakultě – bez ingerence státní správy. Po invazi vojsk Varšavského paktu v srpnu roku 1968 ještě nějaký čas doznívá určité uvolnění ve vztahu státu a církve, které nezůstalo bez vlivu ani na bohosloveckou fakultu, nicméně hned v následujícím období bylo v rámci tzv. normalizace krok za krokem likvidováno i to málo, čeho bylo před tím dosaženo, zejména když se na Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury vrátil Karel Hruža. Fakultu museli opustit ti učitelé, kteří na ni byli po své soudní rehabilitaci povoláni (Bouše, Mádr, Zvěřina). Uchazeči o studium bohosloví jsou opět přísně kádrováni. V roce 1974 končí – u příležitosti dosažení sedmdesátky – svůj úřad děkana Jan Merell a ve funkci je vystřídán Ladislavem Pokorným. Autor nazývá toto období „protonormalizačním“, v němž ještě opatření normalizační povahy přicházejí zvenčí, tj. od orgánů státní správy.

Osmá kapitola (Pobočka v Olomouci /1968–1974/) má charakter exkurzu. Studium teologie v Olomouci se podařilo obnovit v roce 1968 se souhlasem tehdejšího vedení Sekretariátu pro věci církevní (Erika Kadlecová) od akademického roku 1968/69, a to s nemalými obtížemi a provizorně jen jako pobočku litoměřické fakulty. Jestliže však ordináři a profesori i studenti olomoucké teologie považovali toto provizorium za předstupeň pro zřízení samostatné teologické fakulty v Olomouci a její případné začlenění do olomoucké univerzity, postupně normalizovaná státní správa v duchu tehdejší proticírkevní politiky rozhodla, že toto provizorium má být ukončeno likvidací školy. K ní také skutečně došlo, a to přes dvě memoranda ordinářů vládě, takže olomoucká pobočka litoměřické bohoslovecké fakulty byla postupně nucena uzavírat nižší ročníky, až celá její činnost skončila spolu s koncem akademického roku 1973/74.

Jestliže období husákovské normalizace přibližně do konce Merellova děkanování v roce 1974 označuje autor za „protonormalizaci“, pak etapu fakulty popsanou v **deváté kapitole** (Čas samotality /1974–1989/) považuje za „deuteronormalizaci“, kdy se státní správě podařilo vytvořit „normalizující“ mechanismy přímo na fakultě, což umožnilo minimalizovat zásahy zvenčí a navenek mohlo dokonce budít dojem určité autonomie fakulty. Ani novému děkanovi Ladislavu Pokornému nelze upřít upřímnou snahu o povznesení fakulty a zvláště o reformu předkoncilního studijního plánu, nicméně výsledky této snahy byly z mnoha důvodů více než hubené a cena, která za to měla být zaplacená (tj. zejména vtažení prorežimní kněžské konsociace *Pacem in terris* na fakultu) příliš vysoká; ale pro pasivní resistenci bohoslovců se žádná taková „buňka“ na fakultě nevytvořila, takže ono „Sdružení katolického duchovenstva“ na ní mohlo vykonávat svou činnost jen prostřednictvím svých členů – učitelů fakulty. Skladba profesorského sboru byla také nuceně obměněna krátce po Pokorného nástupu do funkce a hlavním kritériem pro přijetí se stalo místo odbornosti právě členství v onom výše zmíněném sdružení. Nepříliš utěšený stav na fakultě trval i za nového děkana Františka Vymětala, jehož snaha o povznesení litoměřického teologického studia nebyla oproti jeho předchůdcům příliš patrná. Na druhé straně už sama zvýšená aktivita tehdejšího pražského apoštolského administrátora a pozdějšího arcibiskupa Františka Tomáška směrem k fakultě a semináři od počátku osmdesátých let, třebaže tehdy nepřinesla viditelné plody, nebyla pro fakultu bez významu, stejně jako změna vatikánské „východní“ politiky v souvislosti s nástupem polského papeže na Petrův stolec. Svůj vliv v druhé polovině osmdesátých let mělo na dění na fakultě přirozeně i celkové uvolnění ovzduší a aktivizace českého katolicismu, jež bylo důsledkem Gorbačovovy sovětské „perestrojky“; nejvýrazněji se to projevilo na podstatném zmírnění kádrovací praxe uchazečů o studium ze strany Sekretariátu pro věci církevní koncem osmdesátých let. Situaci k počátku roku 1989 stručně vystihl autor, když napsal: „Režim sice do jisté míry ustupoval z rigidních pozic, ale činil tak velice pomalu a neochotně. Vedení fakulty zcela pozbylo na významu a o fakultu se takřka nestaralo.“

Stručná **desátá kapitola** (Epilog roku 1989–1990) je věnována „polistopadovým“ událostem na fakultě: obměně profesorského sboru a reinkorporaci bohoslovecké fakulty (jako Katolické teologické fakulty) do svazku Univerzity Karlovy zákonem o bohosloveckých fakultách, který nabyl účinnosti v květnu roku 1990. Nicméně start fakulty do období plné svobody nebyl nejšťastnější ani po personální stránce optimální: v profesorském sboru se např. neobjevila

jména, která by se očekávala (Zvěřina, Mádr...). Ale to už je konstatování na samém závěru práce, která nejde za akademický rok 1989/90.

Konečně závěrečná rozsáhlá **jedenáctá kapitola** (Učitelé teologické fakulty v letech 1950–1989) jednak a nejprve přibližuje vývoj personálního obsazení jednotlivých teologických oborů (odděleně pro Prahu-Litoměřice a pro Olomouc), jednak a následně podává heslovité a abecedně řazené portréty jednotlivých učitelů teologické fakulty (celkem úctyhodných 79 „medailonů“) ve sledovaném období.

Následují přílohy: přehledy, tabulky grafy apod., tedy všechno, co může čtenáři přiblížit kvantifikovatelné vědomosti o vyučovaných disciplínách, o studentech, učitelích, o doktorských řízeních a dozoru Státní bezpečnosti nad fakultou. Připojeny jsou také vzpomínky dvou funkcionářů fakulty: dlouholetého děkana Jana Merella a proděkana Gustava Čejky.

Z publikace Vojtěcha Novotného na nás dýchne chlad minulé doby. Pro fakultu to nebyla žádná idylická léta – někdy šlo o holé přežití. Neustálý tlak státní správy a její (ve vztahu k teologickému studiu restriktivní) politika konaly své. Jednou se při přednáškách (snad v roce 1974) profesor Pokorný vyjádřil asi tak, že „v našich poměrech nelze dělat žádnou vědu“, a v tom bylo nutno dát mu za pravdu: absence teologické literatury (zahraniční stejně jako domácí) – k dispozici byla jen skripta, a to jen z některých disciplín; izolace fakulty ve vztahu k zahraničí: žádné kongresy, konference apod., žádné styky se zahraničními teology. Nelze s ním ale souhlasit v přirovnání fakulty k „vyššímu ministrantskému kurzu“ (s. 274). Vždyť fakulta (spolu se seminářem) dala tehdy naší církvi řadu vynikajících kněží. Kdo chtěl, mohl si i nějakou zahraniční literaturu opatřit (ze St. Benno Verlagu v tehdejší Německé demokratické republice, anebo z Polska). Kdo nechtěl, zůstal u skript (některá z nich byla ostatně velmi dobré úrovně). Kdo se chtěl něco naučit (a měl na to), ten se naučil; kdo nechtěl (anebo na to neměl), zůstal polovzdělancem; a tím zůstane za každého režimu.

Autor si zvolil „prominentní“ a (alespoň v našich poměrech) poněkud choulostivé téma: katolickou teologickou fakultu. Vždyť církevním fakultám – a takovou pražská teologická fakulta byla a je – podle apoštolské konstituce Sapientia christiana církev „především svěřila závažný úkol připravovat vlastní studenty s obzvláštní péčí pro kněžskou službu“, a proto tyto fakulty „mají být chápány jako cenná hodnota pro celé církevní společenství“ (předmluva, III; IV). A protože v české a moravské církevní provincii po celé sledované období byla pražská (resp. litoměřická) teologická fakulta jedinou katolickou fakultou, z povahy věci byla centrem zájmu nejen ze strany informovaných církevních autorit, nýbrž

i ze strany onoho výše uvedeného „celého církevního společenství“, které už vždycky tak dobře informováno nebylo. A právě tento deficit informací dal vznik některým nepřesnostem až pověrám kolem teologického studia té doby. Autor publikace je s perfektní znalostí věci uvádí na pravou míru a zaplňuje tak fundovaně jedno z „bílých míst“ novodobých dějin české církve.

Recenze na publikaci není totéž co laudatio autora. Nechť je mi nicméně prominuto, že zde obojí poněkud splývá, a sotva lze jinak. Vědecká akribie, objektivnost pohledu, ohleduplnost vůči protagonistům děje, precizní vyjadřování – to jsou hlavní rysy recenzované publikace. Psát sine ira je jak (patrně nutným) předpokladem vědecké práce, tak projevem lidské slušnosti; ale psát i sine studio tam, kde autor je osobně angažován (aby bylo jasno: na „líše“ teologického studia v naší zemi), a umět si při tom podržet patřičný odstup, to už je zralý vědecký přístup, který u stále ještě mladého autora zaslouží zvláštní ocenění.

Antonín Ignác Hrdina

Pavel Krafl (ed.): Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV,

Kolektivní monografie, Praha 2008, 686 s.

Mám tu čest i radost představit čtenářům tohoto časopisu publikaci, která je po všech stránkách výjimečná v tom nejlepší smyslu slova: je jí kolektivní monografie **Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV**, uspořádaná vědeckým pracovníkem brněnské pobočky Historického ústavu AV ČR PhDr. Pavlem **Krafflem**, Ph.D., a vydaná týměž ústavem v Praze v roce 2008. Vedle imponujícího provedení se čtyřiceti obrazovými přílohami a vedle úctyhodného rozsahu doporučuje toto dílo i pestrá skladba autorů: sborník obsahuje celkem 56 příspěvků jak mladých a nadějných, tak zkušených a renomovaných medievalistů a kanonistů, domácích i zahraničních (zde zejména polských, ale i skandinávských a dalších).

Podstatnou část sborníku tvoří příspěvky ze symposia **Sacri canones servandi sunt. Završení christianizačních procesů právními prostředky ve středovýchodní Evropě ve 13.–15. století**, kterou ve dnech 22.–24. 11. 2006 v Praze uspořádal

Historický ústav AV ČR ve spolupráci s Filosofickou fakultou UK a Centrem medievalistických studií AV ČR.

Sám sborník se dělí do třinácti bloků, které necht' jsou zde (spolu s autory a alespoň názvy jejich příspěvků) uvedeny:

I. Syntetické stati: církevní právo ve střední Evropě ve 13.–15. století. Český a polský stát: Prof. dr. hab. Krzysztof **Ozóg** (Jagellonská univerzita, Krakov), *Prawo kościelne w Polsce w XIII-XV stuleciu*; PhDr. Pavel **Krafl**, Ph.D. (Historický ústav AV ČR, pobočka Brno), *Církevní právo v Čechách a na Moravě ve 13.–15. století*.

II. Církevní právo a teologie: PhDr. Tomáš **Petráček**, Ph.D., L.S.T. (Univerzita Karlova, Praha), *Církev, právo a finalita lidské existence u Tomáše Aquinského; Několik poznámek ke zdrojům a závaznosti církevního práva*; PhDr. Petr **Kubín**, Ph.D. (Univerzita Karlova, Praha), *Svatořečení a jeho chápání v raně středověkých Čechách*; Doc. PhDr. Helena **Krmíčková**, Dr. (Masarykova univerzita, Brno), *Kanonické právo v počátcích utrakvismu*.

III. Církev ve státě: Dr. Frederik **Pedersen** (Univerzita v Aberdeen), *Politics and Prelates: Kingdom, Church and Empire in Southern Scandinavia, 950–1076*; Doc. PhDr. Ján **Lukačka**, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava), *Církev a šlachta v Uhorsku na prelome 13. a 14. storočia*; Prof. dr. hab. Wojciech **Ivańczak** (Akademie sv. Kříže, Kielce), *Obraz duchowieństwa w historiografii czasów Karola IV*; Dr. Flavius **Solomon** (Rumunská akademie, Xenopol), *Die katholische Kirche im Fürstentum Moldau in der Hälfte des 14. und Anfang des 15. Jahrhunderts*.

IV. Vzájemné prolínání a ovlivňování církevního a světského práva: Prof. dr. hab. Waclaw **Uruszczak** (Jagellonská univerzita, Krakov), *Rola prawa kanonicznego w rozwoju prawa polskiego*; Sverrir **Jakobsson**, dr. phil. (Islandská univerzita, Reykjavík), *The Peace of God in Iceland in the 12th and 13th centuries*; Mgr. Daniela **Hrnčiarová**, Ph.D. (Univerzita Komenského, Bratislava), *K otázke uplatňovania práva azylu v Uhorsku v 13.–15. storočí*; Prof. dr. hab. Maria **Koczerska** (Varšavská univerzita), *Prawo patronatu w Polsce późnego średniowiecza i jego wpływ na kulturę pisma społeczeństwa świeckiego*; Doc. PhDr. Hana **Pátková**, Dr. (Univerzita Karlova, Praha), *Normy křesťanského života ve statutech laických korporací v pozdním středověku*.

V. Církevní zákonodárství: Prof. Dr. Dr.h.c. Peter **Landau** (Ludwig-Maximilians Universität, Mnichov), *Kanonistische Ergänzungen zur Germania und Bohemia Pontificia. Päpstliche Dekretalen an Empfänger im Reich zwischen 1140 und 1198*; Prof. dr. hab. Andrzej **Radziwiński** (Univerzita Mikuláše Koperní-

ka, Toruň), *Prawo kościelne oraz procesy ewangelizacyjne w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach*; Prof. dr. hab. Stanisław **Bylina** (Polská akademie věd, Varšava), *Statuty synodalne jako instrument chrystianizacji wsi w późnym średniowieczu*; Dr. Peter **Wiegand** (Saský státní archiv, Drážďany), *Legaten, Metropolitene und Landesherren – Einflussfaktoren bischöflicher Synodalgesetzgebung in der Diözese Meissen*; Prof. PhDr. Kateřina **Charvátová**, CSc. (Univerzita Karlova, Praha), *Právo v cisterciáckém řádu*; Manana **Javakhishvili**, Ph.D. (Ministerstvo vzdělání a věd, Tbilisi), *Canon Law in Georgia in the Middle Ages*.

VI. Církevní soudnictví: Nicholas **Coureas**, Ph.D. (Kyperské výzkumné centrum, Nikósie), *Papal Judge-conservators among the Greek Clergy in Lusignan Cyprus, Southern Italy and Sicily in the Fourteenth Century*; Mgr. Petr **Elbel** (Rakouská akademie věd, Vídeň a Masarykova univerzita, Brno), *Oficijál v olomoucké diecézi ve středověku (od počátků v 50. letech 13. století do 50. let 15. století)*; Mgr. Jan **Adámek** (Prácheňské muzeum, Písek), *Korektor kléru arcidiecéze pražské jako trestní soudce*; dr. Izabela **Skierska** (Polská akademie věd, Poznaň), *Sądownictwo oficjalów okręgowych (foralnych) w późnośredniowiecznej Polsce*.

VII. Kanonisté: jejich kariéry, díla, rukopisy a knihovny: Doc. JUDr. Jiří **Kejř**, CSc. (Praha), *K rozšíření kanonistických rukopisů v českých zemích*; Dr. Giovanna **Murano**, Ph.D. (Florencie), *An Unnoticed Exemplar of the Chronicon of Martinus Polonus*; ThDr. Jiří **Svoboda**, J.C.D. (Interdiecézní církevní soud, Praha), *Štěpán z Roudnice a jeho Quaestiunculae*; JUDr. Miroslav **Černý**, Ph.D. (Západočeská univerzita, Plzeň), *Ubertus z Lampugnana – právník mezi Prahou a Milánem*; Tuomas **Heikkilä**, Ph.D. (Univerzita Helsinky), *Tracing a Late Medieval Canonist: Johannes Hundebekke of Dülmen's Eventful Career*; dr. phil. Ansgar **Frenken** (Ulm), *Die Rolle der Kanonisten auf dem Konstanzer Konzil: Personen, Aktivitäten, Prozesse*; mimořádný profesor J.D., J.C.L. Charles J. **Reid** Jr., B.A. (Univerzita sv. Tomáše v Minneapolis), *Paulus Vladimiri, the Tractatus Opinio Hostiensis and the Rights of Infidels*; Mgr. Stanislav **Petr** (Archiv AV ČR, Praha), *Právní rukopisy ve farní knihovně sv. Jakuba v Brně*; PhDr. Kamil **Boldan** (Národní knihovna ČR, Praha), *Kanonickoprávní díla v knihovně Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*; Nella **Lonza**, LL.D. (Chorvatská akademie věd, Dubrovnik), *Blasius of Moravče, a Fifteenth-century Canon of Zagreb and his Legal Manuscripts*.

VIII. Právnícké studium: PhDr. Jiří **Stoček**, Ph.D. (Západočeská univerzita, Plzeň), *K otázce sociální mobility chudých studentů středověké pražské*

právnícké univerzity. Několik příkladů ze saského univerzitního národa; Mgr. Miriam **Hlavačková**, Ph.D. (Slovenská akademie věd, Bratislava), *Univerzita Istropolitana a Kapitula pri Dóme sv. Martina v Bratislave. K právnickej fakulte na Univerzite Istropolitane.*

IX. Papežství a jeho působení: Prof. Mary E. **Sommar**, Ph.D. (Univerzita Yale), *Innocent III's Doctrine of Spiritual Marriage*; dr. Wojciech **Baran-Kozłowski** (Akademie sv. Kříže, pobočka Piotrków), *Rola Stolicy Apostolskiej w działaniach reformatorskich arcybiskupa Henryka Kietlicza*; Doc. Kirsi **Salonen**, Ph.D. (Univerzita Tampere), *The Apostolic Penitentiary and Void Monastic Professions*; Mgr. Pavel **Hruboň** (Ostravská univerzita), *Originální papežské litterae clausae v archivech na Moravě do roku 1526.*

X. Biskupství a diecéze: Prof. PhDr. Zdeňka **Hledíková**, CSc. (Univerzita Karlova, Praha), *Sacri canones servati v základech pražské provincie*; Doc. PhDr. Tomáš **Krejčík**, CSc. (Ostravská univerzita), *Ikonografie církevních pečeti v českém státě ve 13.–15. století*; PhDr. Blanka **Zilynská** (Archiv Univerzity Karlovy, Praha), *Synody v Čechách mezi Kostnicí a Tridentinem*; PhDr. Tomáš **Baletka**, Ph.D. (Státní okresní archiv Nový Jičín), *Olomoucké biskupství v době sedisvakance. Osoby a instituce ve víru vzájemných interakcí (1482–1497)*; Mgr. Jindřich **Marek** (Národní knihovna ČR, Praha), *Schriften des utraquistischen Konsistoriums aus den Jahren 1471–1489 in der Nationalbibliothek der Tschechischen Republik. Prolegomena zur zukünftigen Studie über die utraquistische Kirchenverwaltung im Zeitalter der Jagiellonen*; Dr. phil.-hist. Immacolata **Saulle Hippenmeyer** (Státní archiv Graubünden, Chur), *Die Pfarreiorganisation im churrätischen Raum im Mittelalter.*

XI. Kapitula a klášter, jejich organizace a právní život: PhDr. Karin **Pátrová**, Ph.D. (Oblastní muzeum Praha-východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav), *Proměny českých kolegiátních kapitul ve 13.–14. století*; PhDr. Dominik **Budský**, (Archiv hl. města Prahy), *Právní život v Metropolitní kapitule pražské v letech 1378–1390*; Mgr. Renáta **Modráková** (Národní knihovna ČR, Praha), *Úřad abatýše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě v období 13.–14. století.*

XII. Klérus v právním systému církve: PhDr. Eva **Doležalová**, Ph.D. (Akademie věd ČR), *Svěcení duchovních v pozdním středověku*; Prof. Bertil **Nilsson**, DD., BA. (Univerzita Göteborg), *A Fight Against an Intractable Reality: The Efforts at Implementing Celibacy among the Swedish Clergy during the Middle Ages*; PhDr. Pavel **Kůrka** (Akademie věd ČR), *Volba faráře v utrakvismu a její kořeny*; PhDr. Karel **Maráz**, Ph.D. (Masarykova univerzita, Brno), *K pečeti farního kléru v českých zemích v letech 1283–1310.*

XIII. Manželství a pohlavní delikty: mimoř. prof. Mia **Korpiola**, LL.D. (Univerzita Helsinky) *Tempus nuptiarum: Ecclesiastical Influences on Wedding Times in Medieval Sweden*; Anne Irene **Riisoy**, Ph.D. (Univerzita Oslo), *Adultery in Norway: a Medieval or Early Modern Crime?*; Mgr. Martin **Nodl** (Akademie věd ČR), *Pronikání kanonického práva do českého prostředí, jeho recepce nařízeními církve a rezistence laického prostředí vůči kanonickým předpisům*.

Stručný vhled do jednotlivých bloků podává editorova preface (*Do vínku české historické kanonistice*). Uvedeným blokům předchází úvodní slovo předsedy AV ČR prof. RNDr. Václava **Pačese**, DrSc. a zemského primase a pražského arcibiskupa kardinála Miloslava **Vlka**, dále zmiňovaná preface a anglický úvod editora a soupis příspěvateľů, zkratk a obrazových příloh. Závěrem sborníku je uvedeno anglické resumé příspěvků psaných česky, polsky a slovensky; ediční poznámka sborník uzavírá.

Kromě odborného přínosu k medievalistice a historické kanonistice, který představují příspěvky jednotlivých autorů a který dnes lze ještě sotva docenit, sborník jako celek akcentuje skutečnost, že ve středověku tvořilo kanonické právo rovnocenný protějšek postupně recipovanému právu římskému, s nímž tvořilo tzv. „učená práva“ (*iura docta*). Nelze dost zdůraznit to, co bylo *contra legem artis* záměrně opomíjeno v socialistické historické právovědě, že to totiž bylo právě kanonické právo, které ve středověku tohoto období představovalo profilující právní systém a které dalo vznik nejvýznamnější právnímu dílu nejen církevního, nýbrž středověkého práva vůbec: svodu, nazývanému později (jako pendant k justiniánské kodifikaci) *Corpus iuris canonici*. Zabývat se evropskými středověkými právními dějinami a chtít při tom marginalizovat roli kanonického práva je asi jako chtít dělat „fašírku bez koření“, abych užil komparace z proslulé Krhútské kroniky.

Ale nejde jen o historii. Kanonické právo může být inspirativní i pro dnešní dobu, jak to elegantně vystihl editor ve své předmluvě: „A právě středověká univerzalistická církev se svým právem a organizačními strukturami opakujícími stejné schéma s partikulárními odlišnostmi po celé Evropě je ideálním příkladem jednoty v mnohosti“ (s. 23). Jistě, Brusel není Řím; ale abychom si jednou neříkali: kéž by jím byl...

Publikace byla prezentována „stylově“ v Arcibiskupském paláci v Praze. Své projevy přednesli významní představitelé církve (kardinál Miloslav **Vlk**), politiky (náměstek ministra kultury Ing. Jaromír **Talíř** v zastoupení ministra) a především vědy: předseda AV ČR Prof. RNDr. Václav **Pačeš**, DrSc., předseda vědecké rady AV ČR Prof. PhDr. František **Šmahel**, DrSc., místopředseda AV

ČR Prof. PhDr. Jaroslav **Pánek**, DrSc., ředitelka Historického ústavu AV ČR
Prof. PhDr. Svatava **Raková**, CSc., ředitel Centra medievistických studií AV
ČR Prof. PhDr. Petr **Sommer**, CSc. a vedoucí oddělení dějin středověku His-
torického ústavu AV ČR Prof. PhDr. Josef **Žemlička**, DrSc.

Mimořádné publikaci se po zásluze dostalo mimořádné prezentace; a k tomu všemu editorovi sborníku a svému milému kolegovi Pavlu Kraflvi i všem, kdo se na přípravě sborníku podíleli, upřímně blahopřeji.

Antonín Ignác Hrdina

XIV. sympozium kanonického práva ve Spiši

Ve dnech 26.–29. srpna 2008 se konalo v Kněžském semináři biskupa Jána Vojtaššáka ve Spišské Kapitule – Spišském Podhradí XIV. sympozium kanonického práva pořádané Slovenskou společností kanonického práva, Nadací kněžského semináře biskupa Jána Vojtaššáka pod garancí Slovenské biskupské konference (SBK). Sympozium bylo vyhlášeno s tématem Kanonické právo ve službě církve a člověka, na přání Mons. Františka Rábeka, biskupa a vojenského ordináře OS a OZ SR byl jeden den věnovaný pastoračně-právní problematice vztahů mezi diecézními kněžími a kněžími vojenského ordinariátu.

Úterní program moderoval Mons. Stanislav Zvolenský, bratislavský arcibiskup a metropolita. V úvodu programu účastníci sympozia vyslechli pozdravné projevy kardinála Zenona Grocholewského, ministra školství SR Jána Mikolaje, Mons. Františka Tondry, spišského biskupa a předsedy SBK, Mons. Timothy Paula Andrewa Broglia, arcibiskupa a vojenského ordináře USA, **prof. Tadeusze Zasępy, PhD.**, rektora Katolické univerzity v Ružomberku a předsedy společnosti kanonického práva prof. Jana Dudy.

S úvodní přednáškou na téma Postkodexová legislativa a katolická výchova vystoupil **kardinál Zenon Grocholewski**, prefekt Kongregace pro katolickou výchovu, který informoval o připravovaném dokumentu Kongregace ohledně zkvalitnění výuky kanonického práva. Po II. vatikánském koncilu docházelo k určitému snižování nároků na studium kanonického práva (právě z důvodu pojetí zákon = právo). V duchu koncilu byla zdůrazněna láska a milosrdenství, nikoliv zákon, současně s tím se však redukovala i výuka práva. Podle nových směrnic bude možné postgraduální studium kanonického práva výhradně po absolvování teologického cyklu studia (s určitými výjimkami pro doktorandy civilního práva), zvýší se též nároky na minimální délku studia a znalosti latiny.

Následující dopolední přednášku na téma Formální odpad od katolické církve přednesl **Mons. Stanislav Zvolenský**. Zabýval se v ní stanoviskem Papežské rady pro výklad legislativních textů ze dne 13. 3. 2006 ohledně formálního odpadnutí od katolické církve. Podle tohoto stanoviska může být jako formální odpadnutí od katolické církve uznáno takové jednání, které splňuje tyto náležitosti: a) je vnitřním rozhodnutím proti katolické církvi; b) je projeveno vnějším úkonem (písemným); c) tento úkon je přijatý kompetentní církevní autoritou. Obsahem úkonu musí být vůle přerušit společenství s katolickou církví, nikoliv jiné motivy a cíle (např. z důvodu dosáhnout účinků pro civilní právo). Za for-

mální odpadnutí od církve není možné považovat samotný písemný dokument bez zkoumání vnitřního projevu vůle toho, kdo tento úkon učinil.

Odpoledne slavili účastníci sympozia Eucharistii společně s místními věřícími v kostele sv. Jakuba v Levoči, cestou se pomodlili u hrobu Mons. Daniela Faltina OFM, který je pohřben na levočském hřbitově.

Středeční přednášky věnované vojenským ordinariátům moderoval Mons. František Rábek. Dopolední blok zahájil **Mons. Timothy Paul Andrew Broglio**, který se věnoval historii vzniku ordinariátu v USA a jeho současné podobě. Do vojenského ordinariátu nejsou kněží inkardinováni z ekonomických důvodů, ordinariát nemá vlastní seminář, pouze programy pro vzdělávání. Služba v ordinariátu trvá minimálně 3–5 let, po odsloužení 20 let mají nárok na penzi. Ordinariát se potýká s nedostatkem kněží, jeho úkolem je zajistit pastorační péči o cca 1,5 mil. osob. Ordinariát přímo zaměstnává 20 lidí, mezi nimi 2 pomocné biskupy, generálního vikáře, kancléře a promotora povolání. Má ustanovený vlastní soudní tribunál. Nemá vlastní katedrálu, pouze domácí kapli (více www.milarch.org).

Poté přečetl podplukovník Jan Osiński, vicekancléř polského vojenského ordinariátu, přednášku **Mons. Tadeusze Ploského**. Připomenul tradice duchovní služby ve vojsku a historii vytvoření vojenského ordinariátu v Polsku. Polský vojenský ordinariát má standardní strukturu s generálním vikářem, kancléřem a vicekancléřem, sborem konzultorů, vlastním seminářem a 70 farnostmi. Kněží jsou inkardinováni do vojenského vikariátu. Ordinariát vydává vlastní časopis a rozvíjí charitní službu (naposledy pomoc v Gruzii). Jako vojenští kaplani jsou ustanoveni v polské armádě duchovní katolické církve, pravoslavné a evangelické augšpurského vyznání (více www.ordynariat.wp.mil.pl).

Ve středečním odpoledni **Mons. Ludovico Allegretti**, soudní vikář OS a OZ Itálie, seznámil posluchače s legislativou, historií formování vojenského ordinariátu v Itálii a jeho současnou podobou. Italský vojenský ordinariát se řídí konkordáty, příslušnými předpisy italského civilního práva, statuty a pocho-pitelně ustanoveními CIC/1983. Při vojenském ordinariátu je ustanoven soud I. stupně, neřeší však manželské kauzy. Namísto farností jsou ustanoveny tzv. pastorační zóny, kněz, který má postavení okrskového vikáře se označuje jako vedoucí služby. Duchovní ordinariátu jsou zčásti inkardinováni a zčásti zapůjčeni diecézními biskupy nebo řeholními představenými. Ve vojenském ordinariátu proběhly dva synody, které se zabývaly posláním ordinariátu a vztahy mezi inkardinovanými kněžími a diecézními a řeholními kněžími (více www.ordinariato.it/newhome).

Středeční blok přednášek zakončil **Mons. Tomáš Holub, ThD.**, poradce MO ČR, který seznámil posluchače se situací v ČR. Hlavní principy duchovní služby v Armádě ČR jsou tyto: a) ekumenická povaha; b) doporučení vlastní církve k duchovní službě; c) společné doporučení ČBK a ERC; d) duchovní služba je zásadně určena všem příslušníkům OS (je otevřená); e) je požadována předcházející zkušenost v pastorační službě nejméně po dobu tří let; f) duchovní služba je primárně neevangelizační; g) vždy je na dobu určitou. V ČR není zřízení vojenský ordinariát, ale pouze vojenský vikariát v pravomoci biskupa brněnské diecéze, do tohoto vikariátu vstupují všichni katoličtí vojenští kaplani na území ČR (více www.army.cz).

Čtvrteční přednášky moderované Mons. Alojzem Tkáčem, košickým arcibiskupem a metropolitou, zahájil **Mons. Francesco Coccopalmerio**, arcibiskup, předseda Papežské rady pro výklad legislativních textů, který připomněl nezbytnost tázání se po podstatě kanonického práva. Kanonické právo není soubor zákonů vytvořený zákonodárcem, jeho podstata je jiná. Právo je interpersonálním vztahem. Je vztahem dvou subjektů, z nichž jeden má povinnost něco dát nebo strpět, druhý má právo něco obdržet nebo konat. Redukce práva na zákon s sebou nese všechna negativa, která jsou spojena s pojmem zákona, jak jej nacházíme u sv. Pavla. Na takovéto pojetí zákona se vztahuje Pavlova kritika zákona. Kanonické právo není zákonem, od kterého by byl člověk osvobozen. Autor práv a povinností křesťana není lidský zákonodárce, ale Kristus – jedná se samozřejmě o základní práva a povinnosti, ke kterým přistupují normy další předpisy ustanovené zákonodárcem. Smyslem a podstatou kanonického práva je lidská osoba.

V navazující přednášce se **Mons. Csaba Ternyák**, jágerský arcibiskup a bývalý sekretář Kongregace pro klérus, zabýval historií ustanovení této kongregace a jejími kompetencemi. Kongregace se člení na tato oddělení: a) život a služba diecézních kněží a jáhnů – představuje pomoc biskupům v této oblasti, řeší otázky stipendií, fundací, církevních archivů, zrušení katedrální kapituly; b) katechetické – zaměřuje se na možnosti náboženské formace věřících, z této oblasti je velmi ceněné vydání Všeobecného direktoria pro katechezi (11. 8. 1997); c) administrativně-správní – schvalování nakládání s majetkem, podmínky sociálního zabezpečení kněží a d) dispenze od závazků vyplývajících z kněžského a jáhenského svěcení a celibátu. O tuto dispens žádají dvě skupiny kněží; první, která touží sanovat svoji životní situaci – žijí v partnerském svazku a z kněžství již odešli, druhá, která stručně řečeno, neměla být na kněze nikdy svěcena z hlediska jejich osobnostních předpokladů (přednášející zdůraznil odpovědnost

biskupů při rozhodování o udílení svátosti svěcení). Kongregace ročně řeší cca 600–700 žádostí. Rozhoduje také žádosti o navrácení do kněžské služby, nejde se v žádném případě o právo, ale o milost. Nikdy neuspěje se žádostí žadatel, který byl ženatý (byť civilně) více než jednou, je důležité, aby jeho děti byly dospělé a schopné se samostatně živit, podmínkou je také vypořádání majetku s manželkou. Kongregace dále vyřizuje administrativní rekurzy podle části 5 knihy VII. CIC/1983 (více www.clerus.org).

Ve čtvrtečním odpoledni se **JUDr. Stanislav Příbyl Ph.D., J.C.D.**, soudce Interdiecézního soudu v Praze, zabýval tématem setkávání práva s jinými kulturami a inkulturací práva. Evangelizovat kulturu je důležitou výzvou pro církev. Pojem inkulturace použil poprvé Jan Pavel II. v Apoštolské adhortaci *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981). Stát na jedné straně nesmí při zásahu do základních práv a svobod občanů překračovat míru, která je nezbytně nutná k omezení těchto práv a svobod, na druhé straně musí dbát na dodržování etických principů. Přednášející se dále zabýval otázkou, jak se vyrovnává konfesní právo, dosud nastavené na tradiční církve, s příchodem nových kultur a náboženství a se vznikem nových náboženských hnutí. Věnoval se též právnímu zakotvení různých kulturních prvků v CIC/1983 a v CCEO (např. věk snoubenců, úprava zásnub).

Poslední přednáška tohoto dne byla věnována tématu právo na svátosti. **Prof. dr. hab. Bronislaw Wenanty Zubert OFM**, profesor Katolické univerzity v Lublinu, se věnoval výkladu kán. 213 – právu věřících na pomoc z duchovních darů církve a podmínkám udělování jednotlivých svátostí včetně výjimek pro případ nebezpečí smrti.

Ve čtvrtečním večeru se účastníci sympozia setkali na garden party, kde strávili příjemné chvíle v diskusi nejen o tématech sympozia.

Na rozdíl od předchozích ročníků nebyl pátek vyhrazen výhradně referátům soudních vikářů, ale program začal přednáškou **Mons. Franse Daneelse**, biskupa, sekretáře Apoštolské signatury, na téma absence advokátů v kauzách manželské nulity. V úvodu přednášky se přednášející zabýval povahou řízení ve věci prohlášení neplatnosti manželství, poté se věnoval článkům 101–113 instrukce *Dignitas connubii* upravujícím postavení prokurátorů a advokátů, zvláště pak připomněl čl. 113 § 1, který stanoví pastorační povinnost ustanovit při každém soudu osobu, která je kompetentní podat radu ohledně možnosti podání žaloby na neplatnost manželství, a čl. 113 § 3 o povinnosti ustanovení stálých advokátů placených soudem se zmírňující klauzulí (s ohledem na ekonomické důvody) „nakolik je to možné“. Přednášející v závěru přednášky podtrhl

význam advokátů a apeloval na jejich ustanovení všude tam, kde je to možné. Připomněl také možnost ustavit při soudu advokáty, kteří již působí u jiného diecézního soudu. Po této přednášce následovala velmi živá diskuse. Soudní vikáři pak předložili svoje referáty v písemné podobě.

Marie Kolářová

Právní aspekty náboženské svobody na konferenci ve Slovinsku

Ve dnech 15.–18. září 2008 uspořádal Úřad vlády Slovinské republiky pro náboženské společnosti mezinárodní konferenci na téma „Právní aspekty náboženské svobody“. Konference se konala v poklidném vládním konferenčním centru Brdo v blízkosti hlavního města Lublaně. V minulosti sloužil hrad Brdo jako sídlo jugoslávského krále, později jej jako svou rezidenci využíval i prezident Tito.

Pořadatelům se podařil úctyhodný výkon, když na jednom místě shromáždili zástupce akademické sféry, státní správy i ústavních soudů. Z představitelů akademické obce vyberme jména jako jsou profesori Gerhard Robbers (Universität Trier, Německo), Silvio Ferrari (Università degli Studi di Milano, Itálie), Rik Torfs (Katholieke Universiteit Leuven, Belgie), Malcom Evans (University of Bristol, Velká Británie) či Javier Martínez-Torrón (Universidad Complutense Madrid, Španělsko). Zástupci státní správy (povětšinou na úrovni ředitelů příslušných odborů či jejich zástupců) a ústavních soudů (některé země vyslaly „pouze“ asistenty soudců, jiné i ústavní soudce, Maďarsko pak předsedu ústavního soudu Pétera Paczolay) reprezentovali více než 15 členských států Evropské unie. Převážně se jednalo o země bývalého východního bloku, což bylo z hlediska výměny zkušeností velkým přínosem. Česká republika byla zastoupena osobami generálního sekretáře Ústavního soudu doc. JUDr. Václava Mezříckého, CSc., a zástupce ředitelky odboru církví Ministerstva kultury Mgr. Jakuba Kříže. Jednajícími jazyky konference byly angličtina, francouzština a slovinština.

Konference byla zahájena úvodní přednáškou profesora Robberse. Zabýval se v ní garancemi individuální náboženské svobody, rozdílnými systémy vztahu státu a církví, ale i autonomií církví či otázkou vztahu k islámu. Z pohledu českého pozorovatele pak nemohu necitovat větu: „S náboženskými společnostmi nesmí být zacházeno hůře než s odborovými organizacemi, výrobci automobilů či fotbalovými kluby.“

Program konference byl rozdělen do tří tematických bloků. První byl zaměřen na individuální svobodu vyznání, druhý na její kolektivní projevy, zejména status církví a náboženských společností a způsoby jejich kooperace se státem či působení v oblasti školství apod. A konečně v rámci posledního bloku se účastníci soustředili na administrativní a finanční otázky. Jednotlivé bloky byly vedeny představiteli akademické sféry, do panelové diskuse se následně zapojovali všichni účastníci.

Každý ze zúčastněných poskytl organizátorům konference v předstihu písemný příspěvek, ve kterém se podle osnovy zasláné pořadateli zaměřil na nejrůznější aspekty konfesního práva své země. Těchto příspěvků se nashromáždilo 38 a vznikl z nich sborník o rozsahu 500 stran. (ČEPAR, Drago, IVANC, Blaž (eds.): *Legal Aspects of Religious Freedom: International conference, September 15 and 18, 2008*. 1st edition. Ljubljana: Urad Vlade Republike Slovenije za verske skupnosti, 2008, 513 s., ISBN 978-961-92439-1-6.) Dlužno podotknout, že v plánu je vydání pokračování sborníku, které by obsahovalo i přednášky zúčastněných představitelů akademické sféry a další doplňující studie. Celek těchto dvou sborníků by se tak mohl stát užitečnou pomůckou jak pro pracovníky státní správy, tak pro odbornou veřejnost.

Jakub Kříž

XX. kongres Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církví a státu

Místem konání každoročního kongresu Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církví a státu bylo tentokrát Církevní vzdělávací středisko náležející Finské evangelické luterské církvi, nacházející se u města Järvenpää asi 40 kilometrů severně od Helsinek. Kongres se konal ve dnech 2.–5. 10. 2008 a jeho tématem bylo Náboženství a trestní právo.

Zpravodaj z každé z 27 zemí EU (pověřený člen konsorcia nebo pozvaný referent) dodal několik měsíců před zahájením kongresu odpovědi podle předem vypracovaného systému (anglicky nebo francouzsky). Ty pak byly včas všem účastníkům rozeslány a speciálně určení zástupci vypracovali souhrnné referáty. Za ČR zaslali společný referát Prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera a JUDr. Záboj Horák, Ph.D., který se setkání zúčastnil.

Na zahájení v pátek 3. 10. 2008 dopoledne přivítali účastníky kongresu biskup Matti Repo z diecéze v Tampere, právní poradce finského ministerstva školství Joni Hiitola a prezidentka Konsorcia Prof. Sophie van Bijsterveld z Univerzity Tilburg (Nizozemí), senátorka nizozemského parlamentu. Přítomní vzpomněli člena Konsorcia a zástupce Lucemburska Dr. Alexise Paulyho, který nedlouho před zahájením konference zesnul.

Následovala tři zasedání v pátek i v sobotu, řízená vždy jedním z členů Konsorcia, který podal přehled o probíraném tématu. Tématem prvního zasedání, které řídil Prof. Mark Hill z Londýna, byla trestněprávní ochrana náboženské svobody. Druhé zasedání, moderované Prof. Silviem Ferrarim z milánské univerzity, bylo věnováno trestným činům páchaným v souvislosti s náboženstvím. Třetí zasedání, řízené zástupcem Švédska Dr. Larsem Friednerem, generálním sekretářem Švédské luterské církve z Uppsaly, se týkalo sekt. Výsledky budou jako obvykle shrnuty ve zvláštní publikaci a zaslány jak účastníkům, tak zástupcům evropských komunitárních orgánů.

Součástí pobytu byla prohlídka nedalekého místa Ainola, kde žil a tvořil finský hudební skladatel Jean Sibelius, jakož i Helsinek (univerzitní knihovna, katedrála, univerzitní muzeum).

V sobotu večer se členové Konsorcia zúčastnili jeho generálního zasedání. Novým prezidentem byl zvolen Prof. Richard Puza z Univerzity v Tübingenu.

Příští kongres i zasedání generálního shromáždění bude v listopadu 2009 v Madridu.

Záboj Horák

Ze Společnosti pro církevní právo

Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht

Dalla Società per il diritto delle Chiese

Valná hromada Společnosti pro církevní právo

Dne 26. března 2008 se uskutečnilo v čítárně dominikánského kláštera sv. Jiljí v Praze zasedání valné hromady, kterým byly schváleny zprávy o činnosti a hospodaření za poslední dva roky, doplněny Stanovy Společnosti a zvolen pracovní výbor na příští období. Ministerstvo vnitra České republiky vzalo na vědomí změnu Stanov. S uvedenými změnami se můžete seznámit na našich internetových stránkách <http://spcp.prf.cuni.cz>.

Přednáška v cyklu *Působení práva ve společnosti a církvi*

Po skončení zasedání valné hromady dne 26. března 2008 pro naši Společnost přednášel její místopředseda JUDr. Záboj Horák, Ph.D., na téma „Náměty k novelizaci zákona o církvích“.

Blahopřání

S radostí oznamujeme, že dne 19. května 2008 byl prezidentem České republiky jmenován profesorem církevního práva člen naší Společnosti doc. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, OPraem. Nominován byl na návrh vědecké rady Palackého univerzity v Olomouci. Prof. A. I. Hrdina vyučuje církevní právo na Katolické teologické fakultě v Praze a na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni.

Jak uvedl denní tisk, byli 19. května 2008 v Římě jmenováni noví čestní preláti Jeho Svatosti s právem používat titul Monsignore. Mezi čtyřmi vyznamenanými z pražské arcidiecéze je i čestný člen naší Společnosti Mons. prof. PhDr. Tomáš Halík, Th.D. Dne 1. června 2008 oslavil Mons. T. Halík své šedesátiny. Ad multos annos!

Dne 11. října 2008 uzavřeli sňatek členové naší Společnosti Mgr. Kamila Moučková a Martin Brunovský v kostele sv. Vavřince v Křivicích.

Změna umístění kanceláře Společnosti

Plánovaná rekonstrukce dominikánského kláštera svatého Jiljí v Praze, o níž byla veřejnost informována v Listech svatojilské farnosti a dominikánské rodiny v Praze Summa sumárum z července 2008, má být již záhy zahájena. Naše Společnost byla konventní kapitulou upozorněna už v březnu t. r. na nezbytnost přemístění kancelářských prostor. Pracovní výbor poděkoval řádu za dosavadní pomoc a vypracoval na své poradě 19. června 2008 harmonogram postupu stěhování.

Během léta se podařilo dojednat přesídlení do nové kanceláře, a sice k 1. říjnu 2008. Nová adresa kanceláře i redakce časopisu *Revue církevního práva* je **130 00 Praha 3, Sudoměřská 25.**

From the Church Law Society

General Assembly of the Church Law Society

The General Assembly of the Church Law Society met on 26 March 2008 in the reading hall of the St. Gill Dominican Monastery in Prague. The Assembly approved activity and accounting reports for the past two years, amended the Society's Statute, and elected members of the operational committee for the next operating period. The Ministry of the Interior of the Czech Republic took note of the amendments to the Statute; the amendments are available on the Society's website at <http://spcp.prf.cuni.cz>.

A Lecture from the Lecture Series *The Effects of Law on Society and the Church*

Following the General Assembly meeting on 26 March 2008 the Society's vice-chairman, JUDr. Zábaj Horák, Ph.D., gave a lecture to the Church Law Society; he presented his "Suggestions for Amendments to the Law on Churches."

Congratulations

We are delighted to report that on 19 May 2008 the President of the Czech Republic appointed Docent JUDr. Antonín Ignác Hrdina, OPraem, a member

of the Church Law Society, Professor of Church Law following his nomination by the Scientific Council of Palacký University in Olomouc. Professor Hrdina teaches Church law at the Catholic Theological School in Prague and at the Law School of the University of West Bohemia in Pilsen.

As noted by daily periodicals, on 19 May 2008 new honorary prelates of His Holiness were appointed and granted the right to use the title of Monsignore. One of the four individuals appointed from the Prague Archdiocese is Monsignore Professor PhDr. Tomáš Halík, Th.D., a member of the Church Law Society, who celebrated his 60th birthday on 1 June 2008. *Ad multos annos!*

Mgr. Kamila Moučková and Martin Brunovský, members of the Church Law Society, celebrated their marriage on 11 October 2008 in the St. Lawrence Church in Křivice.

Change of Location of the Office of the Church Law Society

A planned reconstruction of the St. Gill Dominican Monastery in Prague, announced in the Letters of the St. Gill Parish and of the Dominican Family in Prague *Summa summarum* in July 2008, will commence soon; therefore, in March 2008 the Church Law Society was informed by the convent chapter of the need to relocate the office of the Society. The operational committee expressed thanks to the Order for its support in the previous years, and in a meeting on 19 June 2008 the committee prepared a relocation schedule. During summer 2008 a new facility was secured starting 1 October 2008; the new address of the office of the Society and of the Church Law Review editorial office is **CZ-130 00 Praha 3, Sudoměřská 25.**

Krátké zprávy

Kurze Nachrichten

Le notizie corte

Revue v seznamu recenzovaných periodik

Rada pro výzkum a vývoj, odborný a poradní orgán vlády České republiky, schválila na svém 234. zasedání konaném dne 20. června 2008 Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice. Tento seznam bude Radou využíván při hodnocení těch výsledků výzkumu a vývoje podporovaného z veřejných prostředků, které jsou vykazovány jako články v českém odborném periodiku. Vedle několika právnických časopisů byla do zmíněného seznamu zařazena též Revue církevního práva.

Nová skutková podstata trestného činu v kanonickém právu

Z Act Curiae Archiepiscopalis Pragensis č. 7–8/2008 ze dne 21. 7. 2008, bod 3, čj. 4925/2008, přejímáme tuto zprávu:

Dne 30. 5. 2008 byl v L'Osservatore Romano publikován následující dekret Kongregace pro nauku víry:

Všeobecný dekret o přestupku, který se týká pokusu o svátostné svěcení ženy

Kongregace pro nauku víry v zájmu obrany podstaty a platnosti kněžského svěcení na základě zvláštní moci udělené nejvyšší církevní autoritou (srov. kán. 30 CIC) na řádném zasedání dne 19. prosince 2007 ustanovila:

„...Při zachování ustanovení kán. 1378 CIC podléhá exkomunikaci latae sententiae, vyhrazené Apoštolskému stolci (realizované bez rozhodnutí představeného), jak ten, kdo by se pokusil udělit svěcení ženě, tak dotyčná žena, která by se pokusila svěcení přijmout.

...Pokud ten, kdo by se pokusil udělit svěcení ženě, nebo žena, která by se pokusila přijmout svěcení, je věřícím Kodexu kanonického práva východních církví, pak při zachování kán. 1443 tohoto Kodexu bude potrestán vyšší exkomunikací, jejíž odnětí je vyhrazeno Apoštolskému stolci (srov. kán. 1423 CCEO).

Tento dekret vstupuje v platnost dnem jeho vydání v L'Osservatore Romano.

William kardinál LEVADA, prefekt"

Brief News

Church Law Review on the List of Peer-Reviewed Periodicals

The Council for Research and Development, an expert and advisory body of the Cabinet of the Czech Republic, approved the List of Peer-Reviewed “Non-Impacted” (a Czech language technical term) Periodicals at its 234th meeting on 20 June 2008. The List will be utilized by the Council when evaluating results of research and development supported by public funding when the results are reported in Czech expert periodicals. The Church Law Review is one of a few legal journals that were privileged to be placed on the List.

A New Delict in the Canon Law

We quote a report from the Act Curiae Archiepiscopalis Pragensis No. 7-8/2008 from 21 July 2008, Point 3, Ref.No. 4925/2008:

On 30 May 2008 L'Osservatore Romano published the following Decree of the Congregation of the Doctrine of the Faith:

“General Decree Regarding the Delict of Attempted Sacred Ordination of a Woman

The Congregation for the Doctrine of the Faith, in virtue of the special faculty granted to it by the Supreme Authority of the Church (cf. Can. 30, Code of Canon Law), in order to safeguard the nature and validity of the sacrament of Holy Orders, decreed, in the Ordinary Session of December 19, 2007.:

... Without prejudice to the prescript of can. 1378 of the *Code of Canon Law*, both the one who attempts to confer a sacred order on a woman, and the woman who attempts to receive a sacred order, incur an excommunication *latae sententiae* reserved to the Apostolic See.

... If, in fact, the one who attempts to confer a sacred order on a woman, or the woman who attempts to receive a sacred order, is one of Christ's faithful subject to the *Code of Canons of the Eastern Churches*, that person, without prejudice to the prescript of can. 1443 of the same Code, is to be punished with a major excommunication, the remission of which is also reserved to the Apostolic See (cf. can. 1423, *Code of Canons of the Eastern Churches*).

This decree, once published in *L'Osservatore Romano*, comes into force immediately.

William Cardinal LEVADA, Prefect

Naše akvizice

Our Acquisitions – Unsere Akquisitionen – Le nostre acquisizioni

CORBELLINI, Giorgio, *Leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano*. Lateran University Press, 2007, 357 s., ISBN 978-88-465-0516-3.

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina, *Státní bezpečnost v letech 1945-1953* (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek). Sešity č. 16, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha, 2007, 384 s., ISBN 978-80-86621-27-2.

HROUDA, Barthel, *Mesopotamien. Die Antiken Kulturen zwischen Euphrat und Tigris*. Verlag C.H.Beck, München, 2005, 126 s., ISBN 3406465307.

MÁDR, Oto, *V zápacech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. Vyšehrad, Praha, 2007, 272 s., ISBN 975-80-7021-876-1.

POTZ, Richard, SYNEK, Eva, *Orthodoxes Kirchenrecht*. Verlag Plöchl Druck, Freistadt, 2007, 398 s., ISBN 978-3-901407-93-2, ISSN 0259-0735.

URFUS, Valentin, *Císař Josef I. – nekorunovaný Habsburk na českém trůně*. Nakladatelství Libri, Praha, 2004, 172 s., ISBN 80-7277-211-2.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin IV. Doba husitská, česko-bratrská a protestantská (1400-1550). Doba rekatolizace (1550-1650)*. Matice cyrilometodějská, Olomouc, 2008, 413 s., ISBN 978-80-7266-284-5.

Časopisy – Reviews

Essener Gespräche 42, *Die Verfassungsordnung für Religion und Kirche in Anfechtung und Bewährung*, Aschendorff Verlag, Münster, 2008, 182 s., ISSN 0720-891X, ISBN 978-3-402-10560-3.

Právník, ročník 147/08, Ústav státu a práva AV ČR, Praha, 2008, ISSN 0231-6625 č. 05/2008,

z obsahu:

PŘIBYL, Stanislav, *Financování církvi a náboženských společností v České republice a jeho slovenské inspirace*, s. 531 a násl.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva (8)

From the Prepared Dictionary of Church Law

Passagen Aus dem vorzubereitenden Lexikon des Kirchenrechts

Dal nascente dizionario di diritto canonico

Abatyše

opátka, představená ženského kláštera suī iūris (vlastního práva) v ženských řeholních řádech mnišských neboli rozjímavých; patří mezi → vyšší řeholní představené; může mít podřízené → převorky jako představené uvnitř svého kláštera nebo v nějakém jiném klášteře, který je oddělenou jednotkou jejího opatství.

Abdikace

1. výraz užívaný převážně ve světském právu pro odstoupení z funkce resp. rezignaci na úřad; totéž platí pro některá náboženská společenství;
2. v kanonickém právu se dává přednost výrazu → renunciace a chápe se jako požádání o uvolnění z úřadu.

A. D.

Annō Dominī, léta Páně, tj. roku křesťanského letopočtu.

Advokát církevního soudu

lat. advōcātus;

poradce strany ve sporu před katolickým církevním soudem; musí být zletilý a mít dobrou pověst, být katolík, doktor kanonického práva nebo tohoto práva opravdu znalý, zapsaný se souhlasem diecézního biskupa nadřízeného příslušnému církevnímu soudu v seznamu advokátů církevního soudu; strana může mít v jednom sporu i několik advokátů. Jde o vnitrocírkevní funkci, odlišnou od advokátů působících před světskými soudy.

Jiným reprezentantem strany ve sporu před katolickým církevním soudem je → prokurátor církevního soudu – „zástupce strany“.

Agenda

liturgická kniha, tj. kniha bohoslužebného řádu, v evangelických církvích (např. Agenda Českobratrské církve evangelické).

Apoštolská signatura

→ dikasterium římské kurie, jehož první kolegium je nejvyšším soudem katolické církve, druhé kolegium nejvyšším správním soudem a třetí kolegium nejvyšším orgánem soudní správy.

a. v.

augsburského vyznání: evangelická církev a. v., tj. některá z luterských (luterskoevangelických nebo evangelickoluterských) církví; nazývají se tak podle vyznání víry, které sestavil pro říšský sněm zasedající roku 1530 v Augsburgu Lutherův spolupracovník Filip Melanchthon; a. v. je protějškem k → h. v.

Benedikace

žehnání; spočívá v modlitbě a bývá někdy provázena symbolickými gesty, jako je např. pokropení svěcenou vodou; v katolické církvi jde o → svátostinu (sacramentálium), liturgický úkon církevního (nikoliv božského) původu, tedy menšího významu, než má → svátost (sacramentum).

Benedikcionál

liturgická kniha obsahující liturgický pořad žehnání (→ benedikace) pro různé příležitosti, včetně žehnajících modliteb; naposledy byl b. v českém jazyce vydán Českou biskupskou konferencí v roce 1994.

Bonā fide

v dobré víře, ablativ od **bona fidēs**; → dobrá víra.

Bona fidēs

→ dobrá víra.

CCC

Societās Trecentōrum; sdružení katolických kněží, původně tři set, kteří se zavázali, že každý z nich po zesnutí jiného člena sdružení odslouží za něho jednu mši svatou; toto kněžské sdružení fungovalo v českých zemích i v době nesvobody.

Celibát

závazek neženatosti, resp. nevdanosti. Stav, který od dávných dob patří k předpokladům života v mužských i ženských řeholích a jim podobných společenstvích zasvěceného života. Celibát patří dále k tradičním předpokladům pro výkon funkce duchovních v katolické církvi latinské. V minulosti byl uplatňován také ve světské oblasti jako podmínka pro výkon některých úřednických a podobných povolání. Podle současných kanonických předpisů může být v katolické církvi latinské vysvěcen na kněze a biskupa jen neženatý muž (svobodný nebo vdovec), na jáhna může být svěcen i poprvé ženatý muž; pokud však je nastávající jáhen svobodný, pak je po svém vysvěcení vázán celibátem. V katolických církvích východních a v církvích pravoslavných platí totéž nejen pro jáhna, ale i pro kněze; avšak za biskupa může být i v těchto církvích vysvěcen jen neženatý muž (svobodný nebo vdovec).

Cenzura

1. kontrola nezávadnosti obsahu knih jak ve světské oblasti, tak v církevní;
2. v kanonickém právu je cenzura, či častěji v plurálu „cenzury“ jiný, společný výraz pro → tresty léčebné (exkomunikaci, interdikt, suspendaci).

CFSSS

řeholní kongregace bratří Nejsvětější Svátosti; petrini.

COp

řeholní kongregace pro křesťanské dělníky sv. Josefa Kalasantského; kalasantini.

CRV

Sdružení (kongregace) kanonií augustiniánů – kanovníků pod vedením kanonie ve Windesheimu.

CSsR

Cōngregātiō Sānctissimī Redemptōris, tj. řeholní kongregace Nejsvětějšího Vykupitele, redemptoristé.

Dekretál

v minulosti papežská listina obsahující církevní zákon; historický výraz užívaný od raného středověku, hojně pak zejména od vydání knihy dekretálů papeže Řehoře IX. roku 1234 a následujících sbírek dekretálů, zařazených do svodu kanonických předpisů později zvaného → Corpus Iūris Canonīcī.

Dekretisté

středověcí kanonisté, kteří bádali zejména o právní látce obsažené v dekretu (učebnici) magistra Graciána z Boloně, sepsané kolem roku 1140.

Dekretalisté

středověcí kanonisté, kteří bádali zejména o právní látce obsažené v papežských → dekretálech zejména od vydání dekretálů papeže Řehoře IX. roku 1234.

Dē lēge ferendā

„jak zákon přinese“, tedy podle autorem právního pojednání předpokládané či navrhované budoucí → legislativy; protějšek: → dē lēge lātā.

Dē lēge lātā

„jak je dáno zákonem“, tedy současný právní stav; protějšek: → dē lēge ferendā.

Devocionálie

z lat. devōtiō, tj. zbožnost; předměty, které slouží jako symboly osobní zbožnosti a k její podpoře; jsou zpravidla drobných rozměrů (křížky, škapulířky, medailky, „svaté“ obrázky, růžence, kříže, krucifixy). Není vyloučeno, aby jako devocionálie

byly označeny i některé → liturgické předměty, které se mnohdy vyrábějí a prodávají společně s devocionáliemi. Avšak → liturgické oděvy a → liturgické knihy ani v takovém případě nebývají za devocionálie označovány. Jakmile jsou devocionálie někým z duchovních posvěceny (požehnány), jsou vyloučeny z obchodování, vlastník je však může jinému darovat. Devocionáliemi nejsou → relikvie.

Diecéze sufragánní

→ sufragán.

Dobrá víra

úkon činěný v *dobré víře* (lat.: → *bonā fide*) je takový, který příslušná strana činí s přesvědčením, že není v rozporu s právním řádem.

Dogma

článek náboženské víry. Termín užívaný především v křesťanských církvích.

Dogmatika

1. teologický obor zabývající se obsahem dogmat;
2. soustava jakéhokoliv i světského vědního oboru, zejména právního (např. dogmatika občanského práva).

Donace

darování nějakého majetku druhé osobě, převážně právnické osobě založené církví, a to zpravidla pod podmínkou, že ho nový majitel bude užívat za účelem stanoveným → donátorem; viz → zbožný odkaz a → zbožné založení.

Donátor

dárce → donace.

Dotační církev

viz → kongruové církev.

Doyen

francouzský výraz pro děkana; v mezinárodním právu používaný zejména jako výraz označující mluvčího diplomatického sboru v určitém státě; bývá jím podle diplomatických předpisů resp. mezinárodních obyčejů papežský → legát, který má hodnost apoštolského → nuncia; není-li, pak toto místo přísluší služebně nejstaršímu velvyslanci.

Exkardinace

změna začlenění (→ inkardinace) katolických duchovních do jednotlivé → partikulární církve (např. diecéze) nebo → řeholního institutu nebo → osobní prelatury, jejich převedení do jiného takového celku.

Ex officio

z titulu funkce (církevního úřadu); někdy se uvádí také → ex offō.

Ex offō

1. z titulu funkce (církevního úřadu);
2. povinné právní zastoupení v soudním procesu, zejména při obhajobě osob obžalovaných z vážnějších deliktů.

Fakultativní

nepovinný, výběrový.

Formace

mrvaní a lidská výchova zejména v případě kandidátů duchovních stavů (jáhenství, kněžství, řeholního stavu).

Fr.

frāter (lat. bratr);

1. obecně označení člena nějakého řeholního či jiného duchovního společenství,
2. speciálně označení pro laického člena řehole, tj. bratra laika; dnes bratr spolupracovník, → Fr. Coop.

Fra

italská zkratka pro frāter (lat. bratr), → Fr.

Frà

označení pro některé členy řádu maltézských rytířů či jiných podobných vysoce prestižních duchovních organizací.

Fr. Coop.

frāter cooperātor (lat. bratr spolupracovník); recentní výraz pro bratra – laika, tj. člena řehole, který není knězem ani se nepřipravuje ke kněžství.

Fr. P.

frāter pater, řeholní kněz (používá se především uvnitř řeholního společenství, např. v katalogu čili soupisu členů řehole).

FSC

řeholní kongregace bratří křesťanských škol, školští bratří.

Homilie

výklad přečtených oddílů Písma svatého při katolické mši svaté; je vyhrazena kněžím a jáhnům.

h. v.

helvetského vyznání: evangelická církev h. v., tj. některá z kalvínských církví; nazývají se tak podle druhého helvetského (švýcarského) vyznání víry, které sestavil Kalvínův mladší spolupracovník Jindřich Bullinger v návaznosti na zwingliánské první helvetské vyznání; v mnoha zemích užívají tyto církve názvu „reformovaná církev“ nebo „reformovaná křesťanská církev“; ve Francii byl užíván také neoficiální výraz „hugenoté“. V anglosaských zemích se stoupenci kalvinismu, zvaní také puritáni, rozdělili na presbyteriánskou a kongregacionalistickou církev; h. v. je protějškem k → a. v.

Inaugurace

uvedení v úřad v mnoha případech funkcionářů světských orgánů; také uvedení v úřad v akademickém světě; používá se i v některých náboženských společenstvích, např. v židovském (inaugurace rabína).

Indult

povolení výjimky ze zákona v kanonickém právu; jde o institut podobný → privilegiu a → dispenzi a patří spolu s → fakultami mezi „jiné výhody“, tj. uvolnění ze zákona, které kanonické předpisy předvídají.

Infirmář, infirmářka

z lat. infirmus, tj. nemocný;

člen řeholní komunity, pověřený péčí o nemocné členy této komunity; zajišťuje jim pravidelnou donášku stravy v obvyklých časech, léků a léčebných pomůcek, výměnu ložního i osobního prádla, pomoc s osobní hygienou, dodávku tepla, duchovní a lidskou pomoc. Ve vážnějším případě infirmář přivolá lékaře (lékaři mají vždy přístup do → klauzury), a v případě potřeby zařídí odvoz nemocného do nemocničního zařízení; obdobné funkce se závazně zřizují i ve společnostech apoštolského života a jiných církevních kolektivech, jejichž členové žijí pospolu; ve funkci infirmáře se mohou podle některých ustanovení statutů jednotlivých řeholních institutů zasvěceného života a společností apoštolského života jednotliví (právě) zdraví a pohybliví členové komunity po určitých obdobích střídát; infirmář je zodpovědný z výkonu své funkce představenému. Ochota pomáhat všem nemocným je v křesťanství příkazem lásky k bližnímu; tím spíše to platí pro nejbližší duchovní spolubratry (spolusestry), kteří se dobrovolně vzdali rodinných vazeb a stali se příslušníky zasvěceného společenství.

Jiří Rajmund Tretera, Záboj Horák